

04 | Rozhovor
Soutěž o lásce k českému
venkovu – Vesnice roku

13 | Jaroslav Opavský
O znacích obcí na střední Moravě, jejich
znakových znameních a symbolice

31 | Pavel Macháček
Proměna drobného venkovského
osídlení na Jesenicku po roce 1945

TÉMA ČÍSLA

Vsi, vesničky, osady a malá sídla

STAŇ SE! OLYMPIONIKEM!

Olomoucký územní muzeum

www.muzeum-sumperk.cz

m muzeum
Šumperk
MUZEJÍČKO

27. LEDNA – ZÁŘÍ 2026

VSTUPNÉ: PLNÉ 60 Kč, SNÍŽENÉ 50 Kč,
DĚTI DO 3 LET ZDARMA

Muzeum otevřeno celoročně |
úterý–neděle | 9.00–17.00

KROK 1/2026

Periodický tisk územně
samosprávného celku Olomoucký kraj

Téma čísla:

Vsi, vesničky, osady a malá sídla

Obálka:

Zimní Ostružná. Foto: Elena Šenková.

Vydává Vědecká knihovna v Olomouci

Ročník 23., číslo 1

Vychází čtyřikrát ročně v Olomouci

Vedoucí redaktor:

Mgr. Michaela Heloňová

Redakční rada:

RNDr. Bc. Iveta Ťulpíková

Mgr. Miloš Korhoň

PhDr. Martin Kučera

Mgr. Lubor Maloň

prof. Mgr. Jindřich Štreit

Mgr. Michaela Heloňová

PhDr. Marie Gronychová

Mgr. Pavel Rušar

Mgr. Filip Gregor

RNDr. Lenka Prucková

Bc. Martina Vysloužilová, DiS.

Adresa vydavatele a redakce:

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezručova 3, 779 11 Olomouc

IČO: 100625

tel.: 585 205 311, fax: 585 225 774

e-mail: redakce@vkol.cz

internet: www.vkol.cz/krok

facebook: <https://www.facebook.com/kulturnirevue>

kulturnirevue

Grafická úprava:

Petr Macháček

Předtisková příprava a tisk:

Booksprint s. r. o.

ISSN:

1214-6420 (tištěná verze)

1214-648X (elektronická verze)

Registrace:

MK ČR E 6450

Číslo vychází:

24. 2. 2026

Obsah

3 Úvodník (Pavel Rušar)

4 Soutěž o lásce k českému venkovu – Vesnice roku (rozhovor)

13 O znacích obcí na střední Moravě, jejich znakových znameních a symbolice (Jaroslav Opavský)

24 Jak pan hrabě založil dělnickou kolonii aneb trampoty obce Rudolfov (Miroslav Kobza)

31 Proměna drobného venkovského osídlení na Jesenicku po roce 1945 (Pavel Macháček)

38 Zaniklá osada Drakov a podmanivé údolí Černé Opavy (Matěj Matela)

45 Bedihošť – 750 let od první písemné zmínky (1275–2025) (Hana Bartková)

49 Osada Símře u Soběchleb zanikla v důsledku kolektivizace (Petr Jiráček)

55 Sto padesát let hudby (Michaela Heloňová)

59 Hudba ukrytá mezi horami (Michaela Heloňová)

63 Hornické pověsti nejen z Krajiny břidlice (Petr Zahnaš)

67 Hněvotínské kuriozity (1) (Jiří Fiala)

72 Dějiny malých obcí (Pavel Rušar)

VARIA

78 O víle Meluzíně (Petra Kubíčková)

ZE SBÍREK...

85 Muzea Zábřeh (Lenka Müllerová)

89 Festival Olmützer Kulturtage 2025 ve VKOL

91 Kulturní itinerář

TÉMA ČÍSLA 2/2026:

Dobrodruzi

Když zimní ticho rozezní sametový tón křídlovky. Hostující hráč pňovické dechovky Hubert Račker. Foto: Jindřich Štreit.

Úvodník

Vážení čtenáři, musím přiznat, že nabídka napsat úvodník k tématu tohoto čísla, totiž *Vsi, vesničky, osady a malá sídla*, mě nesmírně potěšila. Z Přerova, kde jsem vyrůstal, jsem od útlého věku jezdil za svou babičkou na malou vísku a i s přibývajícím věkem jsem si vždy maloval, že jednou budu mít domek na vsi, zahradu, pole a ideálně také kus lesa. Koně a hospodářská zvířata nesměli chybět. Při studiích jsem tuto cestu neopustil alespoň v teorii, když jsem psal různé seminární práce na prvorepublikovou agrární stranu, a hlavně když jsem se později rozhodl zaměřit se na regionální dějiny. V dalším studiu jsem zase zacítil na regionální geografii. Zkrátka téma pro mě jako ušité, říkal jsem si.

Člověk míní, osud mění. Přes různé pracovní příležitosti jsem se dostal skrze Olomouc do Prahy a odtud do Jeseníku, což jsou všechno významná města. Pravda, v tom třetím případě by takové tvrzení mohl leckterý rýpal rozporovat, shodněme se však, že o malou ves rozhodně nejde. A pokud by se někdo Jeseník za takovou ves snad opovážil považovat, nezbylo by než tvrzení silně zrelativizovat. Významný ředitel olomoucké vědecké knihovny Bohuš Vybíral říkal, že „je to VES, VES, VES!“. Mluvil však právě o moravské metropoli. Ať už jsem seděl v Olomouci, Praze, či Jeseníku, nikdy jsem regionální dějiny neztratil ze zřetele – když jsem psal geografické studie, plánoval s nadanými žáky vzdělávací programy nebo jako muzejník připravoval muzejní výstavy či publikace.

Ale vážně stačilo. Proč je regionální historie důležitá? Proč jsou dějiny malých vsí nepostradatelné?

U některých je to jasné – významná bitva v okolí, slavný rodák, tragédie, při které tuhne krev v žilách, či významný výrobní závod v katastrofu. Co ale ostatní obce? Řekněme ty *obyčejné*, běžné, postrádaající ve své minulosti velké události či významné rodáky. Má smysl se zabývat i jejich dějinami?

Právě u těchto zdánlivě obyčejných míst se mnohdy ukazuje skutečný význam historie. Nacházíme v nich každodennost minulých generací – způsob života, práce, vztah k půdě, krajině i sousedům. Vísky jsou kronikou tichých dějin, které se neodehrávaly v palácích, ale v chalupách, u studní a v místních hospodách. To jsou často místa, na nichž lze pochopit, jak žila většina společnosti, jak se proměňovala krajina a jak se velké dějiny – politické zvraty, války či krize – otiskovaly do života těch, o nichž historické studie ještě donedávna mlčely. Bez poznání malých příběhů plně neporozumíme dějinám lidstva. Velké dějiny se odrážejí v těch malých, říká se. A až vývoj v malých dějinách definitivně potvrzuje závratné změny těch velkých.

Téma vskutku fascinující, říkal jsem si. Když mě ale milá redaktorka Michaela Heloňová poprosila o článek, byl jsem rozhodnut z časových důvodů odmítnout. Nicméně, rozhodl jsem se prohlédnout zápisky z redakční rady KROKu, abych zjistil, kdo téma navrhl a jak to vůbec zamýšlel. Nalezl jsem poznámku *Vsi, vesničky – navrhl PR*. Inu, nebylo zbylí, odložil jsem tabulky, výkazy i projekty a dal jsem se do přípravy článku na své oblíbené téma.

Pavel Rušar

Soutěž o lásce k českému venkovu – Vesnice roku

ROZHOVOR

Soutěž, unikátní v rámci Evropy, jde letos do svého jubilejního 30. ročníku. Cílem každoročního klání je ukázat rozmanitý a pestrý život v obci, ocenit koncepci jejího dalšího rozvoje a vyzdvihnout aktivity obyvatel venkova při zvelebování svého domova, zapojení se do komunity i rozvíjení místních tradic.

Poprvé byla soutěž vyhlášena Spolkem pro obnovu venkova ČR v roce 1995 pod názvem Soutěž o nejzdařilejší program obnovy vesnice. Postupně přicházeli další „spoluvyhlašovatelé“ (dnes partneři) – ministerstvo pro místní rozvoj, Svaz měst a obcí ČR, ministerstvo zemědělství, ministerstvo životního prostředí, Svaz knihovníků a informačních pracovníků, Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, ministerstvo kultury, Kancelář prezidenta republiky, Sdružení místních samospráv ČR, Asociace krajů ČR, Národní síť Místních akčních skupin ČR a ministerstvo práce a sociálních věcí.

Obce, které se samy přihlašují do soutěže, jsou hodnoceny za své koncepční dokumenty, společenský život, aktivity občanů, podnikání, péči o stavební fond a obraz vesnice, občanskou vybavenost, inženýrské sítě a úspory energií, péči o veřejná prostranství, za přírodní prvky a zeleň v obci,

péči o krajinu, připravované záměry a informační technologie obce. Obsahy jednotlivých kapitol se průběžně mění, v poslední době se do hodnocení promítají světové trendy – udržitelnost, digitalizace a sociální práce s lidmi se speciálními potřebami.

Přihlášené obce jsou nejprve hodnoceny v krajském kole. Zde mohou získat Modrou stuhu za komunitní život, Bílou stuhu za práci s mládeží a podporu rodiny, Zelenou stuhu za péči o zeleň a životní prostředí, Oranžovou stuhu za spolupráci obce a zemědělského subjektu, Fialovou stuhu za inovativní obec, titul Vesnická knihovna roku za moderní knihovnické a informační služby, Cenu naděje pro živý venkov za místní spolkový život, diplomy za vzorné vedení kroniky, za rozvíjení lidových tradic či za péči o historickou zástavbu obce, Fulínovu cenu za kvalitní květinovou výzdobu nebo Zlatou cihlu – ocenění příkladných staveb realizovaných v duchu programu obnovy venkova. Stuhy jsou honorovány částkou 800 000 Kč (údaj z roku 2025). Krajsťtí vítězové Zelené a Oranžové stuhy pokračují v celostátním kole a vítězná knihovna bývá zpravidla nominována do soutěže Knihovna roku v kategorii Základní knihovna, kterou organizuje ministerstvo kultury.

Obec, která působí nejkomplexněji, získává Zlatou stuhu (1 250 000 Kč) a postupuje do celostátního kola. V jeho rámci jsou vyhodnocena a finančně oceněna první tři místa (1 600 000 Kč, 1 000 000 Kč, 900 000 Kč). Vítěz celostátního kola soutěže se může pyšnit titulem Vesnice roku pro příslušný rok a postupuje do soutěže Evropská cena obnovy vesnice. Tu vyhlašuje Evropská pracovní společnost pro rozvoj venkova a obnovu vesnice (Europäische Arbeitsgesellschaft Landentwicklung und Dorferneuerung ARGE) ve dvouletém

intervalu. Velkého úspěchu dosáhla Česká republika v roce 2025, kdy první místo v evropské soutěži získala Kostelní Lhota ze Středočeského kraje.

Olomoucký kraj má zatím jeden titul – obec Tučín (okres Přerov) je Vesnicí roku 2009, dvě obce získaly druhé místo (2006 přerovská Střítež nad Ludinou, 2018 Šumvald, okr. Olomouc) a jedna třetí místo (2015 – Černotín, okres Přerov).

Knihovníci patří k nejstarším propagátorům soutěže. Svaz knihovníků a informačních pracovníků se připojil již v roce 2000, v každé krajské

Zlatou stuhu a vítězství v krajském kole Vesnice roku si v roce 2024 odnesly Vrchoslavice. Zdroj: obec Vrchoslavice.

komisi a celostátní komisi má svého zástupce. Ten není jen expertem na moderní komunitní knihovny, ale účastní se posuzování všech aspektů života vesnice. Z knihovnických zástupců tak postupně vyrostli odborníci na současný venkovský standard, který je často vyšší a kvalitnější než ten městský.

Propojení vítězných knihoven krajských kol s ministerskou soutěží Knihovna roku bylo skvělou myšlenkou. Většina knihoven s titulem Knihovna roku přichází ze soutěže Vesnice roku. Cenu si vítěz přebírá z rukou ministra kultury na slavnostním ceremoniálu v Praze, v Zrcadlové kapli

Klementina. Součástí ocenění je i ručně vyšíváná stuha (připomínka propojení mezi soutěžemi). V Olomouckém kraji jsme dosáhli na celostátní vítězství třikrát – v roce 2000 Brodek u Přerova, v roce 2008 Pavlovice u Přerova a v roce 2016 Rapotín (okres Šumperk).

Přestože to řada lidí nevnímá, Česká republika patří v současnosti k zemím s nádherným venkovem – malé obce díky péči státu i svých starostů a starostek rozkvétají, budují nové stavby, ochraňují své kulturní dědictví, svým občanům nabízejí kulturu, sport a sociální služby na vysoké úrovni. I v zapadlých koutech je kvalitní pokrytí

Historie Vrchoslavic (okres Prostějov) sahá až do roku 1353. Zdroj: obec Vrchoslavice.

internetem, děti navštěvují moderně vybavené školky a školy a občané se realizují v řadě spolků. Soutěž Vesnice roku dává možnost změřit si své síly, ale především navzájem se inspirovat a sdílet příklady dobré praxe.

*RNDr. Lenka Prucková, členka krajské
i celostátní hodnotící komise Vesnice roku*

Soutěž Vesnice roku už třicet let ukazuje, že český venkov není jen místem k bydlení, ale je živou komunitou s jasnou vizí a silnými lidmi. Vyzpovídali jsme starosty vítězných obcí posledních dvou ročníků krajského kola – starostku Vrbátek Hanu

Sportovní vyžití pro děti nabízí ve Vrchoslavicích i dopravní hřiště. Zdroj: obec Vrchoslavice.

Kulhajovou a starostu Vrchoslavic Dušana Svozíla, kteří popisují, co stojí za jejich úspěchem, jak soutěž proměnila atmosféru v obci a proč je pro ně důležitější společná cesta než samotný titul.

Co pro obec i pro vás osobně znamená ocenění Vesnice roku?

H. K. Ocenění v soutěži Vesnice roku je pro naši obec i její obyvatele velmi prestižní záležitostí. Je vnímáno jako uznání dlouhodobé práce a společného úsilí místních lidí. Pro mě osobně bylo nejcennější sledovat, jak soutěž obyvatele spojovala, posilovala vztahy v obci a probouzela hrdost na místo, kde žijeme.

D. S. Naše cesta k titulu Zlatá vesnice Olomouckého kraje začala už v roce 2019 první účastí v soutěži, kdy jsme získali Modrou stuhu za spolkovou činnost. Právě aktivní spolky, jejich tradice a zapojení lidí všech generací patří k hlavním silám obce. V roce 2023 jsme přidali Fulínovu cenu za květinovou výsadbu a Bílou stuhu za práci s dětmi a mládeží, což nás motivovalo pokračovat až k vítězství v krajském kole.

Pro obec je toto ocenění potvrzením, že společná práce, sousedská spolupráce a chuť se setkávat dávají smysl. Pro zastupitele znamená radost i závazek udržet kvalitu odvedené práce. Pro mě osobně je úspěch důkazem, že propojení obce, spolků, školy, školky a dobrovolníků do jednoho společného příběhu bylo správnou cestou.

Proč jste se rozhodli do soutěže přihlásit?

H. K. S myšlenkou přihlásit se do soutěže přišla naše paní knihovnice, která má zároveň u nás v obci pod palcem veškeré kulturní dění. Nejprve jsme s přihlášením váhali, nebyli jsme si jistí, zda

Obec Vrbátky leží v srdci Hané nedaleko Prostějova. Tvoří ji tři místní části – Vrbátky, Dubany a Štětovice. Zdroj: obec Vrbátky.

máme šanci v konkurenci ostatních obcí uspět. Nakonec jsme si řekli, že se přihlásíme a budeme to brát jako zkušenost. Ukázalo se, že to bylo dobré rozhodnutí s nečekaným a úžasným výsledkem. **D. S.** Starostové často mezi sebou sdílí nejrůznější zkušenosti. Každý má pocit, že jeho obec má ještě před sebou spoustu práce, že ještě není ten správný čas se přihlásit do soutěže, že je ještě třeba určitý projekt dokončit. S postupujícími roky na pozici

starosty jsem dospěl k názoru, podobně jako jiní kolegové, že v obci není nikdy hotovo. A hlavně, jak uspět nebo získat titul v celostátní soutěži Vesnice roku, na to žádný patent či návod neexistuje. Tak proč nezkusit to, co umíme a co nás baví.

Jak se do příprav zapojili občané?

H. K. Při přípravě na prezentaci obce před komisí se u nás utvořila velká skupina lidí, zástupců

jednotlivých spolků, školy, školek ale i občanů a dobrovolníků. Bez jejich pomoci by se na vítězství v krajském kole nikdy nepodařilo dosáhnout. A já jim všem děkuji za tu spoustu nápadů, energii, vložený čas a pomoc při organizaci soutěže.

D. S. Domnívám se, že se zapojili úplně stejně jako v každé jiné soutěžící obci. Bez kreativních nápadů, přípravy scénáře, fotografií, filmů, času členů spolků, zázemí školy, školky, spolkových budov nebo třeba kostela, šikovnosti našich pekařek by ale nebylo komisi co představovat. Občané stáli za vším, co komise viděla.

Je něco, co v soutěži odborná porota nevidí, ale pro život obce je klíčové?

H. K. Podle mě je klíčová dobrá spolupráce na úrovni zastupitelstva, a to se u nás opravdu daří. Zastupitelé u nás, to je vlastně parta lidí, kteří jedou na stejné vlně a pomáhají posouvat věci dopředu. Je radost pracovat s lidmi, kterým jde o to, aby se věci u nás měnily k lepšímu.

D. S. Vždy jsme postavili prezentaci obce na přirozenosti. Neskrývali jsme ani naše slabé stránky. Když jsme soutěžili v roce 2023, dokonce jsme hodně riskovali, protože místní sokolovna procházela jednou z největších rekonstrukcí. Prezentace hodnotitelské komisi neměla tzv. plán B, tedy mokrou variantu. Riskli jsme to, počasí vyšlo a komisi velmi pobavilo, že pár metrů od stanu, kde si prohlíželi fotografie a kroniky, jezdil v sále sokolovny bagr. Stejně tak v roce 2024 jsme komisi provedli stavenišťem místní fary, kde hodnotitelé viděli nejen hromady suti, stavebního materiálu, ale třeba i pavučiny a letitý nepořádek. Co samozřejmě komise nevidí, jsou stovky hodin příprav, diskuse nad nápady a tvorba finálního scénáře, což bývá dílem asi dvacítky kreativců.

Máte příběh nebo moment, který vás během soutěže nejvíc potěšil?

H. K. Shrnout všechno dění kolem soutěže Vesnice roku do jednoho momentu vlastně ani nejde. Ale co mě asi nejvíc potěšilo, bylo to, jak ta soutěž občany spojovala a jak jsme tím všichni žili. Bylo krásné sledovat to nadšení lidí a pak radost z výsledku v krajském kole soutěže.

D. S. Spíše než jeden konkrétní moment pro nás byla nezapomenutelná celá soutěž jako proces – od příprav přes samotné hodnocení až po následné navazující akce. Byl to jeden velký společný zážitek, do kterého se zapojila obec napříč generacemi.

Zvlášť silné byly vždy chvíle, kdy odjela hodnotitelská komise. V obci zůstával ve vzduchu pocit hrady, sounáležitosti a radosti ze společně odvedené práce. Lidé se setkávali, sdíleli dojmy a bylo cítit, že samotná účast a spolupráce jsou důležitější než konečné hodnocení. Tyto okamžiky, kdy se potkali občané všech věkových kategorií – ať už jako aktivní účastníci, nebo jen jako diváci – jsou pro nás tím nejcennějším, co si ze soutěže odnášíme.

Jaké projekty nebo místa jste prezentovali jako „největší chloubu obce“?

H. K. Při prezentaci obce jsme se záměrně nezaměřili pouze na jednu věc nebo konkrétní realizovanou akci. Chtěli jsme ukázat, jak se žije ve Vrbátkách. K prezentaci jsme vybrali průřez toho, co se u nás v poslední době vybudovalo. A pochopitelně jsme se pochlubili bohatým kulturním životem a množstvím akcí, které se u nás pořádají a organizují během celého roku.

D. S. Prezentace obce nebyla v žádném ročníku, kdy jsme soutěžili, postavena na chloubě nebo silném místě v obci.

Když v roce 2019 místostarostka Adéla Palíšková vítala hodnotitelskou komisi, promluvila k nim těmito slovy: „*Vyrazíme na obhlídku Vrchoslavic a Dlouhé Vsi. Obce, kde není vlastně nic. Není tady les, hrad ani zámek, rekreační vodní plocha, splavná řeka nebo skály. Co tady určitě uvidíte, jinde nenajdete a co nám, troufnu si neskromně říct, okolní obce závidí, jsou Vrchoslavčáci. Potkáte je všude, jsou ale maskovaní, od normální populace je nerozeznáte. Vykazují dobrou rozmnožovací schopnost, nejsou ohroženým druhem, ale přesto si je chráníme.*“

Mně nezbylo než dodat, že vše, co komise uvidí, není dílem tohoto ani předešlých zastupitelstev. Uvidí pokračování toho, co začali už před staletími naši předci budovat a na co my plynule navazujeme.

Jak vítězství ovlivnilo atmosféru v obci? Zvedl se zájem o život ve vesnici?

H. K. Vítězství v krajském kole opravdu nikdo z nás nečekal. Podle zpětné vazby od občanů vím, že spousta lidí si vlastně ani vůbec neuvědomovala, co obec svým občanům nabízí. Není úplně běžné, aby na obcích fungovalo třeba Centrum volného času, kde je velký výběr kroužků pro děti. Nebo například služba Senior taxi pro starší spoluobčany. Samozřejmě, že občané právem očekávají, že se obec postará o běžné provozní věci, správu majetku a chod obce. Například že v obci zůstane zachována pošta, bude včas uklizen sníh z chodníků, posečena tráva či uklizeno veřejné prostranství.

D. S. Na vlně úspěchu jsme se nesli už od prvního přihlášení do soutěže, tedy od roku 2019. Po ocenění Modrou stuhou, Bílou stuhou a Fulínově ceně byla Zlatá stuha v roce 2024 symbolickým „do třetice všeho dobrého“. Podobně to snad vnímali i naši občané.

Jaký důraz kladete na obecní knihovnu, splňuje i roli komunitního centra vesnice?

H. K. Knihovna u nás je komunitním centrem, které slouží nejen čtenářům, ale i jako zázemí pro kulturu celé obce. Máme šikovnou paní knihovnici, která z průměrné venkovské knihovny vytvořila knihovnu, která kromě vítězství v krajském kole získala krásné 2. místo v celostátním kole mezi venkovskými knihovnami.

D. S. Knihovna v naší obci nemá úplně důstojné prostory. To je další důkaz toho, že pokud obec nemá vše dokonalé, může se v soutěži umístit. Naše knihovna sídlí v jedné místnosti velikosti menší kanceláře. Tam je uložen knižní fond pro děti, mládež i dospělé. Ve starých, ale pečlivě udržovaných regálech má knihovnice umístěny ty nejatraktivnější knihy. I v případě knihovny máme obrovské štěstí na srdcaře. Přestože prostory knihovny odpovídají spíše půjčovně než moderní knihovně, čtenáři tuto instituci navštěvují především pro její služby. Od využívání meziknihovního fondu přes zápůjčky z prostějovské knihovny až po (a to především) pečlivý výběr novinek.

Podporujete čtenářství a zájem o kulturu mezi obyvateli všech generací?

H. K. Rozhodně ano. Knihovna nedávno prošla rozsáhlou rekonstrukcí a zájem mezi obyvateli je poznat v nárůstu registrovaných čtenářů. Co mě osobně nejvíc těší, je ohromný nárůst dětských čtenářů, kterých za poslední období přibýlo několik desítek procent.

D. S. Mohlo by se říct, že lásku ke čtení by děti měly získat především v rodině či ve škole. Ale právě spokojený rodič – čtenář dává příklad i další generaci. Asi jako v každé knihovně, ani u nás nechybí exkurze žáků ZŠ i MŠ v rámci

Března – měsíce čtenářů. V létě knihovna pořádala dětskou akci *Léto s knihou* k propagaci dětských knižních novinek. I čtenáři z okolních obcí rádi navštěvují naše besedy se spisovatelem nebo badatelské večery. Již více jak deset let v zimních měsících pořádáme vědomostní soutěže pro celé rodiny. A tak musím znova zopakovat, že máme významnou oporu v osobě naší knihovnice. Kromě toho všeho jmenovaného také zná potřeby čtenářů. Není jí zatěžko např. nemocným seniorům přinést knihy až domů. Což bylo pro mnoho seniorů, zejména v době covidu 19, jedno z mála spojení se světem.

Co podle vás dělá vesnici úspěšnou v dnešní době?

H. K. Je to kombinace několika věcí. Je nutné mít kvalitní občanskou vybavenost, bohatý kulturní život, dobře fungující služby. Obyvatelé musí vědět, že obec je tady pro ně. Úspěšná obec se pozná také podle toho, že lidé, kteří v ní žijí, jsou spokojeni s tím, jakým směrem se rozvoj obce a život v ní ubírají.

D. S. Úspěšnou vesnici by podle mě měly tvořit škola a školka, prodejna potravin, hospoda a kostel. Ten je v našem případě nejen dominantou obce, ale taky jedinou památkou v obci. Úspěch

Vyhlášení krajského kola soutěže Vesnice roku 2025, vítězem se stala obec Vrbátky. Zdroj: obec Vrbátky.

v soutěži je výsledkem toho, že si pár dobrovolníků dalo práci připravit dvouhodinovou prohlídku pro hodnotitele a trefili jsme se do jejich vkusu. To ale není to hlavní.

Úspěšná vesnice je podle mě taková, která dokáže lidem nabídnout kvalitní zázemí pro život v každém věku. Místo, odkud nemusí odcházet mladí za bydlením ani senioři za službami. Venkov má obrovský potenciál. Nabízí prostor, klid i kvalitu života, kterou dnes díky práci z domova, dopravě a internetu lze plnohodnotně využít. Nemůžeme být všichni obyvateli velkých měst. O to větší radost mám z toho, že mladí lidé z naší obce chtějí zůstat doma a vidí zde svou budoucnost.

Jakou radu byste dali jiné obci, která se chce přihlásit do soutěže Vesnice roku?

H. K. Pokud váhají a přemýšlí, jestli se přihlásit, tak aby do toho šli a zkusili to. Je to sice spousta příprav, starostí a práce navíc, ale když se to podaří, tak je to velká radost. Na vyhlašování celostátního kola Vesnice roku jsme se s ostatními starosty vítězných krajských kol shodli, že úspěch v soutěži byl velkou motivací do další práce.

D. S. Nebát se a vyplnit přihlášku. Pak už to jde samo.

Co byste dnes udělali jinak, pokud byste do soutěže šli znovu?

H. K. Nic bychom neměnili, udělali bychom to stejně. Nechtěli jsme hrát nějaké vyumělkované scénáře k ohromení komise. Chtěli jsme ukázat život v našich třech obcích takový, jaký skutečně je. A tím, že jsme se stali Vesnicí Olomouckého kraje pro rok 2025, tak si myslím, že to byla dobrá cesta.

D. S. V rámci příprav na soutěž jsme vždy dělali maximum a snažili se vše připravit nejlépe, jak jsme uměli. A jestli se někdy zase přihlásíme, bude záležet na našich občanech. Stále trošku letíme na vlně úspěchu a naši dobrovolníci si samozřejmě zaslouží i trochu odpočinku. Ale co se ke mně doneslo, už zase nějaké nápady v jejich hlavách klíčí, takže kdo ví...

Kdybyste měli svou obec popsat jednou větou, jak by zněla?

H. K. Je to místo, kde se dobře žije.

D. S. Těch vět mě samozřejmě napadá hodně. Ale jedna se u nás traduje už dlouho a hřeje mě u srdce, kdykoli ji slyším: Vrchoslavice – dobrá adresa. A vida, výstižná věta nemusí mít ani sloveso.

Za rozhovor děkuje Michaela Heloňová.

O znacích obcí na střední Moravě, jejich znakových znameních a symbolice

JAROSLAV OPAVSKÝ

Obce, v nichž žijeme, mají prvky své historie ve štítech, které nesou jejich znaky. Přesto často nevíme, co představují nebo co znamenají. Tento příspěvek má za cíl poskytnout čtenářům nový pohled na znaky obcí (dříve většinou vsí), které mohou denně vidat na průčelích svých obecních úřadů nebo na některých veřejných budovách (jako např. obecních knihovnách nebo hasičských zbrojnicích). Je zaměřen na seznámení se znakovými znameními (figurami) ve znacích obcí na střední Moravě a vedle toho také na seznámení u ukázkově vybraných s jejich symbolikou, co znázorňují nebo zobrazují. Každá obec má svou historii. Ta není zachycena jen v hlavách rodáků a jejích obyvatel, ale hlavně v knihách, kronikách, obrazech, fotografiích a dalších uměleckých dílech. Specifickou oblastí, přibližující vybrané výseky historie, jsou *znak* a *vlastní* obce, které patří mezi *komunální symboly*. V minulosti to byly vedle nich ještě *pečeť* a později je nahrazující *razítka*. Obecní symboly tak představují ojedinělý pohled do dějin a pozoruhodností jednotlivých lokalit tím, že z nich vybírají většinou

to, co má trvalou hodnotu a co je pro dané místo charakteristické. I proto donedávna vkládaly obce do svých pohlednic i udělené obecní znaky, aby tak veřejnost seznámily nejen se svou současností, ale i minulostí.

Tento příspěvek, v souladu s tematickým zaměřením tohoto čísla, je zaměřen na obce, v minulosti většinou označované jako vsi, a na jejich znaky. (Nebudou proto uváděny popisy a charakteristiky znaků měst nebo městysů v oblasti střední Moravy.)

Od erbů ke znakům jako komunálním symbolům

Cesta ke znakům obcí měla svůj původ ve šlechtických erbech, od nichž přebíraly jejich charakteristické rysy. Erbem je štít s obrazovým znamením, který rytíř nebo šlechtic obdržel od panovníka nebo představitele vyšší šlechty. Erb ho odlišoval nejen v bojích, nýbrž i v politických a společenských událostech a představoval pro něho významnou hodnotu. Potřeba zdůraznit a upevnit svůj význam proto vedla později i města, městečka (nyní městysy) a vsi (nyní obce), stejně jako např. cechy,

k žádostem o udělení privilegií, která by je oficiálně potvrzovala. Proto obdobně jako erby šlechticům byla privilegia udělována pro zmíněné symboly obcí – pečeti, vlajky a znaky. Tyto symboly získávala zpočátku města (zejména královská),

teprve později městečka (nyní označovaná jako městysy) a ještě později zvláštními privilegii i některé vsi. Toto právo měl od středověku panovník, teprve později i místní vrchnost – šlechta světská nebo duchovní. Mnoha vsím se udělovala pečeť

Pohlednice Mikroregionu Střední Haná se znaky obcí. (Nesprávně je mezi znaky mikroregionu zařazen znak Chropyně, správně tam patří znak obce Vlkoš.) Vytvořila Tiskárna SPRINT. Zdroj: archiv autora.

samostatně, spolu s určením barvy vosku, který se k ní měl používat. Vzácněji jim bylo vydáváno privilegium i pro znak. Odkazem na erby je v obecních znacích už tvar štítu, v němž je vyobrazen znak, resp. znakové znamení. Nejčastějšími tvary štítů, které se pro znaky obcí používaly a dosud používají, je štít dole zakulacený (tzv. španělský) nebo dole zakončený hrotem (tzv. gotický).

Znaková privilegia udělená přímo panovníky českých zemí (obvykle na základě žádosti místní vrchnosti) získaly na střední Moravě například nynější obce Kokory nebo Tršice. Privilegia od své šlechtické vrchnosti získaly v této oblasti obce Troubky, Držovice nebo Čehovice od Vratislava z Pernštejna a na Tovačově nebo vsi Pivín a Doloplazy (v nynějším okrese Prostějov) od Jana Žalkovského z Žalkovic. Mezi obce, jejichž znak se odvozuje od privilegií jejich církevní vrchnosti, patří například Bělkovice (nyní Bělkovice-Lašťany), Křenovice, Říkovice, Velký Týnec nebo Osek nad Bečvou.

Jedním z důvodů, proč šlechta nebo církev vydávaly privilegia pro pečeti nebo znaky, byla snaha jimi zdůraznit a i symbolicky upevnit své vrchnostenské postavení v dané lokalitě. Proto se ve znacích tehdejších vsí často objevovaly motivy převzaté ze šlechtických erbů nebo ze znaků církevních představitelů – jejich vlastníků. Církev, na rozdíl od světské šlechty, do těchto symbolů vkládala často postavy nebo atributy světců, kteří byli patrony vsí nebo jejich kostelů či kaplí. Počet privilegií a obecních symbolů vydávaných vrchností se zvyšoval jen pomalu, kdy vyšší počet (zejména pečetních privilegií) pro vsi začal být udělován v 17. a 18. století. Oproti počtu privilegií vydaných pouze pro pečeti jen malý počet vsí na našem

území, včetně oblasti střední Moravy, měl udělenou jak pečeť, tak i znak. Takto získané komunální symboly dnes označujeme za historické.

Přelomem pro vznik nových komunálních symbolů se stal rok 1990, kdy byl přijat Zákon České národní rady (ČNR) o obcích č.367/1990 Sb., kde podle jeho § 5 mohly obce a jejich orgány požádat o znak a prapor obce. (V roce 2004 bylo podle zákona 216/2004 Sb. slovo prapor v označení obecních symbolů nahrazeno slovem vlajka.) Mnoho obcí od té doby chtělo prokázat svou jedinečnost, připomenout něco z vlastní historie nebo přiblížit z místních reálií přírodní útvary, významné stavební památky či další jiné místní zajímavosti. Tím se otevřelo široké pole heraldikům, kteří byli žádáni, aby vtělili místní specifika do komunálních (obecních) symbolů a připravili jejich návrhy. Tyto návrhy pak musely být kladně posouzeny v Poslanecké sněmovně podvýborem pro heraldiku a vexilologii a poté, po následném projednání a doporučení v dalším výboru sněmovny, mohlo být obcím uděleno předsedou nebo předsedkyní Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky právo užívat komunální symboly.

Významným zdrojem při tvorbě novodobých znaků (po roce 1990) se staly pečeti, a proto heraldici v mnoha případech využívali znalostí sfragistiky (tj. nauky o pečetích). Znamení zobrazená v pečetních polích jimi byla často přenášena nebo v upravené podobě vkládána do návrhů znaků a vlajek obcí. Při porovnání podoby historických pečeti jednotlivých obcí střední Moravy s podobou jejich současných znaků můžeme vidět, že motivy nebo figury z pečeti v téměř původní nebo jen mírně pozměněné podobě byly přeneseny do znaků obcí, jejichž názvy jsou jako vybrané příklady

Znak obce Čechy pod Kosířem: Modro-červeně polcený štít se sníženým stříbrným hrotem. Vpravo stříbrná lilie, vlevo půl stříbrné zavínuté střely přiléhající k dělicí linii, v hrotu červený koronovaný lev s modrou zbrojí.

následně uvedeny: Bílsko, Březsko, Čechy pod Kosířem, Hačky, Klenovice na Hané, Křenovice, Loučany, Loučka (okres Olomouc), Luká, Osek nad Bečvou, Palonín, Pavlov, Pěňčín, Skrbeň, Slatinky, Smržice, Štarnov, Těšetice, Tištiny, Vilémov nebo Zvole.

V těchto znacích, odvozených z pečeti, se objevují znamení ze šlechtických erbů nebo církevních znaků, atributy světců a světic nebo nejrůznější motivy zvířat, rostlin, předmětů nebo nástrojů (v heraldice se jejich zobrazení označuje za *obecné figury*).

Odkazy na erby šlechtických rodů ve znacích obcí střední Moravy

Symbolikou odkazující ve znacích obcí na šlechtické rody byly tinktury (tj. barvy) a/nebo znaková znamení (figury) převzaté z jejich erbů. Velikost štítu pro znakové znamení však heraldiky limitovala, proto se ve většině novodobých znaků objevily odkazy pouze na erb jednoho šlechtického rodu, mnohem méně často dvou nebo více rodů, přestože se v historii dané lokality často vystřídalaly i desítky šlechtických majitelů. Výběr

rodového erbu heraldikem pro znak obce byl tak často subjektivní, někdy pro zdůraznění vlastnické sounáležitosti blízkých obcí (tj. vsí dříve patřících do stejného panství), nebo naopak, vybral erb málo známého nebo již téměř zapomenutého rodu, aby se zdůraznila jedinečnost dané lokality. Tím byly často přiblíženy rody, s nimiž ani obyvatelé obcí nikdy předtím nebyli seznámeni, čímž tak heraldici přispívali k lepšímu poznání místní historie. Zejména se to týká erbů nižší šlechty, které byly známy pouze hlubším zájemcům o historii a heraldiku.

Tinktury erbů šlechtických rodů ve znacích obcí střední Moravy

Již samotné tinktury nebo jejich kombinace mohou symbolizovat rody, které mají být ve znacích připomenuty, jak je ukázáno v následujících vybraných příkladech. (Poznámka: Použitím více tinktur se v obecních symbolech někdy připomínají dva různé rody.)

Červená tinktura pole štítu, zejména v kombinaci se *stříbrnou* (ve znacích nahrazována bílou), odkazuje na rod pánů z Kravař (např. ve znacích obcí Prostějovičky, Určice nebo Vitčice), Tovačovských z Cimburka (Klenovice na Hané, Klopotovice, Měrovice nad Hanou, Oplocany), rod ze Zástřizl (Haňovice, Jesenec, Laškov, Pavlovice u Kojetína) nebo rod Bukůvků (Dobromilice). Kombinace *zlaté* (ve znacích nahrazována žlutou) s *červenou* zase připomíná ve znacích rody Lichtenštejnů (např. u obcí Alojzov, Bílovice-Lutotín, Rovensko, Seloutky, Určice), Ditrichštejnů (Hlinsko nebo Osek nad Bečvou) nebo Zoubků ze Zdětína (Cholín nebo Zdětín). *Modrá tinktura* nebo *kombinace modré se zlatou* je v některých obecních znacích

převzata z erbu pánů ze Šternberka (např. Štarnov, Troubelice nebo Třeština) nebo rodu ze Švábenic (např. Ochoz).

Obecné figury převzaté do znaků obcí z erbů šlechtických rodů

Ještě výrazněji a srozumitelněji připomínají šlechtické rody v dějinách obcí znamení přenesená z jejich erbu do obecních znaků. Jako konkrétní vybrané příklady uvádíme: dva *vinařské nože* z erbu Ditrichštejnů (ve znaku Oseku nad Bečvou a Hlinska v okrese Přerov), *zavinutou střelu* (označovanou též jako *odřívous*) z erbu pánů z Kravař (ve znacích např. Dětkovic v okrese Prostějov, Určic nebo Vitčic) nebo rodu Sedlnických z Choltic (ve znaku Náměště na Hané), *zubří hlavu s houžví v nozdřích* z erbu rodu pánů z Pernštejna (např. ve znaku Beňova, Biskupic v okrese Prostějov, Krumšína, Myslejovic, Radvanic nebo obcí Ohrozim a Troubky), *stříbrné jelení nebo daňčí parohy* z erbu Podstatských z Prusinovic (ve znacích Veselíčka nebo Vrchoslavic) nebo *osmicípou hvězdu* (v heraldice osmihrotou) rodu pánů ze Šternberka (např. ve znacích obcí Hnojice, Stavenice, Štarnov nebo Troubelice). Připomínkou méně známých rodů jsou například tři *kropáče* v obrněné ruce (úderná ruční zbraň, dříve nesprávně v erbech i znacích označovaná jako řemdi) rodu Říkovských z Dobřčic (ve znacích obcí Přestavlký v okrese Přerov, Říkovice, Tučín a Věžky v okrese Přerov) nebo *lilie* z erbu rodu ze Zástřizl (ve znacích Haňovic, Jesence, Lipové v okrese Prostějov, Měrotína, Mořic, Laškova a Pavlovic u Kojetína), *lilie* z erbu Vetterů z Lilie (ve znacích Čech pod Kosířem nebo Přemyslovic) nebo *lilie Bruntálských* z Vrbna (Hlinsko v okrese Přerov). Zajímavou

Znak obce Laškov:
V modrém štítě zlatá
rozletitá střela nad
stříbrnou lilii.

figurou je tzv. *rozletitá střela*, u níž se v pravém úhlu od společného středu rozbíhají od sebe obvykle čtyři šípy (bez opeřených částí), jež byla v erbu rodu ze Švábenic, na střední Moravě se objevuje v komunálních symbolech Horních Moštěnic a Laškova. *Zlatá koruna* jako odkaz na panovníka, respektive na šlechtickou vrchnost, je znaméním ve znaku Císařova a Postřelmova.

Symbolika tinktur ve znacích obcí (bez odkazů na tinktury z erbů)

Samotné tinktury znakového pole mohou naznačovat různé charakteristiky oblastí, v nichž se daná obec nachází. *Zelená tinktura* ukazuje na zemědělskou činnost (např. ve znacích obcí Bílsko, Hnojice, Hruška, Liboš nebo Loučany) nebo na větší rozsah lesů v dané oblasti (např. ve znacích obcí Daskabát, Polomí, Prostějovičky nebo Srbce). *Modrá tinktura* symbolizuje mimo jiné vodstvo – řeky, potoky, prameny nebo rybníky. Řeky nebo potočky jsou ve znacích též symbolizovány jako vlnité pruhy (v heraldice: vlnitá břevna), jako například ve znacích obcí Bochoř, Červenka, Charváty nebo Horní Moštěnice. *Zlatá tinktura* klasů nebo snopů

znázorňuje ve znacích úrodnou oblast. *Stříbrno-červené šachování* symbolizuje v obecním znaku vztah k Moravě odkazem na moravskou orlici nebo vztah k městu Olomouci odkazem na orlici v olomouckém znaku.

Stručný přehled a příklady obecných figur ve znacích obcí střední Moravy

Mnohem pestřejší obraz poskytují v komunálních symbolech *obecné figury*. Mohou to být znaková znamení předmětů nebo nástrojů ze zemědělské činnosti, co bylo heraldiky často využíváno v návrzích pro znaky obcí zejména v úrodné oblasti střední Moravy. Časté jsou též figury zvířat, a to jak savců, ptáků, tak i méně často dalších zvířat. Obdobně byla do obecních znaků vložena i znaková znamení různých druhů rostlin. Hojně využívanými motivy pro znaky v oblasti olomoucké diecéze (od roku 1777 arcidiecéze) byly církevní symboly a atributy světců a světic. Symbolika vybraných znakových figur bude v následující části textu přiblížena v několika tematických okruzích konkrétně pro některé vybrané obce.

Nástroje a nářadí ve znacích obcí jako symbolika zemědělských a dalších činností

Nejčastěji používanou obecnou znakovou figurou z tohoto okruhu je ve znacích obcí na střední Moravě *radlice*, která se objevuje u několika desítek lokalit (např. ve znacích obcí Bedihošť, Čelechovice na Hané, Majetín nebo Těšetice). Další čítně se vyskytující zemědělskou figurou je *pluhové krojidlo* (např. ve znacích obcí Čelechovice, Charváty, Smržice a Víceměřice). *Otka* nebo *otky* (nástroj k čištění zemědělského nářadí) se objevují ve znacích Držovic, Otaslavic, Pivína, Tištiny

Znak obce Hněvotín:
V modrém štítě
mezi stříbrnými
oblačnými boky berla
s kotoučem v závitě,
oboji zlaté, dole
přeložená stříbrným
štítkem, v něm šikmo
radlice nahoře kosmo
podložená krojidlem,
oboji červené.

a Želechovic. Figura *kosy* je zobrazena ve znacích Senice na Hané a obce Seloutky. *Srp* nebo *srpy* potom ve znacích obcí Doloplazy (v okrese Prostějov), Lazníčky a Tvorovice. *Rýč* nebo *rýče* jsou znameními ve znacích Hnojic a obce Rájec. Ve znaku Hnojic pak nacházíme i figuru *vidlí*. *Hrábě* pak ve znaku obce Doloplazy (v okrese Prostějov).

V místech, kde v minulosti obce vznikaly klučením lesa nebo kde v okolí vsí byly husté lesy, se do znaků dostávala figura *sekery*. Příkladem zde jsou například znaky obcí Budětsko, Buk, Ludmírov nebo Přemyslovice. (Ve znacích jiných obcí však sekera převzatá z erbu místní šlechty představovala válečnou zbraň, jako například ve znaku Tučina.)

Z hmotných objektů, které nejsou zemědělským nářadím a jsou v obecních symbolech graficky znázorněny, sem patří například *mlýnský kámen* bez nebo s *kypřicí* (železná součástka ve středu mlýnského kamene) ve znacích Hrdibořic nebo Lipové (okres Přerov). Zcela ojedinělá figura – *pivovarnická limpa* (dřevěný nástroj k přehazování sladu a shrnování kvasné pěny) – se objevuje ve znaku Hradčan-Kobeřic.

Zvířata nebo části zvířecích těl ve znacích obcí

Nejčastěji zobrazeným zvířetem ve znacích obcí střední Moravy je *lev*. Bývá zobrazen celý nebo jeho horní polovina (v heraldice: vyrůstající lev). Častost jeho výskytu ve znacích je podmíněna tím, že odkazuje na šlechtické rody, které ho měly ve svém erbu, a heraldici ho proto zakomponovali jak do historických, tak i novodobě vzniklých znaků. Z rodů se lvem ve znaku, které byly takto připomenuty, lze uvést například rod pánů ze Žerotína, rod ze Šumvaldu, Podstatských z Prusinovic (po povýšení do panského stavu) nebo rod vladků z Domaželic. Z obcí s touto figurou uvádíme jako příklady Citov, Hrubčice, Cholinu, Majetín, Šumvald, Veselíčko

nebo Žerotín. *Zubří hlava* z erbu pánů z Pernštejna se objevuje ve znacích bývalých vsí, v nichž byli vrchností (např. nynějších obcí Beňov, Čehovice, Ohrozim, Radvanice v okrese Přerov nebo Troubky). *Hlava tura* je zobrazena v obecních symbolech obce Turovice, kde je současně mluvícím znakem odkazujícím na její název. Častým motivem byla ve znacích obcí *orlice*. Byla do nich přebírána nejen z erbů různých šlechtických rodů, ale též z historického znaku olomoucké kapituly. Je součástí znaku například obcí Bohuňovice, Čelechovice, Pavlovice u Přerova, Polkovice nebo Tršice. Šachovaná *hlava orlice s krkem* je zachycena ve znacích obcí Nelešovice, Radvanice a Sobišky, pro něž je společné, že

Pohlednice Lutína se znakem, jehož hlavním motivem je husa. Vyrobila obec Lutín. Zdroj: archiv autora.

patřily mezi tzv. půhončí obce. Též další ptáci byli použiti jako motivy ve více obecních znacích. Patří mezi ně *husa* nebo *husí hlava s krkem* ve znacích Loučan, Lutína, Nákla a Rokytnice, kde u poslední uvedené obce odkazuje na erb rodu Ludaniců. Tento rod připomíná také *husí noha* v komunálních symbolech obce Kokory. *Labuť* je zobrazena ve znaku obcí Lukavice, Uhřice a Suchdola, u něhož je tzv. mluvícím znamením tím, že odkazuje na podobně znějící název části této obce – Labutice. *Kohout* se objevuje ve znacích obcí Loučky, Loučany, Ludslavice a Moravičany, *hlava kohoutí* pak ve znaku obce Srbce. Zajímavými druhy ptáků jsou ve znacích *pelikán* (Vilémov), *páv* (Bedihošť – ze znaku opata Jiřího Pavorína z Pavorinu, nebo Pavlov – zde převzat z místní pečeti) nebo *pštros*, převzatý do znaku Jesence z erbu rodu Dietrichů. *Supí hlavy* ve znaku Mladče připomínají, že zde v minulosti byli vrchností páni z Vlašimi. Z dalších ptáků se objevují mezi obecními symboly *křepelka* (Mořice), *luňák* (Rájec), *lyska* (Prosenice) nebo *vrána* (Vranovice-Kelčice, zde jako mluvící znamení). *Holubice* je zase ve znaku Pavlovic u Kojetína a *čáp* u obcí Ivaň a Zvole. Bez přesného určení druhu se objevují ptáci ve znacích Alojzova, Koválovic-Osíčan, Obědkovic a Vrchoslavic. Mezi ptačí motivy patří i samotná *ptačí křídla*, která byla do znaků často převzata z erbů šlechtických rodů nebo z klenotů těchto erbů. Příklady takových obcí jsou například Klopotovice nebo Vrbátky.

Z dalších zvířat (savců) se *kůň*, *koně* nebo *koňská hlava s krkem* objevují v obecních symbolech Bílovic-Lutotína, Březska (zde současně odkazuje na jméno Konických ze Švábenic), Dobřčic, Dzbele, Grygova, Skrbeně a Štarnova. *Vlk* je figurou znaku obce Vlkoš (kde je mluvícím znamením) nebo *vlčí*

hlavy (v Pavlovicích u Přerova, kde jsou odkazem na erb rodu Skene, a v Rakové u Konice). *Psí hlava* je zobrazena ve znaku Zábeštní Lhoty, kde připomíná z její minulosti vrchnost – rod z Vrchlabí. *Medvěd* je znakovou figurou obcí Čelčice (kde odkazuje na erb Čertoryjských z Čertoryj) a Vitčice (jako odkaz na erb vladýků z Vitčic), *hlava medvěda* pak obce Biskupice v okrese Prostějov, kam byla převzata z erbu vladýků z Bohuslavic. *Jelen* je zachycen v polích znaků Kozušán-Tážal, Ústína a Vřesovic. *Kozel* ve znaku Drahanovic odkazuje na rod rytířů Drahanovských ze Stvolové, *ježek* v obecních symbolech Vícova připomíná tamní Ježův hrad zvukovou podobou se jménem jednoho z jeho vlastníků – Ješka z Boskovic.

Z dalších zvířat se ve znaku obce Mladeč objevuje *had*, *rak* ve znacích obcí Raková u Konice a Rakůvka (u obou jako tzv. mluvící znamení, připomínající názvy těchto obcí), vedle toho pak i ve znacích obcí Rovensko a Střeň. *Račí klepeta* jsou mluvící částí znaku Věrovan pro část této obce – Rakodavý. *Žába* z erbu vrchnosti – Jiřího Žabky z Limberka – je zobrazena v dolní polovině

Znak obce Čelechovice na Hané: V zeleno-stříbrně polceném štítě pod červenou hlavou se třemi stříbrnými klíny vpravo stříbrná radlice, vlevo černý trilobit.

štítu se znakem obce Tršice. *Štír* v obecních symbolech Slatinic připomíná lékaře Tomáše Jordána z Klausenberku, který popsal účinky tamních léčivých pramenů. Heraldicky vzácnou figurou je *trilobit*, který odkazuje ve znaku Čelechovic na Hané na jeho nález v místních devonských vápencích.

Ryby bez rozlišení druhu nebo přímo *kapr* se objevují buď ve znacích obcí, kde se v minulosti ryby lovily, popřípadě tam, kde byly rybníky a rybářství, jako je tomu u obcí Bohuslavice (v okrese Šumperk), Moravičany nebo Tvorovice, nebo tam, kde byly figury ryb převzaty z erbů místních rodů. V Dobromilicích z erbu vladýků z Dobromilic, v obci Ohrozim z erbu Pranteylů z Ohrozimě. *Lososi* jsou zobrazení v komunálních symbolech obce Lobodice jako připomínka erbu rodu Salm-Neuburg, který patří mezi bývalé majitele tamního panství.

Rostliny ve znacích obcí

Symbolika úrodné oblasti Hané a střední Moravy se odráží ve figurách *klasu* nebo *klasů obilí* (např. ve znacích obcí Bílsko, Ivaň, Klopotovice, Měrovice nad Hanou, Přáslavice nebo Svěsedlice) nebo *snopů obilí* (ve znacích Čehovic a Liboš). *Stébla prosa* jsou u obce Prosenice mluvícím znamením. *Květ lnu* se objevuje v symbolech obcí Police a Polomí, *květ třezalky*, lidově označované jako bylina nebo krev svatého Jana, ve znaku Grymova, *květ koniklece velkokvětého* podle jeho výskytu ve znaku Grygova. Vzácná *orchidej okrotice* je zobrazena ve znaku obce Lesnice. Květy lilie a růže budou uvedeny v dalším textu mezi církevními symboly a atributy. Výjimku tvoří *růže keltská* (nebo také galská), která je v komunálních symbolech obce Lhotka. (Lilie jako odkaz na erby

šlechtických rodů již byla v předchozím textu zmíněna.) Rostliny jsou ve více znacích označeny za mluvící znamení, protože navádějí na názvy těchto obcí. Jako ukázky je možno uvést *větevky olše* pro Olšany, *bukovou větvíčku s listy* nebo *strom buk* pro Bukovany nebo Buk, *dubové listy* nebo *větvíčky s listy* pro Dub nad Moravou, Dubčany nebo Dubicko. Žaludy se pak ještě objevují ve znacích Dřevnovic, Prostějoviček a Víceměřic. Už bez připomenutí názvu obce jsou „dubové“ figury (včetně žaludů) ve znacích Bílé Lhoty, Budětska, Dobrochova, Dřevnovic, Mladče, Podolí, Prostějoviček, Šumvaldu a Víceměřic. *Lipové listy* nebo strom *lípa* jsou jako „mluvící“ v komunálních symbolech obcí Lipinka nebo Lipová (v okrese Přerov), bez odkazu na název obce pak ještě ve znacích Bílovic-Lutotína, Ludmírova a Sušice (v okrese Přerov). Obdobně *vrba* je „mluvící“ ve znaku Vrbátek a *bruška* obce Hruška. *Jabloň* připomíná ve znaku dlouhou tradici pěstování jablek v obci Klopina. *Plody habru* jsou zobrazeny v komunálních symbolech obce Hrabová. *Jasanová větvíčka* je figurou ve znaku obce Jesenec. *Jehličnatý strom* nebo *stromy* lze vidět ve znacích obcí Daskabát (zde provázen ještě dvěma listnatými stromy), Myslejovice, Přemyslovice nebo Slavětín, u nichž mají symbolizovat lesnatou krajinu. U obce Polomí je v jejích komunálních symbolech zobrazen zlomený jehličnatý strom, čímž navíc představuje i mluvící znamení. Pěstování vinné révy na střední Moravě se odráží podobou *listu vinné révy* v obecních symbolech obce Hrubčice nebo *vinného hroznu* v symbolech Koválovic-Osíčan, Seloutek nebo obce Slatinky. *Lískové ořechy* jsou v poli znaku obce Leština, protože nyní již málo známé slovo leština znamená lískové keře nebo lískový porost. *Křen* je mluvícím

znakem pro obec Křenovice. *Orobinec* je figurou ve znacích Oseka nad Bečvou, kde symbolizuje místní vodstvo, a je zobrazen také ve znaku obce Výšovice.

Stavby ve znacích obcí střední Moravy

Připomínkou zaniklých tvrzí, hradů nebo zřícenin jsou znamení *věží*, například ve znacích obcí Dřevnovice, Lobodice, Senice na Hané, Skalka, Stražisko nebo Vícov. Vzácněji se objevuje zobrazení *hradby* ve znacích Dubicka, Horky nad Moravou a Majetína, kam byly převzaty z erbů místních šlechtických rodů. Další druhy staveb jsou následně uvedeny mezi církevními symboly.

Církevní symboly a atributy ve znacích obcí střední Moravy

V minulosti rozsáhlé církevní vlastnictví vsí v této oblasti se nejčastěji odráží ve znacích obcí *stříbrnými kužely* (u obcí v jejich různém počtu), které byly převzaty ze znaku olomouckého biskupství (později arcibiskupství) a jeho kapituly u sv. Václava, kde je v červeném poli zobrazeno šest kuželů ve dvou řadách nad sebou. Mezi obce s kužely ve znaku patří například Bílsko, Bukovany, Hluchov, Lutín, Smržice nebo Velký Týnec, které je mají v hlavě štítu (tj. v horní části štítu). Jiné umístění kuželů v ploše štítu mají například znaky Mostkovic, obcí Příkazy nebo Senička. Stejnou symboliku představují i *stříbrné klíny* (tj. kužely hroty dolů). Za příklady obcí s klíny v červeném poli mohou sloužit Čelechovice na Hané, Srbce nebo Žerotín. Dalším znakovým odkazem na biskupství je *mitra* u obce Bělkovice-Lašťany. Mitra je v Obědkovicích zase připomínkou patrona obce – biskupa sv. Gotharda – a v Křelově-Břuchotíně je odkazem na sv. Jiljí,

jemuž je zde zasvěcen kostel. Olomoucký klášter Hradisko, bývalý vlastník mnoha vsí, je ve znacích několika obcí symbolizován *květem růže*, například obcí Čelčice, Liboš nebo Senice na Hané. Růže připomíná rovněž biskupa Thurza, který udělil privilegium, z něhož byl odvozen znak, obcím Bělkovice-Lašťany a Stará Ves.

Mnoho symbolů a atributů odkazuje na patrony obcí nebo jejich kostelů, kaplí či jiných církevních památek. *Bílá růže*, jako jeden z atributů Panny Marie, je zobrazena ve znaku obce Sušice (okres Přerov). *Berla* je velmi častou figurou znaků na střední Moravě a připomíná nejčastěji berlu olomouckých biskupů nebo arcibiskupů nebo berlu opatů různých klášterů. Za ukázkou zde mohou sloužit obce Bystročice, Bystrovany, Doloplazy (okres Olomouc), Samotíšky nebo Ústín. Berla je však také atributem sv. Mikuláše, použita byla ve znaku Horky nad Moravou, nebo též atributem sv. Libora a je v poli znaku obce Jesenec. Dalším častým církevním znakovým znamením je *kříž*, který jednak obecně připomíná bývalou církevní vrchnost nebo je atributem několika světců nebo světic. Svátá Markéta je křížem připomenuta ve znacích obcí Biskupice a Blatec (zde je kříž současně atributem i sv. Jana Křtitele), *ondřejský kříž* je odkazem na tohoto světce ve znaku Bystročic. *Patriarší kříž* sv. Cyrila a Metoděje byl vložen do komunálních symbolů obcí Podolí nebo Slavětín. Dominikánský *liliový kříž* připomíná ve znacích kláštery tohoto řádu jako bývalé vlastníky obcí Císařov nebo Dzbel. Odkaz na *kříž sv. Jiří* se objevuje ve znacích Citova, Nákla a Střeně. *Klíč zkřížený s mečem*, jako atributy sv. Petra a Pavla, jsou na ploše štítu se znakem obcí Luběnice, Těšetice, Vřesovice a Želatovice. *Beránek s křížem*, jako jeden z atributů sv. Jana Křtitele, je zobrazen

v komunálních symbolech Bohuňovic. Obec Určice má zase ve svém znaku hlavu tohoto světce. *Lilie* byla použita v mnoha znacích obcí této oblasti jako jeden z atributů Panny Marie. Pro ukázkou znaků s touto symbolikou uvedeme několik příkladů – Dub nad Moravou, Hnojice, Horní Moštěnice, Lešany nebo Mostkovice. Lilie je však také jedním z atributů sv. Antonína Paduánského, kde na tohoto místního patrona odkazují obce Čelechovice, Třeština a Výkleky. *Korunu*, jako další z tzv. mariánských symbolů, je možno vidět ve znacích Lešan a Rovenska. Jako jeden z atributů sv. Kunhuty je koruna ve znaku obce Vranovice-Kelčice. Symbolem Panny Marie je též *srdce probodené sedmi meči*, zachycené v komunálních symbolech obce Suchdol, kde odkazují na jeho část – Jednov. *Knížecí čepice* jako symbol sv. Václava byla použita ve znacích obcí Ohrozim, Ochoz a Suchonice. *Palmová ratolest* je zobrazena ve znaku Samotíšek. *Mušle* jako atribut sv. Jakuba Staršího (též Většího nebo Zebedeova) je figurou ve znacích obcí Domaželice, Lesnice, Rokytnice a Velký Újezd, zatímco křestní mušle sv. Jana Křtitele je v symbolech obce Suchdol. *Mlýnský kámen* jako jeden z atributů sv. Floriána se objevuje ve znacích Hrdibořic a Uhřetic. Na sv. Bartoloměje odkazují *nože* ve znaku Biskupic (okres Prostějov). *Rošt* jako atribut sv. Vavřince je zobrazen ve znaku Výšovic.

Jako poslední církevní symboly zde uvádíme stavby, jimiž je *kostel* ve znaku Rokytnice, *kaple* zobrazená ve znaku Lhotky a *boží muka* v komunálních symbolech obce Hlušovice.

Závěr

Významným okruhem církevních symbolů zde končí seznámení s vybranými znakovými znameními znaků – jako komunálních symbolů – obcí střední Moravy. Heraldika v historických znacích přinesla a i v novodobých obecních znacích přináší specifický a obohacující pohled na dějiny jednotlivých lokalit v této oblasti, na jejich zajímavosti a pozoruhodnosti. Zachovává to, co má svou dlouhodobou hodnotu a co by mělo být srozumitelně předáno i dalším generacím. Tím se komunální symboly zásadně liší a budou lišit od nově zaváděných grafických symbolů, jimiž jsou loga (nyní zejména měst) s často nevhodně zvolenými nebo málo srozumitelnými symboly, které nikdy nemohou postihnout historickou hloubku, pestrost a šířku motivů, ve srovnání se znaky a vlajkami navrženými podle heraldických pravidel. Tento příspěvek měl proto za cíl podat stručný přehled o znameních použitých ve znacích obcí (většinou bývalých vsí) v rozsáhlém regionu střední Moravy, zejména Hané, a základní seznámení se symbolikou těchto znaků.

Jaroslav Opavský (* 1951), lékař, emeritní profesor Univerzity Palackého v Olomouci, odborný publicista s dlouhodobým zájmem o komunální heraldiku a filokartii zaměřenou na znaky obcí. Autor seriálu Znaky hanáckých měst, městysů a obcí na Hané a jejich symbolika.

» jaroslav.opavsky@seznam.cz

Jak pan hrabě založil dělnickou kolonii aneb trampoty obce Rudolfov

MIROSLAV KOBZA

Tři místa v ČR mají dnes jméno Rudolfov. Jen jedno z nich, někdejší stejnojmenná obec, leží na Moravě a upřímně, asi by je na mapě našel jen málokdo. Obec nemá vlastní katastr, není dokonce ani vedena jako místní část města Zábřeha, se kterým zcela splynula. Dnes ji tvoří tři ulice na pravém břehu řeky Moravské Sázavy, z nichž jen jedna nese historické jméno. Přesto jsou osudy Rudolfova v leccěms zajímavé.

Obec vzniká na pozemcích lenního statku Skalička

Někdejší obec Rudolfov se rozkládá na jihu aglomerace dnešního Zábřeha. Pátevní zástavbu tvoří dvě ulice přibližně ve tvaru obráceného písmene L, které se rozkládají na pravém břehu Moravské Sázavy pod svahy vrchu Humenec (322 m n. m.), který se tyčí přímo nad obcí. Z těchto ulic vybíhají dvě menší uličky, Ku Dráze a další jako součást ulice Skalička.

Velkou část katastru Rudolfova dnes pokrývá kolejiště patřící k nádraží Zábřeh na Moravě, proto jsou zdejší pozemkové poměry velmi stísněné. Nepříjemným omezením je také prudký svah

Humence na jižní straně Rudolfova, což u mnoha zdejších domů a pozemků významně omezuje oslunění. Zdejší půda bývala podmáčená a málo úrodná, a snad i proto se vrchnost na počátku 19. století rozhodla pozemky rozparcelovat a nabídnout je novým osadníkům ke zkultivování a osídlení.

Historické dokumenty dokládají, že obec byla založena na pozemcích někdejšího arcibiskupského lenního statku Skalička v roce 1824. Svě jméno osadě Rudolfov (německy Rudolfsthal) propůjčil olomoucký arcibiskup Rudolf Johannes Joseph Rainer kardinál von Habsburg-Lothringen. Na Moravě byl znám jako Rudolf Jan a arcibiskupem byl jmenován v roce 1819. Právě on vyslovil formální souhlas se založením nové osady.

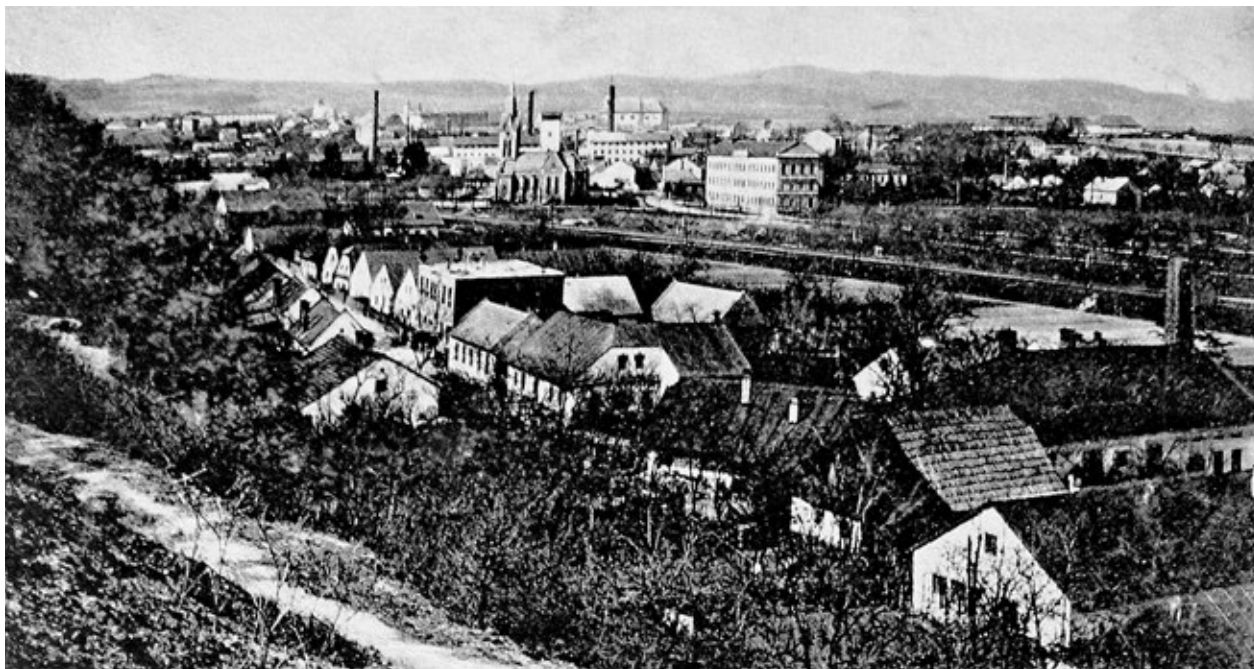
Nedaleká osada Zábřeha jménem Skalička je zmiňována poprvé již v roce 1273. Od počátku 14. století je uváděna mezi lenními statky přináležejícími k biskupské provincii se sídlem nejprve v Mohelnici, později na hradě Mírově. Lenní statky byly biskupem pronajímány šlechtickým držitelům. Ti za to platili nejen poplatky, ale také poskytovali ochranu biskupského majetku a další služby.

Prvním známým leníkem Skaličky byl již v roce 1380 jakýsi Víšek Ganzar ze Skaličky. Už na počátku 15. století je v obci uváděna i tvrz. Během staletí se lenní držitelé statku střídali. V roce 1785 olomoucký arcibiskup Antonín Theodor Colloredo-Waldsee prodal za 6 582 zl. léno Skalička hraběti Michalu Václavu Chorynskému z Ledské. A právě jeho syn a dědic Michal Chorynský se rozhodl osídlit pozemky v nejnižší položené lokalitě panství novými osadníky.

Listina o vytvoření činžovní osady u řeky Moravské Sázavy je datována 15. prosince roku 1824. Podle zápisu v pamětní knize rudolfovské školy bylo rozhodnutí úředně potvrzeno kanceláří okresního hejtmanství 12. července 1826

po úhradě platby 7 896 zl. ve prospěch olomouckého biskupství. Arcibiskupský archivář Dr. Antonín Breitenbacher na základě studia dokumentů uvádí zajímavou zprávu. Tehdejší držitel lenního statku hrabě Michal Chorynský z Ledské žádal o povolení rozparcelovat manský pozemek o rozloze 2,5 ha plochy, na dům tedy připadalo cca 780 m². Sám žadatel ovšem následně počet stavebních míst navýšil na 52. Pro jejich obyvatele žádal hrabě jen asi 2,87 ha. Pro využití pozemků k vybudování kolonie bylo 25. května 1826 vystaveno povolení c.k. dvorské kanceláře. Dá se předpokládat, že s parcelací pozemků se začalo ještě téhož roku.

Stavba domů začala neprodleně. Ne vždy si noví majitelé stavěli dům pro sebe, část jich byla

Rudolfov na pohlednici poslané v roce 1932. Zdroj: archiv autora.

Jeden z typických domků na Rudolfově před rekonstrukcí, v němž sídlil také obecní úřad. Foto: Miroslav Kobza.

vystavěna pro nájemní bydlení. Velký zájem o koupi pozemku na Rudolfově vedl zakladatele obce k opětovnému jednání s arcibiskupstvím o rozšíření počtu parcel. Na základě dohody z 31. května 1856 byl jejich počet skutečně navýšen na celkem jednadsmesát. V době podpisu dohody už byly vyjednané parcely dokonce zastavěné. Celková rozloha pozemků pro kolonisty tak dosáhla asi 3,5 ha.

Zajímavé je, že toto dělení se ukazuje dodnes na velikosti parcel. Největší rozlohu pozemků můžeme najít u těch domů, které byly postaveny jako první na severní straně obce.

Místo zemědělské obce vznikla dělnická kolonie

Stísněné podmínky Rudolfova nenabízely mnoho pozemků pro zemědělské podnikání. To se projevilo velmi brzy, kdy obyvatelé nové obce v roce 1841 žádají arcibiskupskou kancelář o povolení, aby jim

Někdejší hasičská zbrojnice německého dobrovolného sboru. Foto: Miroslav Kobza.

směl hrabě Chorynský pronajmout manskou půdu na severu obce směrem k Moravské Sázavě. Ta původně v oblasti dnešního zábřežského parku Jiřího Wolkera tvořila velký meandr, což znamenalo, že zde bylo k dispozici více půdy, než je dnes. Meandr byl vyrovnán až na přelomu 19. a 20. století.

Bohužel ani toto řešení nebylo dlouhodobé. Už v roce 1842 začala odborná komise s trasováním železnice mezi Prahou a Olomoucí. Trasa vedla právě přes tuto manskou půdu, a tak se možnosti zemědělské produkce po zprovoznění dráhy v roce 1845 opět omezily.

Byl-li při založení osady předpoklad vrchnosti ve smyslu využití vrchnostenské půdy a příjmu z jejího prodeje, případně pronájmu, vyšel tento záměr jen napůl. Půdu se prodat podařilo. Jenže právě rozdrobení pozemkového bohatství mezi mnoho zájemců téměř vylučovalo, že by se noví osadníci mohli uživit zemědělstvím. Rozvoj

řemeslné produkce také nebyl příliš úspěšný. Z Rudolfováků se stali lidé závislí na práci za mzdu. Jenže Skalička, ke které v době svého vzniku Rudolfov stále přináležel, nebyla průmyslovou oblastí a také nedaleký Zábřeh průmyslový rozvoj na počátku 19. století teprve čekal.

Jedním z prvních pomocníků, co se zaměstnání místních obyvatel týče, byla kupodivu dráha zprovozněná 1. září 1845. Mnoho zdejších obyvatel získalo na dráze zaměstnání. Díky stěhování železničních úředníků přicházeli do obce noví obyvatelé, kteří zde zdomácněli. Někteří podnikatelé v obci využívali dráhu ke svému byznysu a další vytvářeli zázemí pro cestující, například v pohostinství a ubytování.

Dráha také přilákala do blízkého Zábřeha průmyslníky. V roce 1856 zde vzniká barvírna bavlny, kterou záhy přebírá Wilhelm Brass původem ze severního Porýní-Vestfálska. Ten z ní vybudoval jednu z největších textilek v okolí a měl podíly i v dalších firmách na Zábřežsku. Za pár let byla velká část obyvatel Rudolfova závislá na zaměstnání v některé z firem ovládaných rodinou Brassů a obec se postupně měnila v dělnickou kolonii.

Nejen sociální, ale i národnostní proměna Rudolfova

To se podepsalo i na sociálním složení zdejšího obyvatelstva a bohužel také na pověsti osady v okolí, která byla nevalná. Průpovídka, že když „*hodíte z vrchu Humence kámen, trefíte buď zloděje, nebo lehkou ženu*“, byla více než výmluvná.

Závislost na podnikatelské rodině Brassů měla vliv i na národnostní složení zdejších obyvatel. Zábřežsko bylo vždy národnostně smíšenou oblastí. Ve městě převažovali Němci, okolní obce

byly v té době většinou české. O národnostním složení prvních osadníků Rudolfova můžeme sice jen spekulovat, podle jmen však lze předpokládat, že převažovali vesměs česky hovořící lidé. V roce 1839 zde žilo 116 osob bez udání národnosti. Sčítání lidu v roce 1900 už uvádí 692 obyvatel z toho 615 Němců a 77 Čechů. Mimochodem, hustota osídlení celkem na 7,5 ha katastru byla ohromující.

Dá se předpokládat, že takovýto národnostní veletoč byl způsoben právě germanizačními snahami rodiny Brassů a zdejší školy, kterou založil německý spolek Schulverein rodinou výrazně podporovaný. Rudolfov byl od svého vzniku přiškolen do Zábřeha, kde se vyučovalo dvojjazyčně, tedy česky i německy.

Ve Vídni vznikl v roce 1880 Školský spolek, který si kladl za úkol rozvoj německého školství v celé monarchii. V roce 1884 Schulverein požádal zemskou školní radu o povolení výstavby školní budovy

Český sbor dobrovolných hasičů z Rudolfova v roce 1946.
Zdroj: archiv autora.

v Rudolfově. Výnosem rady z 10. července 1895 bylo povoleno zřízení jednotřídní školy s německým vyučovacím jazykem. Souhlasili i představitelé obce a spolek začal budovat školu, kterou dokončil za dva roky. Zjištění učitele, že většina žáků při příchodu německy neuměla a jazyku nerozuměla, zakladatele ústavu nezvinklal. Možná i proto v roce 1909 postavil Schulverein navíc ve školní zahradě Kindergarten. Obdoba současných mateřských školek byla určena pro děti předškolního věku i jako příprava na školní vyučování. Zájem na jejím provozu měl i podnikatel Hermann Brass, jehož firma potřebovala, aby kvalifikované přadleny nastoupily co nejdříve po porodu zpět do práce. Brass dokonce podmiňoval zaměstnání rodičů dětí ve svých firmách docházkou do německé školy, následně také vyžadoval, aby se rodiny hlásily k německému jazyku jako k obcovací řeči.

Po vzniku ČSR byla k 6. lednu 1920 německá škola na Rudolfově zrušena, nicméně národnostní boj pokračoval i nadále. Velmi citlivé bylo přihlášení se k německé národnosti za okupace. Bohužel, přesné záznamy v tomto směru chybí. Ze vzpomínek pamětníků však například víme, že někteří branci s údajnou německou národností byli odvedeni do armády a brzy šupem navraceni zpět, protože jejich znalost němčiny byla zcela nedostačující.

Ve Státním okresním archivu v Šumperku se dochoval soupis Němců pořízený v roce 1945 Místním národním výborem v Rudolfově. Celkem je v něm uvedeno už jen 80 osob, a to i s poznámkami, zda se zapojovaly aktivně do německé správy, či nikoliv. Také jsou uvedeni ti, kteří žijí ve společné domácnosti s osobami české národnosti. Další německé rodiny odešly ještě před koncem války a byli i tací, kteří padli za Führera přímo na frontě. Na druhé straně byli i rodáci z Rudolfova, kteří bojovali proti fašismu. Asi nejslavnějším z nich byl Květoslav Prokeš, který se účastnil odboje na západní frontě i v řadách Svobodovy armády.

Správa obce a její spojení s městem Zábřeh

V době vzniku Rudolfova se ještě jednalo o poddanskou osadu. Po roce 1850, kdy bylo zrušeno vrchnostenské zřízení a byly ustanoveny obecní samosprávy, byl Rudolfov spravován obecním zastupitelstvem na Skaličce. To platilo až do roku 1876, kdy se osada osamostatnila i co se správy týče.

V obci nebylo dost prostoru pro veřejné stavby, a tak i „úřední“ místnost velmi často měnila

Jedinou významnější památkou Rudolfova je kříž na křižovatce ulic Rudolfov a U Sázavy. Foto: Miroslav Kobza.

své místo. Obecní rada se scházela v soukromých domech i v hostinci U Neumannů. Poslední známé umístění úřadu obce rudolfovské bylo v podkrovní místnosti domu č. p. 46.

Dobové zprávy mluví o tom, že se na Rudolfově úřadovalo sice německy (což potvrzují i dochované obecní zápisy), všechna rozhodnutí obecního zastupitelstva a nařízení však byla vybubnovávána česky obecním bubeníkem a strážníkem. V čele obce stála obecní rada a starosta.

Obecní záznamy ukazují, že se vesnice neustále potýkala s nedostatkem financí. Důvodem byla chudoba zdejších obyvatel. Kromě nezpevněné cesty, kterou bylo potřeba neustále upravovat, vlastnila obec pouze tzv. chudobinec. Chatrný dům v dnešní ulici U Sáza vy stál přímo nad řekou a byl rovněž v neutěšeném stavu. V něm bydleli ti nejnuznější obyvatelé Rudolfova.

I proto se obec nebránila spojení se sousedním Zábřehem, kde byla většina služeb, které zdejší lidé využívali. Poprvé to bylo už ve dvacátých letech. Zápis ze zasedání obecní rady 30. listopadu 1926 totiž uvádí, že se tato usnesla, že bude potřeba spojit Rudolfov se sousedním Zábřehem v jednu politickou obec. Usnesení bylo jednomyslné, nicméně ke sloučení nedošlo. O propojení obou obcí opět hlasovalo obcí plenární zasedání MNV Rudolfov v roce 1947. Sloučení bylo opět jednomyslně schváleno a později i potvrzeno výměrem zemského národního výboru z 26. srpna 1948. V plénu MNV Zábřeh byla z 36 poslaneckých míst rezervována tři pro zástupce z Rudolfova.

Během října 1948 došlo k fyzickému připojení Rudolfova k městu. Byly odstraněny cedule označující počátek obce a nahrazeny cedulemi s označením Zábřeh. Jedním z prvních rozhodnutí

Jedna z ulic patřících k Rudolfovu nese hrdé jméno Ku Dráze.
Foto: Miroslav Kobza.

nového sloučeného národního výboru pak bylo 3. prosince 1948 odstranění názvu Rudolfov i z pojmenování nové městské ulice. Na návrh vedení města dostala jméno levicového novináře Julia Fučíka. Zajímavá je v tomto směru rukou psaná douška na příslušném dokumentu od poslance a někdejšího odbojáře Františka Giesela, že tak pokrokové jméno není vhodné pro tak zanedbanou obec, jako je Rudolfov. Následná debata pak poukazovala na to, že Rudolfov je obcí s množstvím dělnických obyvatel, kteří se alespoň budou více snažit o zlepšení stavu ulice se slavným jménem, a návrh byl následně schválen.

Rudolfov pod správou města

Nutno říci, že se v tomto poslanci MNV mýlili. Obyvatelé někdejší obce nové pojmenování Fučíkova ulice docela bojkotovali a stále chodili domů

„na Rudolfovo“. Když se po roce 1989 opět přejmenovávaly ulice, navrácení původního jména bylo schváleno okamžitě.

Také se zlepšením stavu a kvality infrastruktury Rudolfova to nebylo nijak horké. Naopak. Když v padesátých letech nechalo město zpracovat první plán rozvoje městské aglomerace, Rudolfovu byla v technické zprávě věnovaná jediná věta: „*Navrhujeme zbourat a zalesnit(!)*.“

Postupně zanikaly soukromé provozovny a veškeré zázemí, s výjimkou hostince, poštovní úřadovny a mateřské školky, nacházeli lidé už jen ve městě. Na přelomu 70. a 80. let vznikal další projekt, který mohl znamenat definitivní likvidaci Rudolfova. Měla jím být stavba centrální výtopny pro celé město. Megalomanský projekt počítal s demolicí všech domů. U železničního mostu měla být čerpací stanice a úpravná vody, v centrální části Rudolfova čtyři velké kotle na uhlí, na rudolfovských zahradách rozmrazovací tunel na vagóny

a komín měl být vyveden na kopec Humenec. Ani tento projekt se však naštěstí nerealizoval.

Ve druhé polovině 80. let 20. století už byla situace Rudolfova neúnosná. V souvislosti se stavbou nové kanalizace začalo město s budováním infrastruktury i zde. Byl vystavěn vodovod, nové rozvody elektřiny a veřejné osvětlení. Stavební uzávěra zde však trvala až do roku 1990, kdy byl Rudolfov oblastí s většinou seniorskou populací. Teprve po revoluci se začali do bývalé obce stěhovat noví lidé, opravovaly se domy i infrastruktura.

Dnes je obec Rudolfovo už nedílnou součástí města a docela příjemným místem pro bydlení. Přesto zde i po téměř 80 letech od integrace přetrvává poněkud vesnický způsob života. A mimochodem, vtáhne i ty, kteří se sem přistěhují a nemají o minulosti Rudolfova ani potuchy. Postupně zpomalí a stanou se svéráznými. Autor tohoto textu je po více než 35 letech života v bývalém Rudolfově toho jedinečným důkazem.

Miroslav Kobza (* 1969) je moravský novinář, fotograf a spisovatel. Od roku 2002 působí jako redaktor Českého rozhlasu Olomouc, dlouhodobě se věnuje regionální historii v rozhlasové publicistice a dokumentu, zejména v cyklu Od Pradědu na Hanou. Je autorem deseti knih a spoluautorem dalších čtyř, publikuje v časopisech, vystavuje reportážní fotografie a působí také jako písničkář a kapelník folkrockové skupiny Wilsnel.

» miroslav.kobza@rozhlas.cz

Proměna drobného venkovského osídlení na Jesenicku po roce 1945

PAVEL MACHÁČEK

Okres Jeseník tvoří nejsevernější část Olomouckého kraje. Je oddělen pohraničními horami od Moravy a jeho vývoj probíhal naprosto odlišně od oblastí ležících na jih od Jeseníků. Původně šlo o území kolonizované ve 13. století vratislavskými biskupy, které se postupně proměnilo v součást církevního knížectví s centrem v Nise. Po válkách s Pruskem v polovině 18. století, které pro vídeňský dvůr znamenaly ztrátu většiny Slezska, připadla po vratislavském míru většina nízkého knížectví Prusku a dědičce habsburských zemí Marii Terezii zůstala jen jeho nejjihnější část tvořící severní podhůří Jeseníků a Rychlebských hor.

Nově vytyčená státní hranice však představovala spíše vymezení sfér vlivu obou mocností a Jesenicko na počátku 20. století patřilo k oblastem Rakouského Slezska s prudce se rozvíjejícím kamenickým a textilním průmyslem a poměrně hustým venkovským osídlením, které netvořila jen pátevní struktura obcí založených převážně v časech kolonizace, ale i početná síť drobných osad, jež vznikaly v pozdějších staletích.

Za jejich genezí stála jak snaha biskupské komory, tak i místních drobných feudálů o rozšíření svých příjmů. Osady, zakládané zprvu v horských oblastech, vznikaly většinou klučením lesních porostů a osídlováním rozsáhlých pastvin. Pod horami hlavní impuls k jejich vzniku představovala parcelace půdy panských velkostatků na přelomu 18. a 19. století. V polovině 19. století se na Jesenicku nacházelo několik desítek těchto drobných sídelních jednotek, které doplňovaly síť větších vesnic a po ukončení patrimoniální správy dostaly status k nim přičleněných osad.

V té době také až na výjimky oscilovala jejich populační křivka, spojená se snížením dětské úmrtnosti, rozšířením pěstování brambor a pozitivním dopadem osvětských reforem. Počet obyvatel v osadách v dalších desetiletích začal postupně klesat, přičemž tento jev byl vyvolán snižujícím se počtem dětí v rodinách, odchodem části příslušníků mladší generace za nově se rodícími pracovními příležitostmi vznikajícími s nástupem průmyslové revoluce v lidnatějších centrech a v neposlední řadě i touhou po vyšším komfortu, než

který nabízel život v místech odříznutých od civilizačních vymožeností.

Přerod osad ve větší sídelní jednotky limitovala v řadě případů nemožnost jejich extenzivního rozvoje, odloučenost od výrobních a správních center a komplikované napojení na stávající komunikace. Přesto i tyto malé sídelní jednotky s počtem obyvatel od vyšších desítek po nižší stovky tvořily životaschopnou součást venkovského osídlení, o čemž svědčí skutečnost, že přes určitý úbytek obyvatelstva v poslední třetině 19. a první třetině 20. století v nich počet domů neklesal, ba naopak v některých případech dokonce i mírně stoupal.

V osadách žilo až na výjimky většinou chudší venkovské obyvatelstvo, a to i v těch z nich, které vznikaly v úrodnějších podhorských oblastech, což bylo dáno nižšími výměrami polností, které

byly při parcelaci panských velkostatků přidělovány novým hospodářům. V horských oblastech nevelká kamenitá políčka sotva stačila k obživě, a tak si v chalupách museli přivydělávat i jinou činností – např. domácí tkalcovstvím, řemeslnou výrobou dřevěného zboží a šindelů, dřevorubectvím v biskupských lesích, pálením dřevěného uhlí, nádenictvím a od konce 19. století také prací v nově zakládaných lomech a prudce se rozvíjejících kamenických závodech.

Obyvatele v osadách charakterizovala vysoká míra pospolitosti a sounáležitosti, stejně jako snaha o co největší soběstačnost. Zvyky a zkušenosti předků předávané z generace na generaci byly posvátné, stejně jako víra otců, o čemž svědčí skutečnost, že i v nevelkých osadách místní obyvatelé budovali kaple. Pomíne-li člověk výjimky, spojené

Západní část osady Hraničky před druhou světovou válkou. Zdroj: Erika Bednarská.

s rozvojem lázeňství nebo turistického ruchu, je možné konstatovat, že konzervatismus osadníků stoupal s nadmořskou výškou a odlehlostí od mateřských obcí. Od obyvatel níže položených obcí a městeček je odlišovala i těžká chůze a málomluvnost v neznámém prostředí.

Zatímco na níže položeném Javornicku a Vidnavsku obdělávali osadníci svá pole poměrně snadno, ve výše položených oblastech byly polní práce velkým trápením a kamení se zde rodilo mnohem více než zasetých plodin. Ostatně velké agrární haldy (kamenice) lemující dříve obdělávanou půdu jsou toho dodnes důkazem. Přesto i zdejší zemědělci zůstávali věrni rodné hroudě spojené s generacemi předků.

Pěstované plodiny odpovídaly nadmořské výšce, bonitě půdy a délce vegetačního období.

Nezámožné hospodáře v osadách limitovaly možnosti uplatnění technických novinek a nedostatek vhodných tažných zvířat. Zejména v horských a podhorských oblastech se místo koní používaly k potahu krávy. Nižší výnosy na horách kompenzoval dostatek pastvin umožňující chov dobytka a jeho zaopatření v zimním období. K osobní potřebě byly chovány kozy, drobné domácí zvířectvo a místní obyvatelé nevynechali jedinou příležitost, kterou nabízela okolní příroda – od sběru hub přes maliny, borůvky a ostružiny po sušení léčivých bylin.

Vedle kaple se ve větších osadách nacházela i škola, neboť docházka dětí za vzděláním do mateřských obcí se v zimním období ukázala jako značně problematická. Do většiny osad nebyla zavedena elektřina a jediný zdroj světla

Z osady Kamenná nezůstal jediný dům.
Zdroj: soukromá sbírka.

představovaly petrolejové lampy. Přestože se každá rodina snažila o co největší samozásobení, bylo nezbytné čas od času odlehlou lokalitu opustit. Tehdejší generace však byly na každodenní pohyb a námahu zvyklé a několikakilometrová cesta jim nečinila potíže.

Horší situace nastávala v případě nemoci, úrazu nebo příchodu nového človíčka na svět. Lidé žijící v sepětí s přírodou však uměli mnohem lépe využívat jejích darů, vnímat její vrtochy a v případě nouze byli zvyklí si navzájem pomáhat. Na druhé straně si však nelze život v osadách idealizovat, neboť byl v mnoha ohledech velmi drsný a jeho krásu vnímali tehdejší lidé spíše jen podvědomě.

Přestože se do života osadníků na Jesenicku vždy promítaly dramatické dějinné události spojené s válečnými konflikty, ten poslední přinesl radikální změnu, jež ve svém důsledku vyvolala razantní proměnu drobného venkovského osídlení v regionu.

Zničená kaple v bývalé osadě Hamberk. Foto: Ondřej Kozák.

První světová válka sice přinesla rozpad habsburské monarchie, vznik Československa se však na osídlení Jesenicka nijak neprojevil. Místní obyvatelstvo, které bylo v drtivé většině německé národnosti, sice začlenění do státu s centrem v Praze přijalo s nevolí, ale tato nová situace se do jeho každodenního života nijak zvlášť nepromítla. O dvacet let později se však sudetští Němci podíleli na rozbití Československa, což s následnou porážkou Německa ve druhé světové válce přineslo rozhodnutí exilové vlády i domácího odboje o jejich odsunu ze znovuobnovené republiky. Návrh byl schválen vítěznými velmocemi na jaltské konferenci a tento krok znamenal na Jesenicku velké demografické změny.

Poslední sčítání obyvatelstva před druhou světovou válkou v roce 1930 ukázalo, že na Jesenicku žilo bezmála 72 000 obyvatel, z nichž jen necelá čtyři procenta tvořili Češi. Přestože již od léta 1945 přicházeli do regionu noví osídlenci z vnitrozemí, kteří v něm v drtivé většině hledali příležitost k získání střechy nad hlavou a zlepšení své sociální situace, nahradit desetitisíce Němců odsunutých z Jesenicka se ukázalo jako problém, který odpovědné orgány nedokázaly vyřešit, a naplnit vylidněný kraj se nepodařilo ani repatriačními akcemi spojenými s usazováním rodin rumunských Slováků, volyňských Čechů nebo později řeckých uprchlíků z občanské války.

Nově příchozí osídlenci měli možnost výběru a zcela přirozeně je zajímala především větší a bohatší hospodářství, živnosti a menší podniky v obcích než drobná hospodářství s nevelkými chalupami v malých osadách. Alespoň částečně se podařilo osídlit osady v oblastech s úrodnou půdou (např. Hamberk, Pavlínka nebo Annín), osady

v blízkosti regionálních center (např. Pasíčka, Mýtinka, Hamrová, Dětrichov nebo Rožmitál) a osady v blízkosti mateřských obcí nebo důležitých komunikací (např. Horní a Dolní Fořt, Bergov, Žlíbek, Rokliny, Polka, Studený Žejf nebo Buková). Naopak téměř stranou zájmu osídlenců zůstaly osady v Rychlebských horách (např. Hřibová, Zastávka, Hraničky, Nová Véska, Kamenná nebo Myslivecká paseka), kam osídlenci přišli pouze v mizivém počtu a lokalitu zase brzy opustili.

Některé osady ležící v blízkosti státní hranice s Polskem byly po odsunu původního německého obyvatelstva z dosídlovacího programu dokonce vyjmuty a od počátku se počítalo s jejich likvidací (např. Růženec, Gotartovice nebo Johanka). Vzájemné vztahy mezi oběma satelity Sovětského svazu nebyly totiž přes oficiální proklamace jejich vedoucích představitelů zdaleka ideální, a na některých místech státní hranice na Jesenicku se v poválečných letech dokonce objevily ploty s ostnatým drátem a strážní věže známé ze železné opony. Opuštěné domy ve vyhlášených osadách se také stávaly vítaným cílem nejrůznějších „zlatokopů“, kteří vnímali pohraničí jako novodobý Klondike.

Drobné venkovské osídlení Jesenicka tak odsunem původního německého obyvatelstva utrpělo těžkou ránu, kterou se již nepodařilo napravit. Řada vydrancovaných objektů v neobydlených nebo jen částečně obydlených osadách byla zbořena poměrně brzy po odsunu Němců, další, marně čekající na nové osídlence, se v 50. letech prodávaly jako tzv. bouračky, tj. představovaly zdroj nedostatkového stavebního materiálu.

Jesenicko trpělo po válce značnou fluktuací obyvatelstva a řada z těch, kteří do regionu po druhé světové válce přišli, ho zase opouštěla.

Kamenné základy bývalého stavení v osadě Myslivecká paseka.
Foto: Pavel Macháček.

Tím se uvolňovaly možnosti k přesunu osídlenců, kteří zjistili, že život v odloučených lokalitách je příliš náročný nebo že osada nebyla osídlena takovým počtem nových rodin, jak si původně představovali.

Další těžkou ránu drobnému venkovskému osídlení na Jesenicku, které se po odsunu Němců podařilo zachovat, zasadila socializace vesnice. Pro rolníky, kteří v odloučených osadách drželi vlastní hospodářství, znamenala násilná kolektivizace zemědělství konec životních snů. Nově zakládaná jednotná zemědělská družstva nedokázala efektivně hospodařit a pravidelně končila ve ztrátě. Družstevníci v průběhu roku dostávali pouze zálohu za pracovní jednotky a teprve po celoročním zhodnocení hospodářských výsledků družstva mělo dojít k doplatku finančních prostředků za odvedenou práci. Při špatných hospodářských výsledcích

Horské louky na místě bývalé osady Hraničky. Foto: Ondřej Kozák.

byly doplatky malé, nebo dokonce žádné. Život „na konci světa“ ztrácel zejména pro mladé členy rodin osadníků smysl, a protože jedinou šanci, jak opustit zemědělskou půdu, poskytoval nástup do nově budovaného těžkého průmyslu, odcházeli především na Ostravsko.

Zoufalý pokus nových mocipánů, jak zajistit zemědělskou výrobu v lokalitách, odkud houfně utíkaly pracovní síly, představovalo násilné stěhování rodin kulaků do pohraničí. Na Jesenicku byli tito „škůdci socialistického zemědělství“ deportováni např. do osad Hamberk, Pavlínka nebo Horní Fořt. Po uvolnění poměrů se však většinou vrátili do rodného kraje a osady pustly.

Demografický propad na Jesenicku se mezitím projevil i v sídelních jednotkách, které měly po válce charakter samostatných obcí. Menší z nich byly v době správní úpravy v roce 1960, kdy došlo k zániku okresu Jeseník a jeho začlenění do okresu Šumperk, připojeny jako osady k větším obcím v jejich okolí (např. Bílý Potok, Travná,

Nové Vilémovice, Petrovice, Široký Brod, Kolnovice nebo Ondřejovice).

V té době také na Jesenicku působily ženijní jednotky Československé lidové armády, jejichž úkolem byla z rozhodnutí stranických a státních orgánů likvidace neobydlených objektů. Do jisté míry byl tento krok vyvolán i nutností, aby zchátralé objekty neposkytovaly sudetoněmeckým sdružením, která vznikla po odsunu původních obyvatel v západním Německu, důkazní materiál k tvrzení, že Češi neuměli s nově získanými oblastmi dobře naložit. Seznamy objektů určených k demolici vypracovávaly příslušné místní národní výbory. Někde probíhala jejich likvidace s fanatickou důkladností, takže po obydlených v původních osadách nelze dnes nalézt téměř žádné stopy (např. v Kamenné nebo v Gotartovicích), jinde jen ledabyly, a tak kamenné základy domů nebo i části jejich zdí nám dodnes podávají smutný obraz míst, jež kdysi kypěla životem (např. Johanka).

Do procesu postupného zanikání drobného venkovského osídlení na Jesenicku vstoupil fenomén chalupaření, k jehož masovému rozvoji došlo po roce 1968. Důvodů, proč se tak stalo, bylo několik. V prvé řadě uzákonění volných sobot a prodloužení víkendu na konci pracovního týdne. Dalším faktorem byl vzrůst životní úrovně v 60. letech a kumulace finančních prostředků, jež nebylo možné v podmínkách socialistického hospodářství utratit nebo efektivně investovat. Svou roli sehrál také rozvoj automobilismu a dostupnost osobních vozů běžným občanům, poté co byl zaveden jejich volný prodej. Když se k tomu přidaly faktory nastupující normalizace, omezující možnosti vycestovat do zahraničí, a deziluze z vývoje v Československu po intervenci vojsk Varšavské smlouvy, stal se únik „do svobodného světa“ chalup realitou, která zasáhla téměř všechny vrstvy městského obyvatelstva.

Na Jesenicko se sice fenomén chalupaření dostal s určitým zpožděním daným značnou vzdáleností od velkých městských aglomerací, přesto se novým zájemcům podařilo v obcích a dožívajících osadách zachránit stovky objektů, které by nejspíše čekal smutný osud. Řada „starousedlíků“, kteří přišli na Jesenicko po druhé světové válce, byla totiž ve věku, kdy již neměla sílu na jejich udržování

a jejich potomci neměli zájem v těchto objektech bydlet. Rozpadající se stavení byla přestavována na víkendová sídla a zrodily se doslova „chalupářské osady“, kde počet víkendových obyvatel silně převažoval nad těmi s trvalým pobytem (např. Zálesí, Travná, Nové Vilémovice, Petrovice, Vojtovice, Červený Důl, Polka, Zelená Hora, Staré a Nové Podhradí, Františkov, Terezín, Vysutá nebo Horní a Dolní Údolí).

V řadě míst, která zcela nezmizela z povrchu země, je možné od přelomu milénia pozorovat dokonce mírný demografický progres. Dochází ke vzrůstu počtu obyvatel a rekreačních objektů, postavených nezřídka na místech bývalých stavení. Tento pozvolný trend souvisí s odklonem od hektického způsobu života, založeného na co nejvyšším pracovním výkonu a kariérním růstu, který je psychicky velmi náročný a dlouhodobě neudržitelný. Život v klidu a pohodě, stranou civilizačního ruchu, navíc nevyhledávají jen senioři, ale vzhledem k technickým možnostem elektronických sítí i ti, kteří mohou pracovat z pohodlí domova.

Přes tuto pozitivní okolnost však nelze předpokládat, že by někdy došlo k obnově původního drobného venkovského osídlení na Jesenicku. Počet jeho obyvatel totiž dnes dosahuje jen 52% předválečného stavu a zejména na venkově setrvale klesá.

Pavel Macháček (* 1962) se dlouhodobě zabývá historií Jesenicka, především obdobím 20. století. Je autorem řady publikací (např. knižní série Zmizelé Jesenicko). V současné době spolupracuje s Vlastivědným muzeem Jesenicka.

» mach.hacek@seznam.cz

Zaniklá osada Drakov a podmanivé údolí Černé Opavy

MATĚJ MATELA

Jeden ze tří zdrojů řeky Opavy nedostal svůj přídomek náhodně. Jelikož vytéká z rašelinišť na Rejvízu, jeho vody, především na horním toku, bývají v některých obdobích roku skutečně zbarveny do tmavě rudé. Vyrazíme-li proti proudu Černé Opavy od jejího soutoku se Střední Opavou ve Vrbně pod Pradědem až na rejvízské louky, naše kroky nepovedou jen podmanivou lesní tišinou ležící na pomezí levostranného Hrubého Jeseníku a Zlatohorské vrchoviny po pravé straně řeky, ale zároveň se vydáváme na mimořádně zajímavou cestu do moderní i pradávné historie tohoto regionu. V současnosti se ve ztichlém údolí ozývá jen ptačí zpěv místy přerušený lomozem dřevařské práce či kroky turistů. Pokud by se nám však dostalo vzácné možnosti zavítat sem v dobách první republiky, za Marie Terezie, či dokonce ještě lucemburských panovníků, nevycházeli bychom z údivu nad tím, jak tato oblast překypovala životem. Pomyslné centrum údolí dodnes představuje bývalá osada Drakov, jejíž dějiny se začaly psát již v hlubokém středověku.

Z celní stanice sídlem dřevařů a hajných

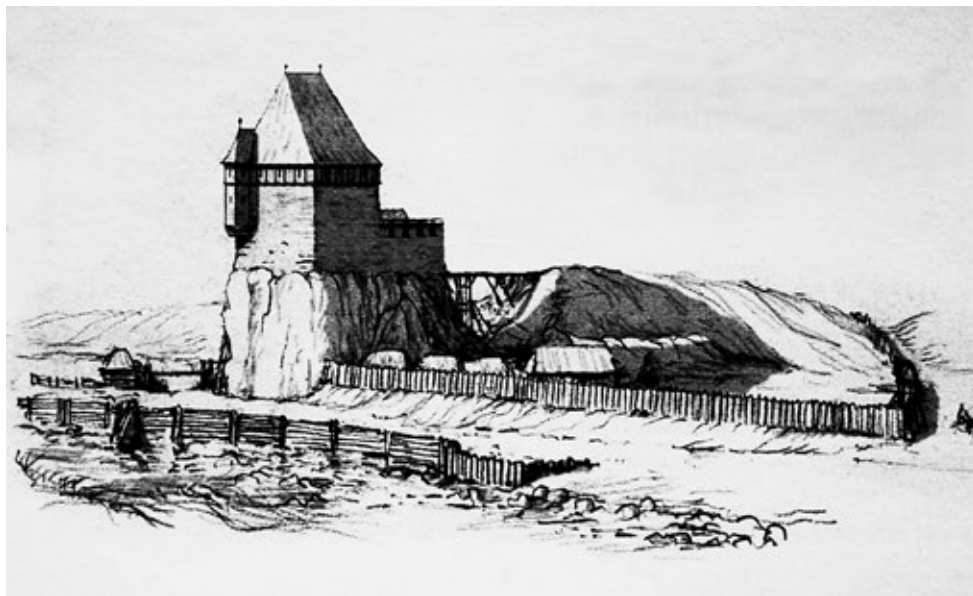
Díky několika dochovaným pramenům víme, že hranice mezi českým státem a polskými knížectvími vedla na Jesenicku ve 13. a 14. století oproti současnému stavu poněkud jižněji, v hloubi hor. Její přesný průběh již nejsme schopni po tolika stiletích určit. Až na jednu výjimku. Zhruba 650 metrů od dnešního Drakova směrem k Rejvízu totiž stálo nevelké opevnění, o jehož funkci podává poměrně jednoznačné svědectví původní název, Drachenburg. Jméno se neodvozuje od mytických draků, původ je mnohem prozaičtější: místo bylo zbudováno jako celní stanice, jež zřejmě proslula drakonickým přístupem posádky. A protože právě kolem Drachenburgu vedla významná obchodní a kupecká stezka zvaná Královská, jedna z řady spojnic mezi baltským severem a Středomořím, s velkou pravděpodobností tak můžeme hraniční čáru oddělující Opavské knížectví, tedy Království české, od slezských držav umístit právě pod toto skalisko. Hranici tu mimochodem najdeme dodnes, jen několik desítek metrů na sever, kudy vede rozhraní mezi krajem Moravskoslezským a Olomouckým.

K výstavbě celnice Drachenburg nemohl tehdejší zeměpán zvolit příhodnější místo. Opevnění se zdvíhalo na deset metrů vysokém skalnatém útesu tvaru nepravidelné podkovy, ležícím pouhých osm metrů od levého břehu Černé Opavy. Strážníci se tak jednoduše nebylo možné vyhnout. Ostatně v místech mezi skalním masivem nesoucím samotnou budovu a řekou si lze dosud velice plasticky představit, že tudy v dávných dobách vedla stezka. Na úpatí skaliska se totiž po obou stranách zachovaly rozlehlé rovné plochy, jež zřejmě sloužily kupeckým karavanám a dalším příchozím coby shromaždiště a odstavná plocha, která pojmul koně, vozy a snad i menší vojenské oddíly. Jistě zde stál i typický atribut celnic, tedy závora. Na vše pak z výšky dohlíželo již zmíněné opevnění o rozměrech 9 × 23 metrů, z něhož vedl na severní stranu mostek klenoucí se přes příkop široký

až 12 metrů. Zřejmě se jednalo o jediný přístup do hrádku, který byl vystavěn z kamene a dřeva.

O zániku celnice se nedochovaly žádné zprávy. Možnost, že by ji poničila husitská vojska roku 1428 při svém tažení Slezskem, nemáme doloženou, vyloučit ji však nelze. Skoro jistě však víme, že opevnění zaniklo v důsledku požáru, o čemž svědčí množství propálené hlíny a uhlíků. Kromě příkopu, náznaku valu a velice těžce postřehnutelných pozůstatků zdíva nezbyly z drakovské celnice do současné doby prakticky žádné stopy.

Život spojený s lesní celnicí tedy vyhasl na prahu novověku a v Černé Opavě muselo protéct mnoho tmavých vod, než se sem lidé opět vrátili. Snad se tak stalo již v dobách třicetileté války, kdy Královská stezka opustila svou původní trasu kopírující tok řeky a před zaniklým Drachenburgem se stočila vzhůru doprava směrem na Heřmanovice

Domnělá podoba celní stanice Drachenburk, jak je vyobrazena v brožuře *Kvinburk* z roku 2013.

Pohlednice Drakova z počátku 20. století. Vlevo nahoře Lorenzova huť, vedle vrchní fořtovna (dnes jediná dochovaná budova), vlevo dole domy lesních dělníků. Zdroj: Zdeněk Smital.

(v podstatě přesně kopírovala současnou silnici). V místech tohoto odklonu pak podle hornouďolské kroniky zanedlouho vyrostly první příbytky lesních dělníků, čímž vznikla osada nesoucí stejný název jako zaniklá celnice – Drachenburg, později česky Drakov. Datování zrodu tohoto nevelkého sídla do první poloviny 17. století je však přinejmenším sporné, neboť ještě na vojenských mapách z 60. let 18. století zde stál pouze hamr (Hammer Vogt Mühle) napájený náhonem, jehož pozůstatky

v terénu najdeme dodnes. Jiná stavení v tomto místě zakreslena nejsou. Nabízí se tedy otázka, jestli osada načas nezanikla, čímž by se nelišila od řady jiných jesenických sídel, vyliďňovaných a znovu osidlovaných. Domky se na Drakově prokazatelně objevují až ve druhém vojenském mapování z let 1836–1852, kdy zde kromě hamru stál Jägerhaus, tedy obydlí lesníka, a několik stavení lesních dělníků a uhlířů. Nicméně ať už Drakov vznikl v 17., 18., nebo až 19. věku, jeho převzetí názvu dávno zaniklé

středověké celnice svědčí o silné historické paměti původních obyvatel, kteří dokázali dané toponymum udržet po mnoho staletí.

V meziválečném období bychom na Drakově našli celkem čtyři obývané domy. O existenci údajné hospůdky se dobové prameny ani pamětníci nezmiňují. Roku 1939 přesídlila do jednoho z drakovských stavení rodina lesního dozorce Rudolfa Schönwaldera (1896–1978), zetě někdejšího zlatohorského starosty a poslance za německé lidovce Aloise Kunze, jehož pohnuté osudy zpracovává titul *Zvoník z Cukmantlu*. Vyučený puškař Schönwalder byl člověkem velice činorodým, kromě oblíbeného lovu např. vedl heřmanovický kostelní sbor, ovládal množství nástrojů, od kytary a mandolíny přes housle až po klarinet, a všechny své tři dcery, Anny, Elisabeth a Renate, vedl k lyžování a turistice. Zároveň svým dětem dával silný příklad morální integrity, a to nejen slovy, ale i činy. Když oblíbený heřmanovický kaplan Hugo Agner zběhl na sklonku války z wehrmachtu a ukrýl se v Sokolí boudě (Quingseifenbaude), dnes již zaniklé, byl to právě antifašista Schönwalder, kdo mu pravidelně (a samozřejmě tajně) nosil jídlo a nezbytné potřeby. O farářově úkrytu věděla jen hrstka lidí, přesto se našel udavač, který kaplanovo útočiště prozradil. Vojáci Agnera vypátrali symbolicky na Velký pátek, 30. března. Farářovy další osudy jsou zahaleny tajemstvím. Údajná smrt na zápal plic ve vojenském lazaretu u Nového Jičína je nepravděpodobná, zřejmě jej jako zběha zastřelili a ihned pohřbili. Nebohý kněz tak zřejmě odpočívá někde na východním svahu Medvědího vrchu.

Na Drakově Schönwalderovi žili až do roku 1948, poté je čekal odsun do Německa. Dcera Elisabeth Malich se sem s rodinou dodnes

pravidelně vrací. Poslední stálý obyvatel Drakova, lesník Lindner, zde bydlél do roku 1976. Po jeho smrti sloužila hájenka lovcům, roku 1984 shořela. V současnosti zde najdeme jediný dům, a sice původní fořtovnu. Na samotném rozcestí pak lze jako dočasný přístřešek využít dřevěné zastřešené odpočívadlo.

Vzácný relikv starého lesního hutnictví

Opustíme Drakov a vypravme se do jeho okolí, konkrétně na pravý břeh Černé Opavy, kde nalezneme dvě významné historické památky. Ta první představuje neodmyslitelný atribut a vlastně i nejvýraznější symbol celého údolí. Kilometr od Drakova směrem k Rejvízu se nalevo od silnice tyčí zbytky kamenné stavby, kterou nelze označit jinak než jako nadregionální unikát. Bývalá Lorenzova, chceme-li Vavřincova huť je nejen mimořádně vzácným dokladem železářské minulosti jesenických hor, ale zároveň představuje i jednu z nejvýznamnějších technických památek celé severní Moravy a Slezska. Přestože žár této dřevouhelné vysoké pece vyhasl již před dvěma sty lety, od počátku nového tisíciletí je kolem ní opět rušno, a to díky aktivním snahám místních nadšenců o její záchranu.

Největší ruch nastal v údolí ve druhé polovině 17. století, kdy se tudy začaly nést hlasy tavičů, dřevorubců a uhlířů smísené s nezaměnitelným rachotem vodních kol a bucharů. Jen málokterá oblast v Jeseníkách byla v této době zasažena industrializací tak silně jako právě oblast Drakova. Vznikaly zde hamry a hutě na zpracování železné rudy, později se k nim přidala i svého času významná sklářská huť ležící poblíž dnešní Opavské chaty. V letech 1807–1809 zde z iniciativy bratrů

Podoba Lorenzovy huti v průběhu záchranných prací, 2024.
Foto: Karel Michalus.

Antona a Hilaria Krischových přibyl další podnik. Jeho základ tvořil hamr s vodním kolem, označovaný jako Kristiánův, a jižně od něj vysoká pec, nazvaná Lorenzova, která se nacházela v budově tzv. šmelcovny, chceme-li tavírny. Základna objektu činila úctyhodných $6,5 \times 6,5$ metru. Sazebna pece, do níž se po dřevěném mostě podpíraném kamenným pilířem vozila vsázka, čněla vysoko nad šindelovou střechou – měřila totiž 11 metrů. V areálu nechyběla kůlna na dřevěné uhlí či obytný dům pro hamerníky. Potřebnou energii pak dodával náhon, rovněž dodnes v terénu dobře rozpoznatelný.

Tavba železa pomocí dřevěného uhlí však již v době výstavby Lorenzovy pece byla na ústupu,

pročež provoz hamru trval jen krátce, zřejmě jen do roku 1822. Prokazatelně v polovině 30. let zel celý areál prázdnotou a zdvo pece se rychle začalo rozpadat, neboť k degeneraci pojiva došlo již v souvislosti se samotným provozem objektu díky výrazné teplotní zátěži. V květnu roku 1853 dokonce na okresní hejtmanství v Jeseníku došla stížnost, že lidé, kteří pod bortící se pecí procházejí, jsou vystaveni nebezpečí úrazu. K úplnému zřícení nedošlo jen z toho důvodu, že objektem prorostla vegetace, jejíž kořenový systém konstrukci do nemalé míry zpevnil.

Významný mezník pro záchranu tohoto vzácného reliktu jesenické hutní historie se pojí až s novým miléníem. Postupný zánik se rozhodl ukončit spolek Přátelé Urbenska v čele s patriotem Karlem Michalusem. Aby s existencí této památky seznámili širší veřejnost, připravili tito nadšenci na Drakově a okolí 16. července 2005 zábavnou akci nazvanou Lapkové z Drakova, při níž se návštěvníci pod korunami stromů mohli seznámit s dávnými řemesly, vyzkoušet si rýžování zlata a zároveň se díky dobovým fotografiím a informačním panelům dozvědět o významné minulosti údolí Černé Opavy. Akce během let získávala na oblibě a roku 2007 zde byla slavnostně otevřena naučná stezka „Údolím Lapků z Drakova“, díky níž se zvýšila nejen návštěvnost oblasti, ale i povědomí o Lorenzově huti, na které od té doby bylo provedeno množství záchranných prací (na podzim 2023 pec pokryl nástřík speciální hmotou, jež vyplnila spáry mezi kameny, stavbu stáhly kovové sítě a ocelová lana). Pec, která se stále nachází na seznamu místních nejhroženějších památek, tak byla nezměrnou dlouholetou aktivitou desítek nadšenců zakonzervována, aby

ji na své cestě romantickým údolím spojujícím Vrbno s Rejvízem mohly obdivovat i další generace poutníků.

Utajená zřícenina

Zatímco Lorenzovu huť v podstatě nelze při toulkách těmito oblastmi přehlédnout, u druhé památky je to o poznání složitější. Z hradních zřícenin v celých Jeseníkách se totiž právě tato hledá nejobtížněji, ba co víc, nezřídka se stává, že příchozí turista vůbec nezaznamená, že stojí na místě bývalého hrádku. Z někdejšího opevnění ukotveného do skalního masivu Sokolích skal do dnešních časů nezbylo prakticky nic. Quinburk, jak se hrádek nazýval, se však rozhodně hledat vyplatí, už kvůli jeho významnému prvenství – s nadmořskou výškou 869 m představuje nejvýše položenou hradní zříceninu na Moravě a ve Slezsku!

Přestože se nám ke Quinburku, podobně jako k dalším jesenickým hrádkům, nedochovaly žádné informace, jeho vznik můžeme datovat někdy před rok 1300. Podle historiků je zároveň vysoce pravděpodobné, že jeho vybudování souvisí s nedalekým Koberštejnem, hrádkem ležícím již na území vratislavského biskupa. Iniciátorem výstavby Quinburku, ležícího ještě na území Českého království, se zřejmě stal nemanželský syn Přemysla Otakara II., opavský vévoda Mikuláš I. Zůstane záhadou, které z obou konkurenčních opevnění vzniklo nejdříve a podmínilo tak výstavbu toho druhého, přesto se odborníci kloní k názoru, že jako první na údolí Černé Opavy shlížel právě Quinburk. Nejen proto, že zde byly objeveny předměty staršího data, ale o poznání výraznější mohutnost Koberštejna může být interpretována jako jasný signál síly a moci, který chtěl vratislavský biskup moravským pánům

vyslat. Existence těchto dvou hrádků, z nichž každý ležel v jiné zemi, zároveň podává neklamný důkaz o funkci Drachenburgu coby celní stanice – ten se totiž nacházel v podstatě přesně na polovině cesty mezi Quinburkem a Koberštejnem.

Jádro hrádku se rozkládalo na třech samostatných skaliscích. Pod nimi se nacházelo hospodářské zázemí, po kterém zůstala dodnes zřetelná plošina. V tomto tzv. předhradí bychom našli dřevěné kůlny, stáje a další hospodářské budovy. Skrze vnitřní bránu, jejíž zbytky byly patrné ještě na sklonku 19. století, se odtud několika schůdky vystoupalo na malé, poněkud stísněné nádvoří,

Obnovená pamětní deska Johna Lennona na skalním masivu, z něž do údolí shlížel strážní hrádek Quinburk. Foto: Martin Matela.

v jehož východní části jsou dodnes postřehnutelné zbytky cisterny. Voda do ní stékala žlábký vytesanými do skalního bloku, jemuž vévodila strážní věž o rozměrech 5,5 × 6 metrů a mající nejvýše tři podlaží, skalisko by totiž masivnější objekt nebylo schopno udržet. Na mohutném, západně položeném skalním bloku se zdvíhal hlavní hradní palác. Nepravidelný objekt o půdorysu 12 × 20 metrů, jehož zdi dosahovaly mocnosti bezmála tři metry, byl zřejmě rozdělen do tří místností. V případě útoku se palác musel o vlastní bezpečnost postarat sám, což vede historiky k domněnce, že před ním byl – kromě osm metrů širokého příkopu – instalován nějaký obranný prvek, minimálně dřevěné opevnění.

Stejně jako se nedochovaly zprávy přibližující život na hradě, prameny mlčí rovněž o jeho zániku. Konec Quinburku pravděpodobně nastal již v průběhu 14. století, čemuž by odpovídala i míra destrukce, oproti ostatním jesenickým hrádkům skutečně značná. Nepatrné pozůstatky zdíva svědčí o tom, že hrádek byl vystavěn poměrně bytelně, z kvalitního kamene a malty, a nebýt drsného podnebí, snad by z něj zůstalo mnohem víc. Místo bylo dobře známo i původním německým obyvatelům, kteří zříceninu nazývali spíše Quingstein podle

nedalekých Sokolích skal. V 50. letech 19. století zde lesník Franz Rotter objevil koňské postroje a hliněné nádoby, později byly nalezeny šipky do kuše a luky, a dokonce kamenný přeslen, který je důkazem, že si strážní museli v nehostinných podmínkách poradit i s odíváním. Od roku 1958 je zřícenina zařazena na seznam kulturních památek.

Kromě podmanivých výhledů do Zlatohorské vrchoviny dnes místo zaujme také pozoruhodným uměleckým dílkem, které by v těchto končinách čekal málokdo. Jednu ze skalních stěn kráší pamětní deska legendárního britského hudebníka Johna Lennona. Původní plastika, vytvořená Petrem Rokoszem z Bohumína, byla vsazena do skály v prosinci roku 1987 z iniciativy několika trampů. V průběhu podzimu 2015 ji však neznámý pachatel odcizil, načež již necelý rok poté, v květnu 2016, sem byla umístěna zdařilá replika z dílny kravařského umělce Maxe Jarosche. Slavnostní křest proběhl 30. srpna téhož roku.

Údolí Černé Opavy, roku 2024 tolik zasažené ničivými povodněmi, nabízí ještě celou řadu zajímavostí, mimo jiné zbytky někdejších lesních pil Wurzelmühle či Brandelmühle s pozůstatky vodních náhonů. K nim se však vydáme zase někdy příště.

Matěj Matela (* 1992) se soustředí na střípky kulturního dědictví původního německého obyvatelstva Jeseníků, zejména vysokohorských oblastí. Věnuje se zapomenutým osobnostem regionu, dějinám lesnictví, původním sudetským pověstem či místnímu protikomunistickému odporu. Působí jako etnograf ve Vlastivědném muzeu Jesenicka.

» matejmatela@seznam.cz

Bedihošť – 750 let od první písemné zmínky (1275–2025)

HANA BARTKOVÁ

U příležitosti oslav 750 let od první písemné zmínky vydala obec Bedihošť v září 2025 publikaci mapující její dějiny. Jejím autorem je archivář Státního okresního archivu v Přerově Petr Jiráka, který se zaměřuje na protinacistický odboj na střední Moravě. Je autorem publikací *Tovačov v období protektorátu – vybrané kapitoly* (2017), *Pod svícnem tma, historie partyzánské skupiny z Velké Bystřice* (2020) a *Navzdory všem překážkám, historie protinacistického odboje a odporu v soudním okrese Kojetín* (2024). V letech 2010–2025 publikoval desítky článků také z historie Bedihoště v revui *Střední Morava*, *Kulturní revui Olomouckého kraje* (KROK), ve *Sborníku státního okresního archivu Přerov*, *Zpravodaji obce Bedihošť* a v kulturně-osvětovém prostějovském věstníku *Řádky PRO vás*.

Nově vydaná publikace je třetí knihou věnovanou bedihošťské historii. První, od autorů Jana Hudečka a Jana Mlčocha s názvem *Bedihošť, obrazy minulosti a přítomnosti* (Prostějov 1926), je zastaralá a založena na pověstech. Druhá kniha od Ladislava Vavroucha *Bedihošť obraz*

obce a života obyvatel v průběhu staletí (Kostelec na Hané 1998) sice opravila některé chyby a omyly knihy předchozí, ale je spíše faktografická, zaměřená především na nejnovější dějiny, uvádí ve velké míře i celostátní dějiny a její chronologické členění není příliš přehledné. V čem se tedy tato nová publikace liší od předchozích? Jejím autorem je historik, který dané problematice rozumí, čerpá z řady archivních zdrojů, které srovnává a analyzuje. Autory předchozích dvou knih byli vlastivědní nadšenci a písmáci, i když jim nelze upřít zájem o dějiny obce.

Publikace Petra Jiráky není historickou monografií, ale populárně historickou publikací určenou rodákům, občanům obce, studentům a všem zájemcům o regionální dějiny. Je psaná čtivě při respektování historických faktů a souvislostí. Autor v ní korigoval a opravil Vavrouchovy závěry, uvedl údaje, které nezmínil, a doplnil věci z moderní doby. Vlastní textová část má 75 stran a dělí se na patnáct kapitol: První písemná zmínka o obci, Název obce a „problémy s tím spojené“, Jiří Pavorin z Pavorinu – „pán s pávem“, Zajímavosti z dávné

Nová školní budova v Bedihošti, 1916.
Zdroj: SOKA Prostějov.

Pohlednice Bedihoště z doby první republiky. Zdroj: SOKA Prostějov.

historie, Václavovice – nedílná část Bedihoště, Cukrovar – významná kapitola z dějin obce, Feno-
mén železnice, Místní školství, Věnceslav K. Krej-
čířík – nejvýznamnější československý legionář
z Bedihoště, Protinacistický odboj, Konec druhé
světové války v obci, Padesátá léta v obci, Význam-
ní rodáci, Místní nemovité památky, Kalendárium
událostí v Bedihošti 2001–2025. V závěru knihy
je i soupis použitých pramenů a literatury. Autor
čerpal například z Archivu bezpečnostních složek,
Moravského zemského archivu v Brně, Národního
archivu v Praze, Vojenského historického archivu
v Praze, Státního okresního archivu v Prostějově,
archivu obce Bedihošť a dalších zdrojů.

V první části věnované nejstarším dějinám
zdůrazňuje, že první písemná zmínka o obci je
uvedena v listině z 3. listopadu 1275 a že se ne-
jedná o datum založení obce, ta je mnohem starší.
Dále vysvětluje, že páv zobrazený na pečeti obce
začátkem 17. století nemá souvislost s tradovanou
pověstí, ale že to byl osobní znak opata klášte-
ra Hradisko Jiřího Pavorina. V Bedihošti nebyl
klášter, tvrz a ani odtud nepocházel rytířský rod.
Budovy cukrovaru byly postaveny adaptací býva-
lého vrchnostenského dvora postaveného po třice-
tileté válce, který až do roku 1784 patřil klášteru
Hradisko. Obec Bedihošť byla majetkem kláštera
Hradisko od konce 13. století do roku 1784. Pouze
v letech 1355–1361 patřila Markvartu z Boskovic.
Klášter přišel o Bedihošť za husitských válek pro-
dejem či zástavou a kolem roku 1450 obec vykoupil
opat Mikuláš II. Zajímavá je existence středově-
ké zaniklé vsi Rakousky i sláva rybníků založe-
ných v okolí Bedihoště (celkem sedm, mezi nimi
např. Bedihošťský z roku 1516). Zanikly v souvis-
losti s rozvojem zemědělství v 18. a 19. století.

Připomenuta je menší bitva česko-uherských válek
u Valové nedaleko Bedihoště (12. července 1470).
Založení Václavovic (1784), cukrovaru (1851) a že-
leznice (1870) významně přispělo k růstu obyvatel,
rozvoji obce a její přeměně v zemědělsko-průmys-
lovou obec.

Jednotlivé kapitoly jsou koncipovány tematicky
a mají ucelenou koncepci. Začínají úvodem s uve-
dením do problematiky a souvislostí (místních,
časových, celostátních), potom následuje vlastní
obsah a v závěru autor dochází k určitému shrnutí
dané problematiky. Práce nemá poznámkový apa-
rát, proto jsou různé historické záležitosti vysvět-
leny přímo v textu. Takže zde najdeme i historické
exkurzy, například o odboji, pozadí 1. světové
války, bitvě u Tovačova, nerealizované výstavbě
železnice Prostějov–Tovačov–Přerov, i vysvětle-
ní užívaných pojmů (např. familiantská osada,
raabizace, artéska studna, Česká družina), popsany
individuální a organizovaný odpor, tj. odbojové
hnutí proti Němcům a jejich přísluhovačům.

Autor poukazuje také na různá „bílá místa“
v historii obce. Například ohledně stáří obce. Na to
nedávají odpověď ani archeologické výzkumy
a slovanskou osadu pocházející z poloviny 11. sto-
letí nelze ztotožňovat s Bedihoštěm. Další nesrov-
nalosti jsou v počtu i původu legionářů, kdy údaje
pocházejí z nejednotných zdrojů (kniha *Českoslo-
venští legionáři okresu Prostějov*, kniha o Bedihošti
autorů Hudečka a Mlčocha a databáze Vojenského
historického ústavu).

Pozornost je v knize věnována především ději-
nám 20. století. Zde se autorovi podařilo velmi dob-
ře zpracovat nejen uvedené události, ale i osobnosti
všech tří odbojů. V první řadě je to příběh zdejšího
rodáka Věnceslava Krejčíříka (1887–1962), bývalého

agronoma a správce statků knížete Lubomirského, „starodružiníka“, člena České družiny v Kyjevě, účastníka bitvy u Zborova, bojů v rámci legionářské sibiřské anabáze, návratu do vlasti v srpnu 1920, jeho působení v československé armádě, odbojové činnosti proti nacistům, ale i označení „kolaborant“, pronásledování komunistickým režimem, vyhození ze zaměstnání a vystěhování z obce Pozoří do nevyhovujícího bytu v Hostěnicích. Dále zde najdeme příběhy účastníků protinacistického odboje – komunistického podzemí (Antonín Komenda), členů Obrany národa (Jan Janďourek, Vojtěch Vavrouch, Jiří Špičák), pomocníků partyzánské skupiny Jermak-Volkov (Karel Dostál, Václav Adamčík, Vojtěch Kovařík, František Krč, Bohumil Snihota, Jaromír Frištenský). Je popsána činnost protistátní skupiny Ing. Kopeckého, označované jako Legie TGM, zaměřené proti společenským poměrům po únoru 1948 (členové Lubomír Novák, Ladislav Vavrouch, Antonín Strouhal, František Nehera, Vojtěch Šebák byli v roce 1950 odsouzeni státním soudem k vysokým trestům za velezradu). Funkční význam mají medailonky významných rodáků obce, z nichž se jednoznačně kladně do historie zapsali středoškolský pedagog, přírodovědec a badatel v oblasti nauky o měkkých Josef Uličný,

filolog, slavista a příslušník 11. pěšího praporu – východního a účastník bojů na Blízkém východě a severní Africe Otto Ritz-Radlinský a akademický malíř Vlastimil Kozák. Složitou a kontroverzní osobností byla komunistická funkcionářka Herma Barfusová, ale i ona je zde právem připomenuta.

Závěr knihy tvoří obrazová příloha obsahující fotografie Bedihoště z posledních let od Jana Pospíšila. Vlastní text knihy ožívují dobové fotografie, pohlednice a plány pocházející především ze sbírek Státního okresního archivu Prostějov, Petra Jiráka a internetových zdrojů. Publikace má celkem 88 stran a vyšla v nákladu 500 kusů. Grafický návrh, sazbu a realizaci dělal Jan Pospíšil, DigiPress.cz.

Publikace je nevelká rozsahem, ale bohatá svým obsahem a formou zpracování. Její autor Petr Jiráček v ní skromně poznamená, že lze „brožuru považovat za velmi solidní doplněk Vavrouchovy knihy o Bedihošti“. Domnívám se, že jde o mnohem víc, jedná se o čtivé a zajímavé zpracování za využití všech dostupných zdrojů a pramenů. Autor je skutečně zasvěceným průvodcem po bedihoštské historii. Určitě by bylo vhodné na publikaci nějakým způsobem navázat a zpracovat monografii obce Bedihošť.

Hana Bartková (*1960), absolventka oboru čeština a dějepis na FF UP v Olomouci, středoškolská pedagožka, kronikářka Statutárního města Prostějova. Věnuje se regionální historii Prostějova a Hané a publikuje v regionálním tisku a sbornících.

» bartkova.ha@seznam.cz

Osada Símře u Soběchleb zanikla v důsledku kolektivizace

PETR JIRÁK

Součástí obce Soběchleby byla osada Símře, v níž žilo několik bohatých selských rodů. Když v polovině 20. století komunisté zahájili kolektivizaci, existovala Símře minimálně šest staletí. Byl to právě historický fenomén násilného odnímání zemědělské půdy soukromému sektoru, co zapříčinilo poměrně rychlý zánik osady.

Stručná historie Símře do poloviny 20. století

První zmínka o osadě se vztahuje k roku 1353, kdy Blanka ze Símře prodal Heršovi a jeho manželce Anči svobodný dvůr Hrachovec v Símři (název lokality uveden ve tvarech „de Syemrzie“ a „in Symrzy“). Název osady se uváděl od 14. století v několika podobných variantách, např. Símře (mj. 1881), Symře (mj. 1893). Již jedno století je platným úředním názvem tvar „Símře“, rod ženský, číslo jednotné. Název vznikl asi z osobního jména Sēmimir, zkráceně Sēmír, Sēmirja, či Sēmíř. Uvádí se to ve II. svazku díla *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* (autoři R. Šrámek a L. Hosák, vydáno v Praze roku 1980, s. 442).

Ve druhé polovině 14. století byly všechny dvory v Símři zapsány do zemských desek, šlo tedy o svobodné dvory. Jeden statek byl svobodným dvorem dokonce až do 19. století. Tehdy na něm žil rod Zámorských.

V Símři byly postupně tři usedlosti, kromě Hrachovce se jednalo o Horní dvůr a Dolní dvůr. Na začátku 17. století byl Hrachovec rozdělen na dvě usedlosti, čímž počet usedlostí vzrostl na čtyři. Malá osada byla přifařena i přiškolená do blízké vesnice Soběchleby. Símře patřila do panství Lipník a po zrušení patrimoniální správy v polovině 19. století se stala součástí okresu Hranice a obce Soběchleby.

V roce 1791 žilo v osadě 46 osob v pěti domech, v roce 1869 30 osob v pěti domech, roku 1900 42 obyvatel ve čtyřech domech a v roce 1950 pouze 23 osob ve čtyřech obydlích. Ze sčítacích archů ze sčítání lidu v roce 1921 zjistíme konkrétnější údaje o obyvatelstvu osady. Majitelem domu č. p. 1 byl Antonín Vaněk. Stavení se skládalo ze dvou bytů, v nichž žili kromě majitele jeho žena a dcera, dále tři čeledíni, tři služebné a výměnkář

Bývalá usedlost v Símři č. p. 1, snímek ze šedesátých let 20. století.
Zdroj: SOkA Přerov.

s manželkou a dcerou. V domě č. p. 2 žil majitel Antonín Sehnal s chotí a synem, čtyři služební a tři služebné. Usedlost č. p. 3 obýval Antonín Holubec (majitel) s manželkou a třemi dcerami, pěti čeledíny a služkou. Dům č. p. 5 byl tvořen dvěma byty. První z nich obýval Václav Zámorský mladší (majitel), jeho manželka, syn a dcera, dále tři čeledínové, tři služky, nádeník a nádenice. Ve druhém bytě žil na výměnku Václav Zámorský starší spolu s manželkou a schovankou. Během tohoto sčítání tedy v Símři pobývalo 48 osob, z toho 24 mužů a 24 žen.

Nařízení k provedení kolektivizace zemědělství

Komunistická strana Československa (KSČ) po roce 1945 tvrdila, že nemá v úmyslu kolektivizovat zemědělství. Ještě 29. února 1948, tedy pár dní

po komunistickém převratu, to zcela jasně na sjezdu rolníků v Praze prohlásil Klement Gottwald, předseda vlády. Politická linie se ovšem brzy podřídila směrnicím z Moskvy. Zmíněná Gottwaldova řeč a jí podobné jsou důkazem toho, jak KSČ měnila plány podle toho, co si aktuálně přál Sovětský svaz.

Zlomem byla rezoluce Informačního byra komunistických a dělnických stran o Jugoslávii vydaná v červnu 1948. Rezoluce obsahovala tvrzení, že malovýroba nutně a vždy plodí kapitalismus. Rezoluce smetla ze stolu názory o individuálním budování socialismu v jednotlivých zemích východního bloku. Za jedinou správnou cestu k socialismu označila sovětský model. Jiné řešení agrární otázky než kolektivizaci zemědělství rezoluce nepřipouštěla, proto bylo 28. června 1948 na zasedání předsednictva ústředního výboru KSČ rozhodnuto o realizaci kolektivizace sovětského typu.

V následujících letech docházelo za pomoci legislativy, bezpečnostních složek a soudů k nátlaku na soukromé zemědělce, aby vstoupili do jednotných zemědělských družstev (JZD). Vrcholem násilí, jež bylo vyvíjeno na soukromý zemědělský sektor, se stala tzv. Akce Kulak, jež byla provedena na základě směrnice ministrů národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti ze dne 22. října 1951. Směrnice tří ministrů „o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů“ byla tajná, nikdy nebyla schválena vládou, avšak přesto se stala mimořádně závazným předpisem s autoritou celostátního zákona s platností od začátku listopadu 1951.

Na základě směrnice byla provedena tzv. Akce Kulak (ruské slovo s českým ekvivalentem „vesnický boháč“). Nejdůležitější úlohu v akci mělo

ministerstvo národní bezpečnosti, které kromě nasazení svých složek určovalo pracovní místo a místo nového pobytu zemědělců. Akce byla zastavena 18. ledna 1954, kdy politický sekretariát ÚV KSČ schválil zrušení směrnice a následně ministr národní bezpečnosti akci zastavil. Zároveň však bylo sekretariátem rozhodnuto, že přesídlené rodiny se nebudou vracet do původního bydliště a stížnosti proti vysídlení mají být odloženy kvůli neporušení zákona. Velký díl na této obrovské křivdě měli komunističtí funkcionáři na místní úrovni – na okresních, městských a místních národních výborech, kteří podle libosti určovali, kdo je kulak. Násilná kolektivizace však pokračovala i poté a jako „kulaci“ byli označováni též soukromí zemědělci nepostižení stejnojmennou akcí z let 1951–1954.

Hraničtí funkcionáři vybrali Símři

Z tehdejšího politického okresu Hranice byly do Akce Kulak zahrnuty „jenom“ všechny selské rody z osady Símře. Okresní velitelství Národní bezpečnosti v Hranicích podalo okresní prokuratuře v prosinci 1951 trestní oznámení na sedláky z osady. Důvodem byl trestní čin ohrožení jednotného zemědělského plánu, přičemž byl poškozen stát. Podstatu obvinění, tj. nesplnění dodávek, zjistila bezpečnost ze seznamů Hospodářského družstva Hranice, Mlékařského družstva v Šišmě a Místního národního výboru (MNV) Soběchleby, který na případ upozornil Sbor národní bezpečnosti (SNB).

Dne 3. března 1952 proběhlo na Okresním národním výboru (ONV) v Hranicích jednání, jehož předmětem byla likvidace usedlostí čtyř „vesnických boháčů“ v Símři a jejich následné

obhospodařování státním statkem v Přerově. Jednání se zúčastnili nejen funkcionáři ONV Hranice, ale i zástupci Československých státních statků, okresní prokuratury, okresního výboru KSČ a okresního velitelství SNB.

Ačkoliv jednání probíhalo před vyřčením rozsudků proti hospodářům ze Símře, mluvilo se na něm nepokrytě o vystěhování rodin, zajištění pracovních sil pro státní statek, zajištění investic, mechanizačních prostředků apod. Ze záznamu schůze vyplývá, že likvidační zásah proti soukromým zemědělcům v Símři se měl uskutečnit až poté, co bude státní statek schopen na usedlostech hospodařit. V případě Símře tedy nešlo o to, že by soukromí zemědělci odmítali vstup do JZD (v té době ani v Soběchlebach neexistovalo).

Porada za účasti příslušníků Státní bezpečnosti

Další důležitá porada proběhla na ONV Hranice 31. března 1952. Této se zúčastnili též dva příslušníci komunistické Státní bezpečnosti (StB), jedním z nich byl Josef Skýba, zástupce krajského výboru StB Olomouc. Na poradě bylo řečeno, že se vysídlení bude týkat všech vyjma pracovních sil. Pro přestárlé rodinné příslušníky selských rodů, pokud by nechtěli následovat rodinu do nového bydliště, bylo zajištěno šest míst v sociálním ústavu v Partutovicích.

Vzhledem k tomu, že s vydáním rozsudků odsuzujících čtveřici zemědělců se počítalo v pozdních odpoledních hodinách 3. dubna 1952, byl termín přesídlení určen na následující den. Plánovalo se využití dvou nákladních a jednoho osobního automobilu pro každou rodinu. Celkem tedy osm nákladních a čtyři osobní vozy, které

měly do Símře přijet po cestách vyhýbajících se obci Soběchleby. Bezpečnostním dozorem při realizaci akce, bezpečnostním doprovodem rodin do nových bydlišť, jakož i nutným dozorem nad opuštěnými usedlostmi bylo pověřeno okresní velitelství SNB Hranice. Předseda MNV Soběchleby a osoby určené k vysídlení měli být o akci vyrozuměni až v „den D“. Krajský zástupce Státní bezpečnosti měl do 2. dubna 1952 podat do rukou předsedy ONV Hranice zprávu, tj. rozhodnutí ministerstva národní bezpečnosti ve věci vystěhování Símře.

Procesy se soukromými zemědělci

Zatčení hospodářů z osady se uskutečnilo 26. března 1952. Již za osm dní stáli před lidovým soudem v Hranicích, aby čelili obvinění z neplnění

dodávek zemědělských produktů za rok 1951. Míra neplnění byla u každého z nich různá, např. Jaroslav Holubec nedodal 26,3 q vepřového masa, 103,4 q pšenice, 55,8 q žita, 1 200 q cukrovky a 20 452 litrů mléka. Přitom je důležité zdůraznit vliv nepříznivého počasí, řádění škůdců a nedostatek pracovních sil. U některých dodávek musel i soud uznat, že je nebylo možné splnit, např. Antonín Vaněk měl v roce 1951 nejlepší dodávku řepy v rámci Soběchleb, přesto dodal jen dvě třetiny toho, co měl dodat podle plánu.

František Navrátil, předseda MNV Soběchleby, vypovídal u soudu o zemědělci kladně. Všichni měli smůlu ohledně výměry obhospodařované půdy: Jaroslav Holubec, ročník 1907, vlastnil 49 ha, Antonín Sehnal, ročník 1919, 35,5 ha, Antonín Vaněk, ročník 1921, 31 ha, Antonín Zámorský, ročník

Osada Símře na fotografii z šedesátých let 20. století.
Zdroj: SOKA Přerov.

1907, 28 ha, což je automaticky řadilo mezi tzv. kulaky. Komunistická propaganda „házela“ všechny vesnické boháče do jednoho pytle a líčila je velmi negativně. Přitom ve skutečnosti se sedláci ze Símře podíleli za okupace na podpoře účastníků protinacistického odboje.

Tvrdé soudní verdikty

Lidový soud odsoudil zemědělce za trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu (§ 135 odst. 1 a 2 trestního zákona), ačkoliv obžaloba je vinila ze sabotáže (§ 85/1 trestního zákona). Následné odvolání okresního prokurátora i všech zemědělců řešil Krajský soud v Olomouci, jenž udělil podstatně vyšší tresty než okresní instance.

Antonínové Vaněk a Zámorský obdrželi v červnu 1952 tresty odnětí svobody na osm, případně šest měsíců. Rovněž pokuty byly výrazně zvýšeny. Krajský soud vyhověl jen v případě trestu o zákazu pobytu v okrese Hranice navždy – byl snížen na pět let, respektive na tři roky. Je zajímavé, že Vaněk byl po roce 1945 členem KSČ, později i místního Akčního výboru Národní fronty v Soběchlebích. Již v roce 1950 byl z obou institucí vyloučen.

Hůře dopadli Jaroslav Holubec a Antonín Sehnal, protože krajský soud je v průběhu druhé poloviny roku 1952 potrestal na základě paragrafu o sabotáži. Původní Holubcův trest odnětí svobody ve výši devíti měsíců se zvýšil na dva roky. Sehnal vyfasoval osmnáct měsíců namísto původních šesti. Ani jeden z nich neuspěl s odvoláním proti zmírnění zákazu doživotního pobytu v okrese Hranice. U všech zemědělců byly také vysloveny tresty propadnutí jmění státu a ztráty čestných občanských práv na několik let.

Černý 7. duben 1952 a co bylo dál

Násilné vystěhování obyvatel Símře se uskutečnilo 7. dubna 1952. Usedlosti byly obstoupeny příslušníky Lidových milicí, zatímco vyhnání osob bylo provedeno „pod ochranou“ příslušníků SNB. Lidem vyháněným z domova bylo údajně řečeno, že je s nimi zacházeno ohleduplně, neboť: „... v Rusku byli kulaci stříleni hned u vrat.“ Jeden z funkcionářů MNV Soběchleby prý krátce před smrtí, mnoho let po události, naříkal: „... ta Símře, ... ta Símře.“ Zřejmě kvůli tíživé době již v únoru 1951 spáchal sebevraždu Antonín Vaněk starší.

Místo zaniklé osady v roce 2013. Foto: Petr Jirák.

Selské rodiny byly odtransportovány na území okresu Havlíčkův Brod, kde byly zaměstnány u státních statků. Hlavy rodin je následovaly po uplynutí trestu odnětí svobody. Vystěhování nezabránilo ani to, že zemědělci měli několik dětí v útlém věku. Na druhé straně manželka Antonína Vaňka dostala odklad, protože byla v jiném stavu. Ani později nebyla přestěhována a spolu se svým propuštěným manželem žila v okrese Kroměříž, nedaleko od Símře. Nedaleko Símře žil v sedmdesátých letech také Jaroslav Holubec. Mimochodem, okres Hranice, v němž byl sedlákům zakázán pobyt, byl zrušen v roce 1960. Po změně společenských poměrů v roce 1989 byli všichni čtyři zemědělci plně rehabilitováni. Okresní soud v Přerově v průběhu roku 1990 prohlásil rozsudky z roku 1952 za zrušené. Minimálně Vaněk a Zámorský se této satisfakce dožili.

Ze Símře téměř nic nezbylo

Státní statek v Přerově převzal veškeré objekty v Símři záhy po vystěhování selských rodin.

V osadě byl postaven velkokapacitní vepřín a obytné budovy dokonce ještě několik let sloužily původnímu účelu, protože statek je využil k ubytování části pracovních sil. V roce 1976 vše převzalo JZD se sídlem v Dolních Nětčicích. Výkrm vepřů, provozovaný od devadesátých let firmou Novax Žákovice, byl v Símři ukončen v roce 2003. O devět let později byl srovnán se zemí zbytek Holubcova hospodářství. Existenci Símře od té doby připomínají pouze opravená kaple sv. Antonína se zvonicí (postavena roku 1936), dva kamenné kříže a chátrající hospodářský areál, jenž byl ovšem postaven až v éře JZD.

Jan Jílek, okresní velitel SNB Hranice, jenž se na konci března 1952 zúčastnil jednání komise ONV Hranice projednávajícího vystěhování Símře, byl v listopadu 2013 odsouzen Okresním soudem v Přerově za zneužití pravomocí ke dvěma letům vězení s podmínkou.

Údaje byly čerpány z archiválií SOkA Přerov a z regionální literatury.

Petr Jirák (*1980) je archivář a historik (mj. absolvent archivnictví na FF UP v Olomouci). Od roku 2008 pracuje ve Státním okresním archivu Přerov. Zabývá se především dějinami protinacistického odboje a odporu v českých zemích a různými zajímavostmi z regionální historie střední Moravy.

» p.jinak@pr.archives.cz

Sto padesát let hudby, která patří k obci

Dechová hudba Pňovice objektivem Jindřicha Štreita

MICHAELA HELOŇOVÁ

V Pňovicích, hanácké obci nedaleko Uničova, zní dechová hudba už sto padesát let. Nepřetržitě. Od dob Rakouska-Uherska přes obě světové války, politické zvraty i proměny vkusu až do dnešních dnů. Právě toto mimořádné jubileum se stalo impulzem ke vzniku ojedinělé publikace, doprovázené fotografickou výpovědí profesora Jindřicha Štreita.

Založení pňovické dechovky v roce 1875 je spojeno se jménem místního nadučitele Josefa Řeháka. Kapelu sestavil z vysloužilců vojenských hudeb c. k. armády a velmi brzy pochopil, že bez systematické práce s mladými hudebníky nemůže mít soubor budoucnost. Hudba tehdy nebyla samozřejmou součástí vzdělávání a lidové hudební školy ještě neexistovaly. Spolu s Františkem Černým proto začal vychovávat nové muzikanty přímo v obci – trpělivě, z generace na generaci. Právě tím položil základy tradice, která se ukázala být překvapivě životaschopná.

Na přelomu 19. a 20. století už byla pňovická kapela vyhledávaným souborem v širokém okolí. Po roce 1890, kdy vstoupil v platnost zákon o kapelnických živnostech, se jeho prvním držitelem stal Pavel Hubáček. Hudba tehdy čítala dvanáct

členů a vedle dechových nástrojů v ní zaznívaly i smyčce. Pňovická dechovka hrávala při nedělních zábavách, slavnostech i svátcích a postupně se stávala přirozenou součástí obecního života.

Zlatým obdobím meziválečných let se staly nedělní tancovačky, především po vybudování obecního parku s hudebním pavilonem v roce 1928. Právě zde se hudba stala společenskou událostí, na kterou se sjížděli posluchači z širokého okolí. Koncerty měly slavnostní ráz a dechovka se pod vedením kapelníka Václava Poláka nebála ani náročných skladeb – předeher a fantazií z oper, které kladly vysoké nároky na hráčskou úroveň.

Vrchol tohoto období přišel v roce 1937, kdy byla kapela delegována za okres Litovel na celostátní sjezd agrárního dorostu v Praze. Úspěšné vystoupení potvrdilo, že pňovická dechovka patří mezi výrazné venkovské hudební soubory své doby. O dva roky později však její činnost přerušila válka. Muzikantů bylo dost, ale společenský život umlkl a s ním i hudba.

Po osvobození se dechovka rychle znovu nadechla. Hudba se vrátila do ulic i na slavnosti a brzy se ukázalo, že válečná přestávka její úroveň neoslabila. Naopak. V roce 1949 byla kapela

Hráč na křídlovku Zdeněk Novák
a jeho muzikantská rodina. Všechna
fota: Jindřich Štreit.

Jaroslav Petráš, kapelník,
multiinstrumentalista, včelař
a cestovatel, vede pňovickou
dechovku nepřetržitě od roku 1985.

vybrána, aby ve slavnostních hanáckých krojích reprezentovala okres Litovel ve Vladislavském sále Pražského hradu při schvalování nové ústavy. Šlo o jeden z nejvýznamnějších a symbolicky nejsilnějších okamžiků v celé její historii.

V poválečných desetiletích vedl kapelu dlouhých šestatřicet let Miroslav Čunderle. Pod jeho vedením soubor působil postupně pod různými zřizovateli – od Mlékařských a drůbežářských závodů Olšany přes JZD až po Osvětovou besedu. Přes institucionální změny zůstávala hudba pevně zakotvena v životě obce. V roce 1985 převzal kapelnické žezlo Jaroslav Petráš, který stojí v čele dechovky dodnes.

Po roce 1989 se kapela musela obejít bez zřizovatele a postarat se sama o svou existenci. V současnosti je však dechová hudba Pňovice znovu přímo organizačně zaštitěna obcí, která její činnost podporuje a vytváří pro ni potřebné zázemí. Změnily se společenské poměry, způsoby trávení volného času i podoba kulturní nabídky, přesto dechovka nepřestala hrát.

Přes personální obměny a generační proměny zůstala pevně zakořeněna v životě obce. Dnes má třináct stálých členů, kteří se scházejí ke zkouškám ve staré škole a vystupují při slavnostech, pohřbech, církevních obřadech, průvodech i tradičních vánočních akcích v Pňovicích a okolí. Hudba zde není pouhou kulisou, ale součástí životních okamžiků – těch slavnostních i těch tichých, intimních.

Objektiv, který rozumí lidem

Fotograf Jindřich Štreit se o dechovku začal intenzivněji zajímat v roce 2023, kdy se při návštěvách koncertů Kruhu přátel hudby v Pňovicích dozvěděl

Zkouší se doma i na zahradě. Marie Nováková, tenor, varhany, a její manžel Petr Novák, tuba (nahore), Vojtěch Němec s tubou (dole).

Fotograf Jindřich Štreit se Zdeňkem Novákem.

o blížícím se jubileu. Myšlenka vytvořit fotografickou kolekci, knihu a výstavu se rychle proměnila ve skutečnost.

Se souborem ho poji dlouhodobý vztah – mnohé muzikanty znal už z 90. let při práci na projektu Lidé olomouckého okresu. Dechovka mu také hrála na vernisáži výstavy v Muzeu umění Olomouc v roce 2016, na kterou dodnes vzpomíná jako na výjimečný zážitek.

Štreit začal pravidelně navštěvovat zkoušky orchestru. Fotografoval nejen společná setkání, ale i intimní chvíle příprav doma, v tichu a soustředění. Zajímal se o radosti, starosti i každodennost muzikantů – těch aktivních i těch, kteří už pro stáří nehrají.

Vzniklá publikace je poctou všem, kteří po generace udržovali dechovou hudbu v Pňovicích při životě – kapelníkům, muzikantům i jejich rodinám. Je svědectvím o síle tradice, dobrovolnosti

Hráč na křídlovku Miroslav Sládek.

a radosti ze společného hraní. Zároveň však připomíná širší význam obecních spolků, bez nichž by venkov ztratil podstatnou část své identity.

Právě spolky – hudební, hasičské, sokolské či pěvecké – vytvářely po desetiletí přirozený rámec společenského života. Učily lidi spolupracovat, převzít odpovědnost a myslet na celek. V obcích, jako jsou Pňovice, nebyly jen volnočasovou aktivitou, ale nositelem kontinuity, paměti a soudržnosti. Dechová hudba k nim patří zcela samozřejmě – svou pravidelností, dobrovolností i schopností oslovit různé generace.

Pňovice samy jsou příkladem obce, kde se tradice nestala muzeálním exponátem, ale živou součástí každodennosti. Hudba zde provází lidi po celý život – od slavností přes poutě až po poslední rozloučení. A právě tato samozřejmost, s jakou dechovka k obci patří, dává její sto padesátileté existenci skutečný smysl.

Hudba ukrytá mezi horami

Expozice hudebních nástrojů v Ostružné

MICHAELA HELOŇOVÁ

Zima v Jeseníkách má zvláštní schopnost zpomalit tempo. Když se člověk zastaví v Ostružné, malé obci rozložené pod masivem Šeráku, má pocit, jako by se zde čas na chvíli zastavil. Zasněžené louky, lesy a vzdálené hřebeny vytvářejí prostor, kde návštěvník snadno zvolní a může se soustředit na okolí. Právě v tomto prostředí, které spíše vybízí k rozjímání než k hluku, se nachází expozice hudebních nástrojů z celého světa. Dokazuje, že i tak malá obec může hostit sbírku světového formátu.

Budova v areálu Skilandu ukrývá sbírku, která svým rozsahem dalece přesahuje hranice regionu. Expozice hudebních nástrojů v Ostružné je dnes považována za jednu z největších soukromých sbírek svého druhu v Česku. Návštěvník zde během krátké chvíle symbolicky procestuje kontinenty, staletí i rozmanité kulturní tradice, aniž by opustil podhůří Jeseníků.

Sbírka, která vznikala z vášně

Celá sbírka čítá přibližně 900 hudebních nástrojů ze všech koutů světa kromě Antarktidy. Samotnou expozici tvoří více než sedm set z nich, další jsou

vystaveny i v místní restauraci. Jejich společným jmenovatelem není stáří ani finanční hodnota, ale příběh. Sbírká vznikala postupně díky dlouholeté vášni muzikanta a sběratele Miloslava Muselíka. Původně osobní záliba se časem proměnila ve veřejně přístupnou expozici, která dnes láká návštěvníky z celé republiky. Dle slov průvodkyně expozice Barbory Cikrytové hudební nástroje neležely ladem – Miloslav Muselík rád pořádal hudební večery a setkání, při nichž se hrálo a zpívalo. Vedle nástrojů běžných a dobře známých – houslí, kytar, akordeonů či dechových nástrojů – se zde nacházejí i skutečné rarity.

Expozice představuje například asijské strunné nástroje, africké bubny, dechové nástroje z Tibetu či Jižní Ameriky, ale také kuriózní experimentální nástroje vznikající na pomezí hudby a řemesla. Řada z nich vyniká precizní řezbářskou prací, malbou či bohatou výzdobou a připomíná spíše umělecká díla než běžné hudební nástroje.

Mnohé exponáty se však do Ostružné nedostaly v ideálním stavu. Záchrana sbírky proto nebyla pouze otázkou shromažďování, ale také trpělivé obnovy a dlouhodobé technické péče. Významnou

roli v tomto procesu sehrál restaurátor Jiří Branka, dlouholetý známý Miloslava Muselíka. Oba byli rodáky ze Zlína a spojovalo je přátelství i hluboký vztah k hudbě a řemeslu. Ačkoli dnes již ani jeden z nich nežije, jejich práce zůstává v expozici stále přítomná.

Jiří Branka se podílel na samotném otevření expozice a byl k dispozici vždy, když se některý

Africké nástroje vynikají bohatou výzdobou i zajímavými materiály. Na obrázku zdobená lyra. Všechna foto: Elena Šenková.

z nástrojů poškodil, porouchal nebo praskla jeho součástka. Dokázal si poradit s jakoukoli situací a opravit i to, co se na první pohled zdálo neopravitelné. Jak připomíná průvodkyně, mnoho nástrojů bylo při svém příchodu do expozice v dezo-látním stavu a bez Brankovy zručnosti, trpělivosti a technického umu by sbírka dnes vypadala zcela jinak. Restaurování přitom často znamenalo více

Rabab – smyčcový strunný hudební nástroj persko-arabského původu. Tento kus pochází z Afghánistánu.

než pouhou technickou opravu. V řadě případů bylo nutné znovu promýšlet funkci nástroje, jeho konstrukci i způsob hry. Expozice tak nevznikala jako hotový projekt, ale jako dlouhodobý proces, který se postupně vyvíjel.

Vedle známých a snadno identifikovatelných nástrojů zde návštěvník narazí i na exponáty, jejichž původ není zcela jasný. To platí zejména pro nástroje z mimoevropských oblastí, kde se hudební tradice často předávaly ústně a bez písemných záznamů. Některé nástroje jsou mimořádně ojedinělé a jejich přesný původ dnes nelze s jistotou určit – mohly patřit různým kmenům a kulturám. Právě tato nejistota dodává sbírce zvláštní autenticitu.

Hudba zde není představena jako soubor jednoznačně popsanych exponátů, ale jako živý kulturní fenomén, který se v čase proměňuje. Otevřenost se týká i samotné interpretace nástrojů. Z výkladu vyplývá, že u některých exponátů se podařilo způsob hry odhalit až postupem času, často díky experimentování a dlouhodobému zkoumání.

Expozice je koncipována tak, aby návštěvník neměl pocit klasického muzea, ale spíše cesty napříč kontinenty a kulturami. Přestože expozice působí světově, nezapomíná ani na regionální rozměr. Významné místo zde mají nástroje typické pro severní Moravu a Slezsko, například citory či lidové dechové nástroje. Připomínají, že Jeseníky nebyly pouze krajem dřeva a kamene, ale také hudby.

Zajímavé nástroje a kuriozity

Pozornost návštěvníků jistě přitáhnou nástroje, při jejichž výrobě byly využívány zvířecí materiály, dnes vnímané spíše jako kuriozity. Návštěvníci zde mohou vidět nástroje vyrobené například z krunýře pásovce či želvy nebo ze zvířecí kůže,

Průvodkyně Barbora Cikrytová ráda představuje hudební nástroje i názorně – na snímku s banjem.

Úhlová harfa z Barmy, bohatě zdobená a jemně vyřezávaná, patří mezi nejzajímavější exponáty.

kteřá sloužila nejen jako rezonující plocha, ale často i jako symbolický prvek spojený s původní kulturou. Vedle exotických materiálů expozice připomíná i jiný princip vzniku hudebních nástrojů – proměnu běžných předmětů v nástroje.

Hudební funkci zde získávaly předměty každodenní potřeby, například valcha či pila, které se v rukou hudebníků měnily v plnohodnotné zdroje zvuku. Jak Barbora Cikrytová vysvětluje, hudebníci si často pomáhali tím, co měli po ruce, a hudba tak vznikala i z obyčejných věcí původně určených k jinému účelu. Tyto exponáty ukazují hudbu jako praktickou a tvořivou činnost přizpůsobenou prostředí, dostupným materiálům i vynalézavosti jednotlivců.

Součástí expozice je také sekce dětských hudebních nástrojů. Mnohé z nich si návštěvníci pamatují z vlastního dětství – od xylofonů a fléten přes modely klavírů až po malé bubínky. Nechybí ani bedýnka s nástroji, které si děti mohou samy vyzkoušet.

Výjimečné exponáty a příběhy

Mezi nejkrásnější a nejzajímavější exponáty patří bezesporu úhlová harfa z Barmy, bohatě zdobená a jemně vyřezávaná. Nástroj vyniká nejen svou vizuální krásou, ale také příběhem spojeným s jeho získáním. Podle průvodkyně expozice ji objevila přítelkyně pana Muselíka během své cesty do Barmy, okamžitě ji zakoupila a poté ji nosila po horských stezkách, aby se nakonec dostala do sbírky v Ostružné. Harfa tak představuje nejen estetický

skvost, ale i doklad osobních vazeb, nadšení sběratelů a skutečnosti, že vznik sbírky byl často výsledkem spontánních rozhodnutí a vášnivého zájmu o hudbu a kulturu.

Závěrem...

Expozice je otevřena celoročně a je vhodná pro individuální návštěvníky, školní skupiny i organizované návštěvy; menší skupiny se nemusí hlásit předem. Komentovaný výklad i audioprůvodce návštěvníkům pomáhají lépe pochopit zvuk a funkci jednotlivých nástrojů. Součástí prohlídky jsou také ukázky hry na vybrané nástroje, které návštěvníkům umožňují lépe si představit jejich zvuk a využití. Audioprůvodce zároveň umožňuje samostatnou návštěvu vlastním tempem, což ocení zejména školy a rodiny s dětmi. Prohlídka trvá přibližně třicet minut a poskytuje přehled hudebních nástrojů z celého světa, jejich konstrukce, použití i kulturního významu.

Expozice hudebních nástrojů v Ostružné tak není pouze turistickou atrakcí, ale především kulturním a vzdělávacím prostorem, který propojuje hudbu, historii a osobní příběhy sběratelů, restaurátorů i milovníků hudby. Ukazuje, že i malá horská obec může hostit sbírku, která svým rozsahem a kvalitou překonává očekávání a láká návštěvníky z celé republiky. Zároveň je místem, kde se nachází jedna z turistických Maxiznámek – po vyfocení se všemi deseti se lze zapojit do každoroční Fotosoutěže s Maxiznámkami, kterou vyhlašuje společnost Turistické známky.

Hornické pověsti nejen z Krajiny břidlice

PETR ZAHNAŠ

V Nízkém Jeseníku, kde se v 19. a 20. století těžila zejména břidlice a kde se dnes rozkládá Národní geopark Krajina břidlice, horníci už od středověku dolovali i další horniny a nerosty: drobu, vápenec nebo čedič, z nerostů pak rudy železa, olova či drahých kovů – stříbra i zlata. Také západně od geoparku leží bohatá ložiska žuly nebo vápence, v Jeseníkách a Rychlebských horách lidé po staletí těžili vzácné kovy. Východním směrem, na Ostravsku, Karvinsku a dále na sever, v polské části Horního Slezska, se nacházejí rozsáhlá ložiska černého uhlí a také olověných, zinkových, stříbrných a dalších rud. A všude tam už od středověku žili a pracovali horníci.

Při zpracování tématu vycházel autor vedle historických pramenů a publikací také z vyprávění pamětníků, zápisů kronikářů a venkovských kantorů. Pověsti a příběhy si předávaly celé generace lidí, kteří v oblasti po staletí žili. Zejména těch, jejichž rodiny byly nějak svázány s těžbou a s prací v dolech. Zůstala nám po nich staletou usilovnou prací přetvořená kulturní krajina. A také

příběhy a pověsti, které k horníkům a té krajině neodmyslitelně patří. Autor knížky je sesbíral, převyprávěl a ilustracemi je obohatila Jaroslava Palzerová.

Pověsti jsou to, co si lidé po generace vyprávěli. V širším slova smyslu je to vše, co se povídá. Tedy vypravování událostí skutečných nebo i smyšlených, spojených s konkrétním místem; vsí, městem, šachtou nebo štolou. V užším slova smyslu jsou pověsti mezi lidmi šířené zprávy o nějaké události, jejíž původ nebo průběh není zcela spolehlivě znám a zaručen. Hornické pověsti jsou lidové dějiny zdejšího podzemí a těch, kdo v něm žili a pracovali. Dějiny šířené ústním podáním a následkem toho stále měněné, doplňované a často i úplně přetvořené. A jsou s nimi spojeni lidé, kteří tu kdysi žili, a události, které se snad kdysi dávno staly. Nebo nestaly. Lidé si ty příběhy po generace rádi vypravovali a vypravěči do nich často vkládali zrnka moudrosti a zděděné zkušenosti.

Takřka každý důl nebo lom, každá štola, šachta, každý hornický domek, osada, vesnice nebo město mají svůj příběh. A pověsti jsou příběhy horníků

a lidí z jejich okolí. Ale nejen jich. Najdeme v nich často i zvláštní specifické nadpřirozené bytosti, s nimiž se horníci v podzemí setkávali a které bychom jinde asi těžko hledali. Není důležité, zda se to, o čem pověsti vypravují, skutečně stalo, a není podstatné ani stáří těch příběhů. Důležité je, že jsou součástí místa nebo krajiny, o níž vypráví. Zkusme se do nich začíst. Mohou nám pomoci krajinu kolem nás lépe poznat, pochopit ji a vytvořit si k ní vztah.

Podzemní duch – Permon. Ilustrace Jaroslava Palzerová.

Zdař Bůh!

Hornický pozdrav zní v češtině *Zdař Bůh!* Polsky je to *Szczęść Boże!* Horníci těmi slovy svým druhům přejí, aby Bůh vedl jejich kroky a ruce a vše se jim s pomocí Boží podařilo. Protože se v Nížkém Jeseníku i v okolních oblastech po staletí mluvilo zejména německy, připomeňme si i jeho německou podobu *Glück auf!*, což volně přeloženo znamená *Mnoho štěstí!* nebo také *Šťastně nahoru!* – tedy přání, aby se horníkům nastupujícím do práce v podzemí podařilo také šťastně vyfárat. Protože to při těžké a nebezpečné práci v podzemí nebylo vždy pravidlem.

V historii hornického řemesla bylo mnoho případů, kdy se v podzemí stala různá neštěstí a návraty horníků nahoru – tedy ven z dolu, i přes přímluvy svaté Barbory, svatého Prokopa a dalších hornických patronů, nebyly vždy šťastné. Na povrch byla někdy vynesena pouze jejich zmrzačená nebo mrtvá, často zohavěná těla. Smrt byla s horníky v dolech neustále přítomná a jen čekala na svou příležitost. Byla součástí jejich každodenního života a její přítomnost se promítla i do hornické kultury. Do vyprávění, veršů, pověstí, kreseb i do hornických písní. Téměř v každé z nich najdeme zmínku o tom, že horníci cestou do práce počítali s tím, že se z ní už nemusí vrátit živí. A počítaly s tím i jejich rodiny. O to šťastnější pak vždy byly všechny jejich návraty.

Svůj těžký a složitý úděl si havíři ulehčovali vytvářením svého podivuhodného a tajemného důlního světa, zabydleného různými bytostmi, postavičkami permoníků a dalších stvoření provázejících horníky a jejich práci od nepaměti. Protože – co se děje v podzemí, když tam horníci

nejsou? V noci, když vyfárají na povrch, nebo o nedělích, když mají volno? Přece není možné, aby tam dole nikdo nebyl. Vždyť následujícího dne, když se zase vrátí do práce, najdou v dole mnohé věci jinak, než když svá pracoviště opouštěli. V komoře je spadlý kus kamene ze stropu, jinde je zase zavalená část důlní chodby. Nebo věci a nářadí, které tu dříve zanechali, najednou nemohou najít. Příchuť tajemna provází hornické povolání už od jeho vzniku. A pro nás, nezasvěcené, také zůstává záhadou, co se vlastně odehrává v onom bludišti chodeb, které horníci pod zemí vyrazili. Navíc je tam tma, kterou jenom občas probleskne mihotavé světlo hornického kahanu a všudypřítomná, na svou příležitost číhající smrt. Jsou tam často slyšet i podivné zvuky. Horníci sice vědí, že to praská výdřeva nebo hornina, ale..., co když...?

S kým se v hornických pověstech potkáme

V hornických pověstech a starých vyprávěních se vedle jejich lidských hrdinů setkáváme často s různými nadpřirozenými bytostmi. Vedle hornických patronů, jimiž jsou svatá Barbora a svatý Prokop, je to mocný Podzemní duch. Ten vládne štolám, šachtám a celé podzemní říši jako *Permon* – německy zvaný *Bergegeist* nebo polsky *Skarbnik*. Vedle něj se v mnoha pověstech potkáme i s *permoníky*, kteří patří do velké rodiny skřítků.

Permon je vládcem podzemí a pověsti o něm jsou velmi staré. Ale odkud se vzal? O tom vypráví pověst, která říká, že kdysi velmi, velmi dávno umíral jeden starý štajgr – předák, důlní mistr. Za svého života, po celý ten dlouhý čas,

Knihu si lze zapůjčit ve VKOL.

kdy pracoval v dolech, byl poctivý, slušný, k horníkům přísný, ale spravedlivý. Před svou smrtí přemýšlel o tom, co by bylo, kdyby nemusel umřít. Představoval si, že by sestoupil do dolů a tam pak dohlížel na práci a na všechno, co se v podzemí děje. Na smrtelné posteli pak vyslovil poslední přání: Prosil Boha, aby se potom, až umře, alespoň jeho duše mohla vrátit do podzemí. Aby mohla dál zůstat v dolech a střežit tam nejen ukryté poklady a bohatství, ale také dohlížet na těžbu, práci a bezpečnost horníků. A protože byl po celý svůj život poctivý a spravedlivý, Bůh jeho prosbu vyslyšel. Horníkům se pak čas od času zjevoval v různých podobách – jako král *permoníků*, jako světýlko v temnotě dolu, jako modravý plamínek a nejčastěji jako štajgr (předák), důlní dozorce či

báňský inspektor; ale vždy s kahancem, v němž planul modrý nebo červený plamen. Oblečen byl jako horník nebo předák, často chodil v šedém nebo stříbřitém až k zemi splývajícími plášti. Nepoctivé, zlé a zvědavé lidi lákal do hlubin a tam je zahubil. V podzemí vystupoval jako vládce a král permoníků. Střežil poklady, hlídal a kontroloval horníky. Občas je i škádlil nebo napomínal a také přísně trestal ty, kdo se v dole nepatřičně chovali. Naopak ty dobré a poctivé varoval před nebezpečím a často jim při hrozícím nebezpečí nebo různých důlních neštěstích a katastrofách zachraňoval život.

Skřítkové jsou bytosti podobné lidem. Jsou však malého vzrůstu a zabývají se podstatě všechna místa, na nichž žijí a pracují lidé. Nás však zajímají především *permoníci*. Ti většinou žijí v šachtách a štolách, skalních průrvách a rozsedlinách a někdy je možné je potkat v jejich blízkosti i venku. V Nízkém Jeseníku máme navíc ještě svoje vlastní, zvláštní drobné postavičky, nazývané *Venušiny*

lidičky, častěji však označované německými výrazy *Venusleute* nebo *Fenesleute*. Ty také žijí v podzemí, ale mezi permoníky nepatří.

V knize najdeme hornické pověsti z Opavska, Bruntálska, Rýmařovska, Jesenicka a Zlatohorska, Libavska, Potštátska a Berounska, Oderska i Fulnecka. Vedle nich ale také málo známé pověsti z Ostravy a Ostravska a z polské Hornoslezské uhelné pánve.

Hornická modlitba

Odpusť nám, Bože, naše hříchy,
ochraňuj nás ode všeho zlého a dej,
ať spatříme zase nebe nad hlavou.
Tak prosíme.

Publikaci s ilustracemi Jaroslavy Palzerové si zájemci mohou koupit v Infocentru MěÚ Hradec nad Moravicí, na e-shopu nakladatelství - <https://eshop.surbanz.cz/> nebo i s věnováním přímo u autora (tel.: 777 201 352 nebo pzahnas@gmail.com).

Petr Zahnaš je milovník regionální historie a autor dvanácti, převážně lokálně zaměřených publikací věnovaných historii obcí, objektů nebo institucí ve Slezsku, zejména na Opavsku. Vedle toho se Petr Zahnaš aktivně věnuje organizaci kulturních a společenských akcí (přednášky, prezentace, exkurze, autobusové zájezdy, Slezská vlastivědná symposia atd.) v českém i polském Slezsku, na Opavsku a zejména v Zálužném.

» pzahnas@gmail.com

Hněvotínské kuriozity (1)

JIŘÍ FIALA

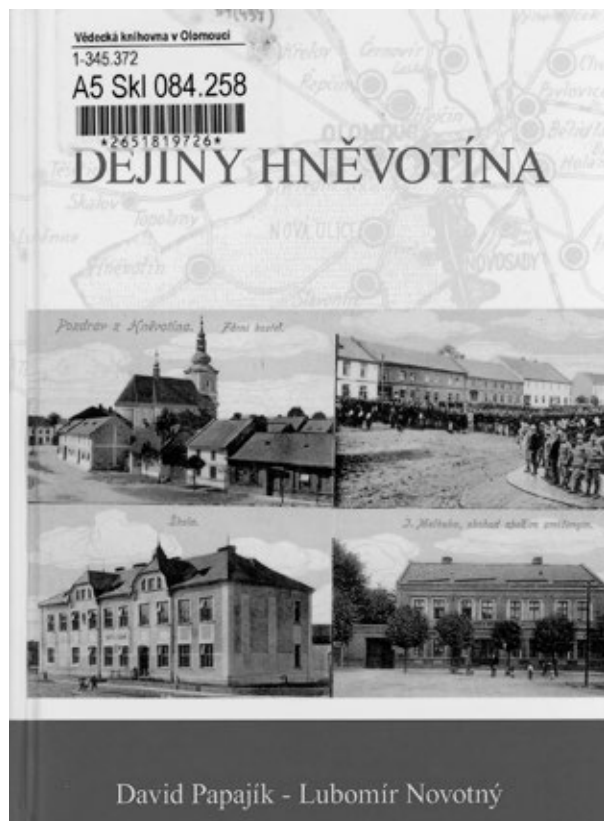
Hněvotín a jeho historikové

Hněvotín je obec ležící sedm kilometrů jihozápadně od centra města Olomouce a 2,5 km jihozápadně od této městské aglomerace. Nachází se v Hornomořavském úvalu při pramenném toku Hněvotínského potoka, jenž je občas považován za horní tok potoka Stousky, protékajícího obcemi Topolany a Ústín a u Těšetic se vlévajícího do říčky Blata. Nadmořská výška obce činí 544 m n. m., její katastrální území má rozlohu 1 173 ha. Na severovýchodě od Hněvotína se zvedá Topolanský vrch (267 m n. m.), na východě Cihelna (264 m n. m), jižně Pod Lipkou a Na Skále (národní přírodní rezervace) a na západě Sedmiměřický vrch (253 m n. m). Sousedními obcemi, popř. městskými částmi Olomouce, jsou Topolany na severu, Olomouc-Neředín a Olomouc-Nová Ulice na severovýchodě, Slavonín na východě, Nedvězí na jihovýchodě, Bystročice, Žerůvky a Olšany u Prostějova a Žerůvky na jihu, Lutín na jihozápadě, Slatnice a Luběnice na západě a Ústín, Těšetice a Rataje na severozápadě. Dva a půl kilometru východně od obce vede západní obchvat Olomouce podél rychlostní silnice R 35 / E 442. Zde u sjezdu 267 odbočuje rychlostní silnice R 46 / E 462 směrem na Prostějov. V současné době žije v Hněvotíně 1 758 obyvatel.

Dějiny Hněvotína se těšily a těší zájmu historiků, jejichž bádání ovlivňuje i okolnost, že Hněvotín má díky příslušnosti k dominiu města Olomouce

Pečeť Hněvotína z roku 1678 s postavou sv. Leonarda, patrona zdejšího kostela, a s radlicí a krojidlou pluhu zkříženými na štítu. Zdroj: SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, i. č. 1398.

Monografie z roku 2018.

v letech 1241–1849 a pečlivosti jeho magistrátních úředníků zachováno mimořádné množství archívalií. Uvedme dvě nejobsáhlejší knižní zpracování historie této obce. Především to je relevantní kapitola v publikaci Johanna Kuxe *Die deutschen Siedlungen um Olmütz – Ein volksbodengeschichtliches Quellenwerk bis 1918* (Německá sídliště kolem Olomouce – Pramenná práce k dějinám lidové kulturní půdy do roku 1918) z roku 1943, v roce 2018 byla vydána obsáhlá monografie Davida Papajíka a Lubomíra Novotného *Dějiny Hněvotína*.

Název Hněvotína a první písemná zmínka o něm

Předpokládá se, že název obce Hněvotína reflektuje jméno jejího lokátora (zakladatele) – Hněvoty, po případě osadníky poddané Hněvotovi. Nejstarší latinská podoba názvu obce hlásícího se do roku 1078 (v pozdějším padělku dotyčné listiny) zní *Gnewotine*. Je to jedinečný název, existují sice obdobné názvy, jako např. Hněvkov, Hněvosice či Hněvšín, ty však spíše souvisejí s osobním jménem Hněvsa. Současně název Hněvotína dokládá, že obec byla původně osídlena slovanským obyvatelstvem. V české i německé Wikipedii se tvrdí, že „první písemná zmínka o obci pochází z roku 1078“, ale na oficiálních internetových stránkách obce je toto tvrzení uvedeno na pravou míru: „Nejstarší doloženou zmínku o obci lze nalézt v listině z roku 1141 olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. Do nedávné doby uváděná nejstarší zmínka na listině z roku 1078 se ukázala jako falzum.“ Listina z roku 1078, kterou olomoucký údělný kníže Ota I. Sličný a jeho manželka Eufémie založili benediktinský klášter Hradisko u Olomouce a obdařili ho pozemkovými majetky, se totiž dochovala pouze v opisech, přičemž v opise ze 17. století se Hněvotín neuvádí a ve čtyřech opisech z 18. století je do listiny vložena vsuvka padělaná hradiskými mnichy, tzv. *Nákelský odstavec*, která rozhojňuje majetek kláštera o dalších 21 vesnic počínaje Náklem a včetně Hněvotína. Nákelský odstavec s pozměněnými údaji o rozsahu klášterních pozemků v Hněvotíně se vyskytuje i v opisech dalších dvou listin. Listinu zmiňující mj. tři pozemky v Hněvotíně jako majetek probošství sv. Václava v Olomouci vystavil olomoucký biskup Jindřich Zdík, bohužel ji však nedatoval, nicméně analýzou obsahu listiny dospěli historikové k závěru, že vznikla v roce 1141.

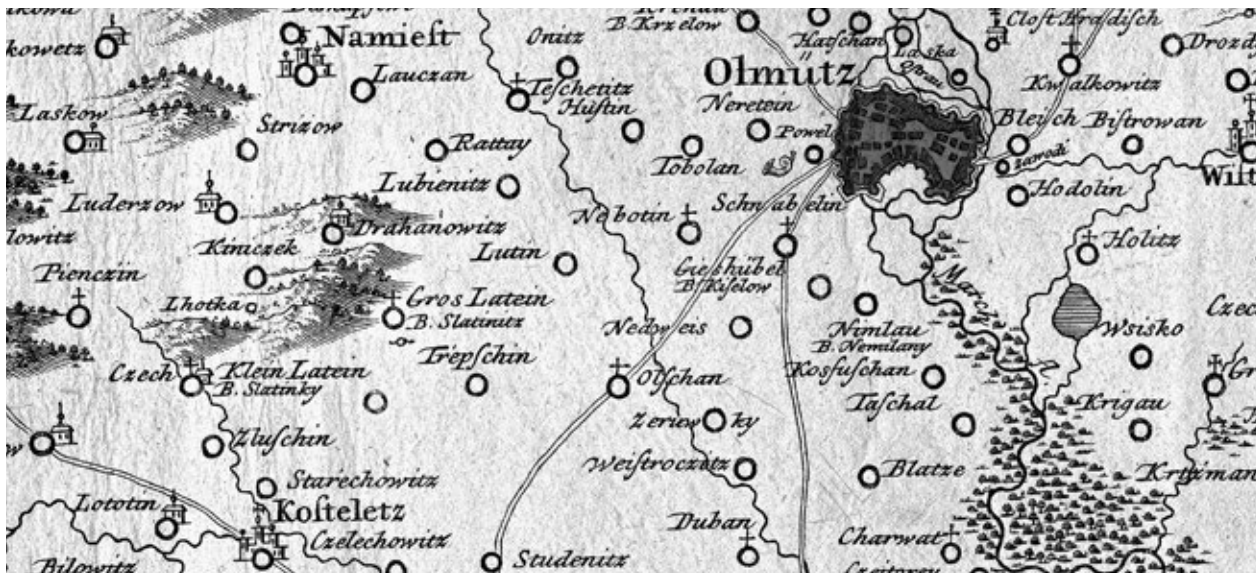
Německy hovořící obyvatelé Hněvotína

Co motivovalo příchod německého etnika do Olomouce a jejích okolních obcí, není na rozdíl od nově vzniklých německých sídlišť během raně středověké německé kolonizace českých zemí známo – hypoteticky lze předpokládat, že se jednalo o náhradu zdejší slovanské populace vymřelé následkem epidemií či jiných katastrof. Do olomouckého jazykového ostrova (*Olmützer Sprachinsel*) náležely do odsunu německého obyvatelstva po 2. světové válce podle J. Kuxe kromě samého města Olomouce (něm. Olmütz) obce, resp. nynější městské části Olomouce, Nová Ulice (něm. Neustadt), Nové Sady (Neustift), Nový Svět (Salzergut), Pavlovičky (Paulowitz), Nimlau (Nemilany), Gießhübl (Kyselov), Hněvotín (Nebotein), Povel (Powel), Neředín (Nereitein), Nedvězí (Nedweiß) a Slavonín (Schnobolin).

Zatímco většina německého etnika v olomouckém jazykovém ostrově hovořila slezskými dialekty, a přišla tedy ze Slezska, hněvotínští Němci si udrželi středobavorské nářečí blízké dialektu Němců usadivších se kolem Vyškova a na jižní Moravě. Do Hněvotína dorazili nejpozději ve 13. století přes Brno a Vyškov. V roce 1930 zde žilo celkem 1 502 obyvatel, z toho 892 národnosti německé, 602 československé a osm ostatních. Během roku 1946 bylo z Hněvotína vysídleno cca 650 osob německé národnosti do amerického pásma v Bavorsku, čímž dosavadní německý ráz této obce zanikl.

První doložená vražda v Hněvotíně

Neocenitelným pramenem nejen pro dějiny města Olomouce je latinsky psaná *Nejstarší městská kniha olomoucká* (*Liber actuum notabilium*) z let

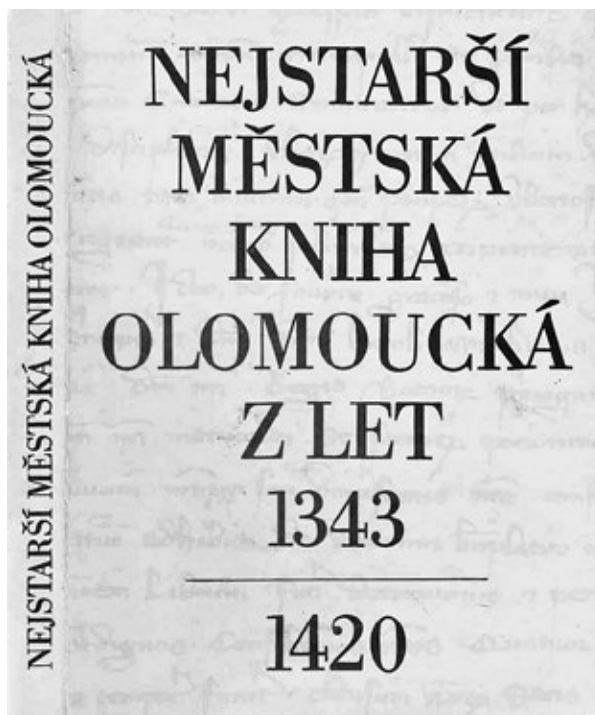

Hněvotín (Nebotein) na detailu mapy Johanna Christopa Müllera *Marchionatus Moraviae, Circulus Olomucensis, Pars australis*, Norimberk, dědicové Johanna Baptisty Homanna, po roce 1735. Zdroj: VKOL, sig. III 640.180, list 24.

1343–1420, vydaná knižně roku 1982 v latinském originále a paralelním českém překladu Vladimírem Spáčillem. Z roku 1355 pochází záznam, že Seydl řečený Veliký z Hněvotína („*Seydlinus magnus de Nebothin*“) byl proskribován (tj. prohlášen za psance) za vraždu spáchanou na Seydlerové z Hněvotína, patrně své manželce („*pro homicidio in Seydlinerin de Nebothin*“). O dvě léta později byl proskribován sedlák z Hněvotína jménem Thilusch („*Thiluschus colonus de Nebothin*“), neboť zranil bodnou ranou Icara, Peczoldova syna, tamtéž a v témže roce lazebník Mikuláš se svými přáteli spáchal ve vsi Hněvotíně zločin žhářství („*Nicolaus balneator et amici eius proscripti pro crimine incendi in villa Nebeteyn perpetrati*“) a roku 1359 krejčí z Hněvotína Dytlin („*Dytlinus, sartor de Nebethein*“) zavraždil bradýře Kunce („*Cunczone rasone*“), čímž se dokládá též jméno a existence hněvotínského zločinného reprezentanta krejčovského řemesla.

Hněvotínské požáry

Užívání otevřeného ohně k topení, svícení a vaření, jakož i stavby ze dřeva, doškové a šindelové domovní střechy, neméně jako skladované seno a sláma nezbytné k chovu dobytka byly příčinou nesčetných požárů měst a vesnic, a to ještě v nedávné minulosti. První doložený požár v Hněvotíně je datován rokem 1574, *Olomoucká souhrnná kronika* z let 1432 až 1652 sděluje, že tehdy vyhořely na dvě desítky hněvotínských sedláků. Podrobnější, ale rozporné informace o požáru v Hněvotíně roku 1680 získáváme jednak z kroniky hnojického kantora Mikuláše Františka Kerneria z let 1658–1689 (vydané Josefem Pruckem v ročence Státního okresního archivu v Olomouci z roku 1985, s. 160), jednak ze

Tato publikace se nachází ve fondech VKOL, sig. 624.860.

záznamů olomoucké městské rady excerpovaných Johannem Kuxem (c. d., s. 417–418).

Kernerius píše: „*Hněvotín vyhořel 2. aprilis [dubna] o polednách skrz lejtenantnku vojenskou [manželku poručíka] ležící na kvartýru [ubytovanou na selském statku]. Svému pánu cosi škvařic k obědu zapálila Hněvotín. 63 domy shořely, celá dědina; toliko škola s kostelem, pastýrně a chaloupka švec [?! – švece, tj. ševce] zůstaly.*“

Podle olomouckého magistrátu dorazil dne 1. dubna 1680 do Hněvotína rytmistr Jan Václav baron Oderský na Liděrově se svými služebníky, ubytoval se u poručíka Starrhemburského regimentu a zde také povečeřel. Mezi 9. a 10. hodinou večerní však baron

spolu s pištcem dotyčného regimentu vtrhl do obydlí hněvotínského rychtáře Thomase, jenž odtud utekl i se svým synem do stáje sousedního statku, domnívaje se, že vypukl požár. Baron rychtáře zpoličkoval a pak ho i jeho potomka ze stáje vyhnal. Zdejší hospodyně tak vynadal, přičemž se tloukl svou pistolí do prsou, že hospodyně strachy omdlela. Baron Oderský nato opět násilím vpadl do rychtářova domu, zde rozházal šatstvo jeho čeledi a rychtářovu synovi sebral klobouk. Když rychtář barona žádal o vrácení synova klobouku, Oderský se na něj obořil se slovy, že je stará šelma a že jeho tělem prožene svůj kord. Když mu rychtář nazítří nedá sto tolarů, vypálí jeho statek. Nato se baron vlámal do usedlosti Mertena Thomase, jehož zastihl spícího, a toho zpoličkoval tak, že krvácel z úst a z nosu, a s hořícím světlem v ruce lezl pod stůl, postel a lavici a hrozně křičel na domácí lidi. Když se následujícího dne 2. dubna baron Oderský setkal s rychtářovým synem Thomasem jedoucím na velkém hnojném voze, bez příčiny se rozzuřil a sekl ho vejplů přes jeho nos, přičemž se čepel jeho kordu zlomila na dva kusy. Pak v Hněvotíně vykřikoval, že všichni sedláci jsou šelmy a že on propadne svým tělem a duší ďáblu, pokud se sedláci během následujících tří dnů nenapraví. Když se tak nestane, celou vesnici vypálí, a když ani to nepomůže, pošle na Hněvotínského ďábla.

Téhož dne vypukl v Hněvotíně mezi 11. a 12. hodinou dopolední požár, který během následujících

tří hodin zničil do základů 64 domů a řadu stodol. Asi ve tři hodiny odpoledne jezdil opilý rytmistr Jan Václav baron Oderský na Lidéřově na koni tryskem po olomouckém Dolním náměstí a poblíž lékárny U Bílého anděla v přítomnosti zdejšího lékárníka vykřikoval, že šelmy hněvotínské sedláky postihl vražedný požár. Líčení dalších osudů duševně chorého barona se v podání J. Kuxe, c. d., a Čendy Šopka v článcích *Kterak baron Oderský zastřelil strážmistra Golda a Olomoucká krimi kauza ze 17. století, baron Oderský zastřelil strážmistra Golda*, publikovaném v novinách *Olomoucký rej* 14. října 2017 a *Hanácká drbna* 18. prosince 2022, se podstatně liší, navíc se Čenda Šopek o baronových excesech v Hněvotíně nezmiňuje.

Další velký požár postihl Hněvotín 11. července 1783, kdy po dvojitém zásahu blesku vyhořela takřka celá obec. Ani během následujícího století nebyli Hněvotínští požárů ušetřeni; např. 14. srpna 1832 začalo hořet z nedbalosti v domě čp. 18, a protože vál silný vítr, zachvátil požár téměř celou vesnici, jednopatrovou budovu fary, a dokonce i kostelní bání krytou šindelovou střechou, přičemž pukly tři zvony a spolu s věžními hodinami se zřítily pod věž. Při opravě byla věž zakryta plechem a zvony byly v Olomouci přelity. Oprava věže byla završena slavnostní mší 21. listopadu 1833.

(Dokončení v příštím čísle revue KROK.)

Jiří Fiala (* 1944) je emeritním profesorem katedry bohemistiky FF UP v Olomouci. Ve své publikační činnosti se věnuje dějinám české literatury 18. a 19. století, folkloristice a historii města Olomouce.

» jiri.fiala@upol.cz

Dějiny malých obcí

Deset různých knih, deset různých světů.
A jeden malý jedenáctý v Horních Těšicích

PAVEL RUŠAR

Je to otázka vlastně nerozhodnutá a do velké míry subjektivní. Jak psát dějiny menších obcí? Bude nejlepší, když jejich autorem bude člověk místní? Nadšenec a hrdý patriot? Má dějiny obce psát historik ověčený tituly? Nebo budou snad pro tuto úzce vyprofilovanou činnost nejlepší vlastivědci z regionálních pamětových institucí?

Všechny varianty mají svá pro a proti. Málokdo zná místní poměry, obyvatele, krajinu a kdejakou pověst jako obyvatel obce; nikdo jiný nepřečte a neanalyzuje historické latinské či německé texty a nedá je do příslušných kontextů jako zkušený historik a málokdo může nabídnout takové zkušenosti s popularizací regionální vlastivědy jako pracovník místního muzea, archivu či např. knihovny. Intuitivně chápeme, že věc je složitější, a ani odpověď, že by v ideálním případě měly všechny zmíněné osoby spolupracovat, se z hlediska praxe nejeví úplně bez problémů. Smyslem tohoto příspěvku je obohatit diskuzi položením několika otázek a nadnesením různých variant. Jednu z nich pak čtenáři mohou zkusmo zhodnotit.

Jaká je první várka našich otázek? Proč kniha o dějinách obce vzniká? Má být zaměřena jen na minulost, nebo má integrovat i současná témata a život v obci? Kdo bude převážně knihu číst? Jakému typu čtenáře je určena? Má mít kniha historiografický přínos? V jaké době a v jakém kontextu kniha vzniká? Kdo je jejím zadavatelem, vydavatelem či iniciátorem jejího vzniku a jaká má očekávání? Má být projekt vydání knihy výdělečný?

Různé kombinace odpovědí na zmíněné i další otázky vedou k různým variantám podob a rozsahů knih – obsahově, graficky i co do počtu vydaných výtisků. Obecně snad můžeme s trochou odvahy tvrdit, že jakékoliv dílko je přínosné. Výjimkou jsou silně ideologicky zabarvené práce, spisky zcela neopřené o archivní materiál a další historické prameny, stejně jako texty, které rezignují na alespoň elementární snahu o kritickou reflexi minulosti a redukují dějiny obce na nekritický sled vzpomínek, legend, jubilejních oslav a zdůrazňování lokální výjimečnosti. Problematické mohou být v mnoha ohledech také práce, které se přesvědčí opírají o výpovědi pamětníků. Ne nadarmo se mezi

historiky říká, že lidská paměť je prakticky nejhorším zdrojem spolehlivých informací.

Moje cesta od spíše odborného psaní přes zkušenosti s regionálními vlastivědnými studiemi z Jesenicka mě dovedla k myšlence zkusit obohatit dějiny jedné středomoravské vsíky o dva prvky, obrázkový a komiksový, avšak – a to je důležité – při zachování odborné báze textu a poznámkového aparátu, v plném rozsahu odpovídajícímu historické studii. Syntéza je věnována dějinám Horních Těšic, a zatímco se v ní komiksová postavička Těšičáka zabývá statistickými údaji o obci a snaží se tím odlehčit hlavní text, obrázky vytvořené grafickou Kamilou Reichmannovou mají za cíl hlavně pobavit laického čtenáře intuitivní a pokud možno vtipnou zkratkou. Výsledek musí zhodnotit čtenář sám. Pokračování tohoto příspěvku může milý čtenář chápat jako jistou ochutnávku z knihy *Dějiny obce Horní Těšice: Od první písemné zmínky po opětovné získání samostatnosti v roce 1990*. Kniha vyšla v roce 2025 nákladem samotné obce a její vydání bylo podpořeno ze zdrojů Ministerstva kultury ČR a města Hranic.

Horní Těšice jsou malou obcí na samém jihovýchodním okraji Olomouckého kraje poblíž městečka Kelč, které však již náleží ke kraji Zlínskému. Mají kolem půldruhého sta obyvatel, na návsi se nachází kaple, poblíž ní kulturní dům s občasně otevřenou hospodou i knihovnou a pro vesnici emblematickým je malý rybníček s lekníny u hasičské zbrojnice.

První písemnou zmínku o Těšicích datovat neumíme, resp. o dataci listiny biskupa Jindřicha Zdíka, kde jsou poprvé zaznamenány, panují určité spory. Nicméně s jistou mírou odvahy můžeme tvrdit, že Těšice (Horní či Dolní) existovaly nejpozději v roce 1125. Ve středověkých pramenech jsou zmiňovány minimálně, převážnou většinu času

však náležely jako majetek ke kelečskému panství olomouckých biskupů. Nečetné zmínky nacházíme např. v lenních knihách olomouckého biskupství či knihách lenních pánů. Druhé uvedené nás seznamují se spory ve vsi. Těch se mnohdy účastnili Tamfeldové, příslušníci nižší šlechty, kteří byli často držiteli vsi. Zdali měl tento rod či snad jiní držitelé ve vsi tvrz, potvrdit nelze, i když tomu některé prameny neurčitě napovídají. Zatímco prakticky až do konce 14. století nevíme, o kterých Těšicích historické prameny pojednávají, pro závěr středověku, resp. pro celé 15. století, můžeme již potvrdit existenci dvojích Těšic, Horních i Dolních, a jejich rozlišování ve většině případů sledovat. Prakticky po celé středověké období žili Těšičtí ve dřevěných stavbách ponejvíce se slaměnými střechami, rolníci obdělávali pole pluhem zapraženým za dobytek,

Postava fiktivního Těšičáka vítá u nové knihy a přibližuje svoji roli.

Stromy byly častým předmětem sporů mezi těšickými občany. Kresba grafičky K. Reichmannové odlehčující text historické studie.

Nakupování a vyvěšování obrazů Beneše a Stalina bylo po konci druhé světové války v obcích běžným jevem. Kresba K. Reichmannové.

základem stravy byly oves, žito, ječmen a hrách, výjimečně si lidé doprávali maso z poražených zvířat, vejce a mléčné výrobky. Obyvatelé, ač oficiálně se hlásící ke křesťanství, žili v těsném kontaktu s přírodou a sezónními cykly a v lokálních zvycích se jistě projevovaly prvky pohanství a magie, uctívaly se studánky, staré stromy a probíhaly oslavy bůžků či duchů. Česko-uherské války z konce středověku a poničení Kelče se jistě promítly do života venkovánů i v této vsi.

Převážnou většinu raného novověku měla ves společné fojtství s Dolními Těšicemi, v nichž také fojt sídlil. Dostupné prameny hovoří o neustálých změnách majitelů. Kromě příslušníků málo významných rodů drobné šlechty patřily například mnoha pánům z rodu Žerotínů, např. vzpurnému Vilému staršímu, Viktorínovi či Fridrichu Vilémovi. Mezi nimi, faráři a další šlechtou docházelo k mnoha sporům a půtkám, málokterá je však pro dějiny regionu významná. Významnými pro toto období jsou urbáře, které podávají informaci o povinnostech poddaných vůči vrchnosti. Odtud například víme, že v roce 1639 bylo ve vesnici evidováno 20 osob, od kterých se vyžadují platy, z čehož bylo 15 sedláků a pět zahradníků. Těšičtí poddaní také robotovali na panském dvoře v blízkém Kamenci. Z Tereziánského katastru z druhé poloviny 18. století se dozvídáme, že těšičtí sedláci museli robotu konat koňmo tři dny v týdnu.

Ani v raném novověku vesnice nijak nevybočila z rámce obvyklého v regionu. Prošla třicetiletou válkou, která vedla k nejen k vojenským střetům, ale také k rabování a rozmachu zločinnosti. Během války byla vypálena Kelč a je jasné, že události tvrdě dopadly i na těšické obyvatele. Konec raného novověku přinesl omezení naturálních povinností poddaných

a jejich převedení na peněžité platy, sníženy byly i robotní povinnosti patentem z roku 1775. Život na moravském venkově také do rozhodné míry ovlivnil patent o zrušení nevolnictví a zavedení povinné školní docházky v roce 1774. Z hlediska každodennosti byl však život místních stále velmi úzce spjat s prací na půdě a s dobyt看em, venkované bydleli v dřevěných domech s kamennými základy, střechy byly doškové či šindelové, světničky nízké, tmavé.

Pro dějiny 19. a 20. století už v souvislosti s naší vsí netrpíme nedostatkem pramenů, naopak s přibývajících desetiletími jich přibývá a přibývá, až je jich přehršel. Jelikož se však v obci ani v tomto období neudálo nic zcela výjimečného, vystačit si musíme s konstatováním obecného a s několika anekdotami.

Zrušení poddanství mělo na moravské venkovské obyvatelstvo v polovině 19. století velký vliv, pracovitost a vzdělání byly nyní faktorem, který do rozhodné míry ovlivňoval osudy jednotlivců a také obce si již mohly prostřednictvím volených orgánů rozhodovat o svých záležitostech samostatně. Horní Těšice se od těch Dolních osamostatnily v roce 1879 a úřadovat poté začal první starosta Josef Bartošík. Jednou z jeho prvních starostenských agend byla výstavba obecní kaple, která byla dokončena hned na počátku 80. let. První světová válka přinesla na bojištích smrt třem hornotěšickým synům. Není divu, že když kronikář retrospektivně vzpomínal na rok 1918, napsal: *„Bylo slyšeti zpěvy, zkrátka to vypadalo jako po kruté zimě krásné jarní sluníčko...“*

V době vlády habsburských panovníků, jakož i v éře první republiky, trápily obec běžné záležitosti. Rada řešila volby, ekonomické problémy a dluhy, pronájem obecního býka i kance, politické spory, zemědělskou reformu, nové technologie, hnojiva i stroje, opravy vodovodů, cest, kaple i rybníčku,

Součástí knihy jsou také historické fotografie či ukázky archivních pramenů (Svěcení zvonu v roce 1942). Zdroj: soukromá sbírka.

epidemii slintavky a kulhavky, také elektrifikaci, řemeslníky v obci, knihovnu, hospodu i roční průměr vypitého alkoholu na počátku století. Mimochodem bylo to 12 hektolitrů piva a jeden hektolitr pálenky. Čtenář si tak jistě domyslí, že na vesničce o pár desítkách obyvatel se žízni určitě netrpělo. Jedním z častých námětů byly i v tomto období sousedské spory. O jednom z nich týkajícího se vlastnictví stromu může leccos napovědět přiložená kresba. Jiný zase souvisel s potrestáním osoby, která předstírala „neexistující vlastnosti krávy“, aby ji prodala o něco draž. Spíše než dojení zlatých dukátů si však čtenář může za tímto „kouzelnickým“ přečinem domyslet prozaičtější námět, např. uvádění většiny množství podojeného mléka, než bylo skutečností. Rozhodčích starostenských výjezdů i trestních lístků bylo pozeňnaně a spor, hádka a trest provázely dějiny obce stejně jako dějiny samého lidstva.

Během druhé světové války dopadly na občany obce tragické události, pokuty, vězení a nucené práce nebyly výjimkou, přesto někteří občané podporovali odvážně partyzány. Do zástavby obce dopadla také jedna letecká puma. Způsobila velké škody, ale nikoho nezabila. Poválečná doba a nástup komunistického režimu se v obci obešly bez významnějších excesů, docházelo ale k pŕůtkám o majetky, k politickým sporům, obviněním, a dokonce výhrůžkám, u kterých musel zasahovat Okresní národní výbor v Hranicích. Ve srovnání s jinými obcemi však období bylo relativně klidné a předsedou akčního výboru národní fronty byl dlouhou dobu dokonce bývalý národní socialista a „kulak“. Podobně jako v jiných kelečských vesnicích byla obvyklá i situace okolo vzniku JZD, kdy na soukromé rolníky byl postupně vyvíjen stále silnější tlak. V době vlády komunistické strany došlo v regionu k některým

pokrokům v oblasti infrastruktury, výstavby a zdravotnictví, v Těšicích byl postaven kulturní dům, hasičská zbrojnice, autobusová zastávka i v letiště, občané navštěvovali také různá místa při zájezdech, omezených výhod se však nedostávalo všem a mnozí byli vládnoucím režimem utlačováni. Pro měřičko Horních Těšic se jednalo především o rolníky hospodařící na větším množství půdy a o sympatizanty bývalých pravicových stran. S nespokojeností místních se setkala komunistická „mánie“ slučování obcí, zemědělských družstev i požárních jednot, úlevu v tomto přineslo až osamostatnění obce v roce 1990.

Koho by více zajímaly dějiny obce, může si na obecním úřadě (www.hornitesice.cz) knihu stále objednat, v době vydání tohoto čísla KROKu je několik kousků stále k dispozici. Vraťme se ale nyní k dějinám malých obcí obecně a využijme zmíněného příkladu Horních Těšic. K zařazení komiksového prvku a ilustrací graficky Kamily Reichmannové se zatím sešlo mnoho pochvalných reakcí, zazněla však i kritika, že tyto prostředky do seriózní publikace na rozdíl od ukázek historických pramenů a starých fotografií nepatří. Přesně tato polemika může být podnětem k položení další a neméně důležité sady otázek. Ty zde předkládám otevřeně jako zastánce spíše inovativnějších forem práce se čtenářem ve 21. století, přičemž však netrvám na konkrétních odpovědích, spíše na tom, že se jimi jako autoři a vlastivědci budeme muset také zabývat.

Jaká je tedy druhá várka otázek? Stačí dnes pro popularizaci dějin obce tištěná kniha, byť graficky nápaditá? Je namístě využívat QR kódy, které čtenáře odkážou na rozšířený digitální obsah, ať už k dalším textům a archivním pramenům, či ke zvukovému či multimediálnímu obsahu? Mají autoři uvažovat o práci s příběhem mimo hlavní text knihy, či dokonce o gamifikaci propojenou s aplikacemi v mobilních telefonech? Do jaké míry a jakou formou je přijatelná práce s umělou inteligencí, aniž by byla ohrožena integrita textu či autorství? Kde pro regionální dějiny leží hranice mezi hledáním atraktivní formy a trivializací minulosti?

Ani v tomto případě odpovědi nejsou jednoznačné a otázky jsou pokládány spíše jako náměty k diskuzi. Jisté však je, že autoři dějin malých obcí dnes nemohou přemýšlet pouze nad textem a ukázkami pramenů, ale že se musí již od samého počátku zabývat celým ekosystémem vyprávění o minulosti obce v podmínkách současné digitální kultury. Přitom však musí mít na zřeteli zároveň to, že s trvanlivostí digitálních dat a softwarových forem na rozdíl od tištěné knihy nemáme příliš dobré zkušenosti. V tomto ohledu mohou být malé obce překvapivě velkým, takřka laboratorním prostorem pro hledání nových cest, jak minulost smysluplně propojit se současností a jak náhled na ni uchovat pro generace budoucí.

Pavel Rušar (* 1988) je absolventem Univerzity Palackého v Olomouci, historik a geograf. V současnosti je ředitelem Vlastivědného muzea Jeseníka.

» reditel@muzeumjesenik.net

O víle Meluzíně

Ilustrovaná legenda v prvotisku
Vědecké knihovny v Olomouci z roku 1476

PETRA KUBÍČKOVÁ

Legenda o víle Meluzíně patří k nejznámějším a nejpůsobivějším příběhům evropského středověku. Spojuje svět nadpřirozena s osudy dynastií, literární tradici s obrazovým vyprávěním a rukopisnou kulturu s nástupem knihtisku. Ve Vědecké knihovně v Olomouci se dochoval výjimečný prvotisk z roku 1476, který bude mimořádně vystaven v Červeném kostele od 19. března do 14. dubna 2026.

Příběh víly Meluzíny v literární tradici

Nejznámější literární verzi příběhu o víle Meluzíně je rukopis Jeana z Arrasu, francouzského kniháře a vypravěče 14. století, *Chronique de Melusine*, jenž byl napsán v letech 1392–1394. Tato kronika nebo také „pravdivé vyprávění“ byla vytvořena na objednávku vnoučat českého krále Jana Lucemburského (1296–1346), vévody Jeana z Berry (1340–1416), jeho sestry vévodkyně Marie z Baru (1344–1404) a jejich bratrance, moravského markraběte Jošta Lucemburského (1354–1411).

Vznik díla podnítily kromě zmíněné objednávky i události na hradě Lusignan, kde se prý zjevovala neznámá žena. Měla to být „prabába“ starobylých rodů Lucemburků, Valois a Lusignan, tak řečená Meluzína, férická víla s nadpřirozenými schopnostmi.

Historie o Meluzíně je poutavým příběhem osudového prokletí, zrazené lásky, magických kouzel, zakletých hradů, pokladů, krvavých bitev i příbuzenských vražd. Jean z Arrasu zabydled svůj příběh plejádou svůdných víl, skřítků, obrů, kanců, začarovaných rytířů, ohnivých mužů, jednorozců, plazů a dalších bytostí. Mýtus o tragickém osudu víly Meluzíny měl ale i starší předlohy, a to jak písemné legendy, tak ústní vyprávění. Pověst o sňatku rytíře a víly vznikla původně v kraji Provence již někdy kolem roku 1200 a podobný motiv se objevil např. také v encyklopedickém díle Gervaise z Tilbury *Otia Imperialia* z počátku 13. století.

Arrasovo vyprávění bylo zdařilou kompilací různých, ovšem tematicky příbuzných evropských

báji a pověstí, ve svém příběhu propojil nejrůznější prameny, francouzské epické básně s pohádkovými motivy, tzv. lejchy (lais), lidové pověsti, antické motivy nebo legendární artušovskou mytologií s aktuálními soudobými politickými souvislostmi. Sloučil snovou říši víl, „jiný svět“, kde je všechno možné a kde jde vše „samo“, s „obyčejným“ těžkým lidským údělem. A také vytvořil ve své době žádanou a vysoce glorifikovanou rodovou legendu oslavující královské rody odvozující svůj původ od legendárního a slavného předka, aby tak co nejlépe legitimizovaly své postavení a pověst. Již tehdy se stala součástí nejen této rodové pověsti zejména v moderních dějinách oblíbená složka propagace. Právě ta měla doložit nadpřirozený původ rodin a zároveň potvrdit tyto rody jako vůdce a ochránce soudobého křesťanstva.

Historie o Meluzíně se tak stala nástrojem konkrétní dynastické politiky rodu Lucemburků, Valois a Lusignan. Zároveň ale zůstala tato legenda zejména příběhem nehybnoucí lásky. Příběhem pohádkové tajuplné bytosti, slavné zakladatelky významných evropských rodů. Románem o víle dobrotivé a milující, o víle, která měla být vnímána především jako hrdinná ochránkyně křesťanství, věrná manželka a matka, vzorná katolička a urozená mecenáška. Víla se vznešenou minulostí, jež přes nebo právě pro svou nadpřirozenost miluje člověka.

Ačkoli si Jean z Arrasu nebyl jist úspěchem svého příběhu, dílo čekala ohromná a dlouhodobá popularita. Vždyť jméno Meluzína (Melusine) zná dodnes většina Čechů i Francouzů. Příslušníci významných rodů 14. století si nechávali historii o Meluzíně opisovat, pořizovali si nákladné rukopisy, knižní vazby i knižní výzdobu včetně nádherných iluminací. Vznikaly adaptace a varianty

legendy, jež na sebe vzájemně navazovaly, ale také přizpůsobovaly příběh víly dle konkrétních objednavatelů. Zájem o Meluzínu se ale neomezil jenom na středověké panovníky a aristokraty, ale tragický osud této víly se stal zdrojem inspirace i pro literáty, výtvarné umělce či hudební skladatele. Pohádkové vyprávění uváděla divadla, o Meluzíně se zpívalo na jarmarcích, stejně jako na operních scénách.

Osudové setkání. Raymondin u „žízlivé studánky“ potkal Meluzínu, která mu za slib manželství, věrnosti a sobotního odloučení přislíbila lásku, štěstí i bohatství.

Po vypálení kláštera synem Geoffroyem Raymondin přiznal porušení slibu a Meluzínu obvinil z nečistého původu i zkázy rodu.

Příběh o Meluzíně byl během 15.–18. století přeložen do většiny evropských jazyků, stal se oblíbenou kratochvilnou četbou a ovlivnil i ústní lidovou slovesnost (v českých zemích kvůli před bouří Meluzína v komínech a venkované jí házejí z oken hrsti mouky nebo soli, aby z nich udělala kaši svým dětem a neškodila). Největší oblibu si legenda získala ve středověku v krajích severní Francie, odtud se ale šířila dál, zejména do zemí německých, českých i polských. Tajemná postava féerie Meluzíny, napůl hadí ženy s nadpřirozenými

Vyústění příběhu: Meluzína se proměňuje v okřídlenou hadí bytost, opouští Raymondina, proklíná jeho zradu a stává se znamením blížící se smrti.

schopnostmi, se vykytuje v mytologii celé Evropy a žena-had figuruje v celé řadě legend o založení civilizací, měst či rodů.

Víly ve světě středověkého člověka

Středověkého člověka doprovázela na životní cestě řada pohádkových a fantastických bytostí. Přední místo náleželo vílám, jejichž vnímání nabylo konkrétních obrysů zejména mezi 12.–14. stoletím. Kromě kmotříček to byly zejména víly svůdné, tajemné a okouzluující, stejně jako Meluzína. Ta

ovládala umění čarovat, znala minulost i budoucnost lidí, byla zručná i manuálně. Čarodějné schopnosti u ní nejsou nějakým temným znamením, naopak právě tato víla zároveň vystupuje jako věrná křesťanka budující kostely a kláštery. Stala se také velmi oblíbenou a používanou heraldickou figurou. Zároveň i symbolem a předzvěstí smrti.

Víla Meluzína patří k důležitým produktům středověké imaginace, včetně té erotické. Ve středověké společnosti se totiž stala určitou inkarnací mužské touhy. Tajemná vysoká kráska s dlouhými vlasy a bělostnou pletí, silná a obětavá, přinášející smrtelníkům postavení, slávu i bohatství, a to vše v souladu s křesťanskou zbožností. Svou mimořádnou plodností se navíc zasloužila o rozšíření svého rodu ve světě. Její synové se dle legendy stali zakladateli slavných a mocných dynastií, které zásadně ovlivnily nejen evropské dějiny.

Jean z Arrasu ve své *Historii o Meluzíně* mistrně propojil narativní schéma latinského a francouzského korpusu příběhu o vílách. Kompilací starších literárních a ideových tradic tak vytvořil koncepčně i charakterově zcela nové dílo. Dílo výjimečné tím, že vytvořilo přímou spojnici mezi trojicí nejslavnějších středověkých víl: Meluzínou, Artušovou sestrou Morganou a bájnou Jezerní paní. Meluzína Jeana z Arrasu patří díky vílí matce do světa nadpřirozeného, ale díky královskému otci i do světa lidí. Tak se i šlechtické rody, hlásící se k původu z krásné víly, hlásí i k rodu krále Artuše. A magická síla středověkých víl se projevila zejména a právě v neopakovatelné atmosféře literárních děl, která se stala trvalou součástí evropského kulturního dědictví.

Pověst podle Jeana z Arrasu

Legenda začíná příběhem skotského krále Elina-se, který se oženil s krásnou vílou Présine, mimochodem sestrou bájně Morgany a ještě slavnějšího rytíře a krále Artuše. Elinas přislíbil Présin, že ji nikdy neuvidí při porodu. Slib ovšem porušil a ona se s dcerami, trojčatý Meluzínou, Méliorou a Palestinou, uchýlila na ostrov Avalon. Když se víly v dospělosti dozvěděly o otcově porušení slibu, uvěznily jej v nitru kouzelné hory. To však velmi rozzlobilo jejich matku, která každou z nich proklela. Meluzínu vyhnala a ta se díky jejímu prokletí každou sobotu stávala od pasu dolů hadem. Vysvobodit ji mohl jen manželský svazek a slib.

Meluzína se usadila nedaleko Poitiers ve Francii. A právě zde vstoupila do příběhu nová postava. Mladý hrabě Raymondin, bloudící smutně lesy, narazil u čarovné studánky na Meluzínu poté, co nechtěně při lovu kance zabil svého strýce Emmericha, hraběte z Poitiers. Meluzína Raymondina utěšila a ten se do ní zamiloval. Když ji požádal o ruku, stanovila mu podmínku podobného rázu jako kdysi její matka otci; nikdy ji nesmí vidět v sobotu. Na oplátku nenabídla pouze lásku a svoji ruku, ale jako víla s nadpřirozenými schopnostmi i nezměrné bohatství a moc.

Raymondin dodržuje svůj slib a během manželství získává své rodové majetky i nové země. Meluzína po jeho boku postavila hrad Lusignan a založila mnoho měst, hradů a klášterů. Manželovi porodila deset synů a většinu z nich čekala zářná budoucnost, ačkoli byli všichni poznamenáni nadpřirozeným původem. Ten se projevoval zejména zvláštním fyzickým znamením, někdy i povahou. Synové Urien a Guion se stali králi – kyperským

a arménským, Antoine vévodou lucemburským, Renaud králem českým, Eudes hrabětem z Marche, Geoffroy zdědil Lusignan, nejmladší synové byli pány z Forezu a z Parthenay, Fromont se stal mnichem. Jediný trojoký Horribel byl díky své šílené povaze na přání své matky zabit.

Po léta žila Meluzína s Raymondinem šťastně. Byl to však nakonec Raymondin, podněcovaný svým bratrem, kdo díky své podezřivosti a nedůvěřivosti ukončil své i manželčino štěstí. Porušil slib daný před mnoha lety a v osudnou sobotu nahlédl do jejích komnat. Tam v lázni uviděl koupající se Meluzínu od pasu nahoru krásnou, jak ji znal, od pasu dolů s hadím ocasem. Svůj přestupek podržel v tajnosti, dokud jeden z jejích synů, Goeffroy Velkozubý, nevypálil klášter a neusmrtil desítky mnichů včetně vlastního bratra Fromonta. Tehdy zhrzený Raymondin veřejně obvinil Meluzínu a nazval ji hadem špinícím celý rod.

Tím však zpečetil osud svůj i Meluzíny. Ta, jakmile pochopila manželovu zradu, přijala podobu okřídleného hada a se srdcervoucím nářkem odletěla pryč. Raymondin pozdě pochopil, co způsobil. Jeho selhání ho nepřestávalo pronásledovat. Nakonec vykonal kajícínou pouť k papeži do Říma, ale klid našel až v poustevnickém životě na Montserratu. Byl prvním z rodu, který spatřil Meluzínu tři dny před smrtí. Od těch dob se víla zjevovala na Lusignanu vždy, když měl hrad změnit majitele, stejně tak se ukázala příslušníkům svého rodu vždy před blížící se smrtí. A jelikož z jejích synů povstal slavný křížácký rod Lusignan a rody Valois a Lucemburkové, Meluzína jako jejich ochránkyně často přinášela poselství, které měla jejím potomkům pomáhat a udržovat jejich bohatství a moc.

Další „život“ Meluzíny

Již v roce 1401 přepracoval Arrasovo vyprávění „záhadný“ umělec, básník Coudrette (Couldrette), který sepsal veršovaný román o Meluzíně na žádost pánů z Parthenay. Nechal se původním Arrasovým vyprávěním z velké míry inspirovat, některé epizody ovšem zkrátil nebo upravil. Základní nit příběhu však zůstala zachována a v budoucnosti se tato verze vyprávění stala jednou z nejrozšířenějších. Od Coudrettovy rýmované verze pak vede přímá linie k německé prozaické adaptaci, která si našla cestu zase k českému čtenáři. Na základě Coudrettova zpracování byl podmanivý příběh o Meluzíně v roce 1456 přeložen do němčiny bernským starostou Thüringem von Ringoltingen. A právě jeho verze se stala populární knížkou lidového čtení a dočkala se ohromného úspěchu ve všech německy mluvících zemích. Překlady pohádkového vyprávění vznikly v Anglii, Dánsku, Švédsku, Flandrech, Španělsku, Polsku aj.

Své dílo představuje Ringoltingen jako překlad francouzské veršované verze příběhu o Meluzíně. A jeho německá verze se díky rozvoji knihtisku dočkala velké popularity (první tištěné vydání, Augsburg 1474), aniž by však zastínila původní příběh Jeana z Arrasu, jehož historie byla vydána tiskem poprvé až v roce 1478. Český překlad Ringoltingovy verze měl poprvé vyjít snad kolem roku 1555 u prostějovského tiskaře Kašpara Aorga, první dochovaný český tištěný překlad se objevil roku 1595, načež vyšly četné edice s vysokými náklady v Litomyšli, Praze, Olomouci, Jindřichově Hradci, Chrudimi... V českém prostředí už ale vyprávění o Meluzíně nesloužilo k proklamaci vznešených středověkých rodů. To bylo nahrazeno pohádkou, zájmem o vílu, lásku, statečné skutky. Vyprávění

o Meluzíně postupně ovlivnilo lidovou slovesnost řady českých, moravských i slezských regionů, kde se mísilo s místními pověstmi. Během 16. až 18. století se pak různé varianty vyprávění o víle staly nejčastěji publikovanými kratochvilnými texty v Evropě. Další vlna zájmu o příběh víly Meluzíny přišla na přelomu 18. a 19. století zejména v řadách umělců a literátů (J. W. Goethe, F. Mendelssohn-Bartholdy, Z. Fibich). Počátkem 19. století již najdeme Meluzínu v panteonu slovanských božstev jako zlého bůžka škodícího starým Čechům, ještě později nachází své místo vedle zlých slovanských božstev jako byly Ďasa, Polednice a Večernice. V českých pohádkách Václava Tilleho z počátku 20. století již Meluzína patří k českému pohádkovému folklóru jako „kvílenice“. Již dávno není spojována s královským rodem Lucemburků, ale se zlobnou postavou, jež je schopna poničit střechu nebo prolétnout komínem do světnice. Meluzína se stala obecným pojmenováním pro studený skučící vítr.

Legenda o Meluzíně v prvotisku Vědecké knihovny v Olomouci

Ve Vědecké knihovně v Olomouci je uložen prvotisk z roku 1476 pod názvem *Von einer frowen genant Melusina* (O ženě zvané Meluzína), který obsahuje německou verzi Meluzíny sepsanou Švýcarem Thüringem von Ringoltingen (ca 1415–1486), bernským radním a posléze i starostou Bernu. Dílo bylo vytištěno v Basileji u tamějšího tiskaře Bernarda Richela. Kniha obsahuje výjimečně zachovalé ilustrace, je totiž ozdobena 63 celostránkovými sytějšími kolorovanými dřevorezy v černých rámcích, které mají narativní charakter a provázejí tak události popsané v příběhu. Ringoltingův překlad

je v polousňové vazbě svázan v konvolutu společně s dalším prvotiskem s historickou tematikou, konkrétně s *Kronikou všech císařů a králů od narození Krista* od Jakoba Twingera von Königshofen, která vznikla mezi lety 1474–1476. Konvolut byl původně v majetku kapucínského konventu v Jihlavě.

Začátek textu *O ženě zvané Meluzína*, tedy první folio, je tištěn červeno-černým inkoustem a ozdoben kolorovanou rostlinnou bordurou a počáteční ornamentální kolorovanou iniciálou S (Seytt) zalomenou

Raymondin marně klečel a bědoval, zpovídal se u papeže v Římě a nakonec se uchýlil k životu poustevníka, Meluzínu však už nikdy nespáčil.

do osmi řádků. Vegetabilní bordura je ovšem ve vodorovné části horní lišty oříznuta a část chybí. Stejně tak chybí část první ilustrace, některé stránky jsou roztržené a následně poslepované. V textu se dále jako ozdůbky nacházejí četné červené a modré iniciálky zalomené do čtyř řádků, červená rubrikace v textu a již zmíněné celostránkové dřevorezové ilustrace v černých rámcích. Jazykem textu je „frühneuhochdeutsche Sprache“, tedy němčina užívaná v rozmezí let 1350–1650, ovlivněná vývojem knihtisku, reformací nebo Lutherovou němčinou. Občas se objevují rukopisné marginálie v textu i v ilustraci. Kniha a její stránky jsou viditelně osahané, byla jistě pravidelně čtena a obsahuje i drobné amatérské ilustrační pokusy.

Když obraz vypráví

Ilustrace, ať to byly iluminace v rukopisných verzích Meluzíny, nebo dřevorezy v pozdějších tiscích, nikdy nebyly pouze pasivním odrazem textu. Naopak text interpretovaly, zároveň si ale zachovávaly i určitou autonomii a vytvářely ikonografické celky, někdy se od textu zcela odpoutávaly. Vztah textu a ilustrace můžeme v tomto případě považovat za dialektický. Text pomáhá pochopit vyobrazení a zároveň ilustrace často ozřejmuje a vysvětluje text. Již v rukopisech o Meluzíně najdeme téměř

ikonická vyobrazení jednotlivých událostí vyprávění. Ilustrátoři si ovšem vybírali pouze omezený počet scén, v podstatě ústřední body příběhu. Sem patří v první řadě scény špehování Meluzíny v lázni a odlet nešťastné proměněné víly. Obdobně notoricky bývají zobrazovány také scény seznámení Meluzíny s Raymondinem u fontány, návrat Meluzíny k nejmladším synům, které kojila, nebo zjevení Meluzíny před hradbami jako znamení smrti.

Dřevorezy inkunábulí a starých tisků v podstatě kopírují iluminace z rukopisných knih. Během 15. století se zformoval populární „meluzínský“ ikonografický typ a ilustrace v rukopisech a nejstarších prvotiscích vykazují blízkou příbuznost. Basilejská Richelova edice z roku 1476 obsahuje kolorované dřevorezové ilustrace, na nichž je Meluzína zpodobněna vždy s elegantním gotickým čepcem protaženým do špiček, tzv. *heninem*, jejího muže Raymondina vždy poznáme díky čapce s pírkem. Ilustrace jsou velmi názorné, ačkoliv nerespektují perspektivu. Postavy jsou zachyceny v pohybu i s lehkou, často výmluvnou mimikou obličeje. U synů jsou zřetelně vykresleny i jejich fyzické anomálie. Kolorování ještě podtrhuje vyprávěcí formu ilustrací, i když byly použity pouze základní barvy a jejich kombinace, tedy zelená, červená, žlutá a občas i modrá.

Petra Kubičková (* 1977) absolvovala historii na Slezské univerzitě v Opavě. Od roku 2002 pracuje jako historik a odborný knihovník ve Vědecké knihovně v Olomouci, kde se věnuje zpracování prvotisků, starých tisků a publikací z 19. století.

» petra.kubickova@vkol.cz

ZE SBÍREK...

Muzea Zábřeh

Kolekce grafických listů Václava Hollara

V depozitáři zábřežského muzea, jež spadá pod správu Vlastivědného muzea v Šumperku, se nachází impozantní kolekce grafických listů Václava Hollara (1607 Praha – 1677 Londýn), světově proslulého rytce a kreslíře 17. století, kterou muzeu daroval milovník a sběratel umění plk. Karel Lukas (1897 Brníčko – 1949 Praha). Tento soubor, čítající téměř 750 grafických listů, patří bezesporu k nejcenějším uměleckým sbírkám na severní Moravě a po Hollaru, sbírce grafik a kreseb Václava Hollara v Národní galerii v Praze, je považován za nejpočetnější kolekci Hollarovy tvorby v České republice.

Václav Hollar se narodil 13. července 1607 na Novém Městě pražském. Jeho rodiči byli Jan Hollar z Práchně, císařský úředník – správce českých desk zemských, a Margareta, roz. Löw z Löwengrünü a Bareytu. Během dospívání se intenzivně vzdělával v technice kresby a grafiky kopírováním děl uznávaných německých a nizozemských mistrů. Prvním zlomem v Hollarově životě byl rok 1627, kdy se vydal na „vandrovní cestu“. Nejprve působil ve Stuttgartu, kde setrval pravděpodobně do roku 1628, poté se přesunul do Štrasburku. Zde navázal kontakt s nakladatelem

Jacobem van der Heydenem a vydal řadu pohledů na město a okolí.

Poté se vydal do Frankfurtu nad Mohanem, do dílny slavného nakladatele Matthaea Meriana st., kde se opět soustředil především na tvorbu vedut a topografických děl. Ani zde se však Hollar nezdržel dlouho, cestoval po dalších německých městech. V letech 1632–1635 žil v Kolíně nad Rýnem, a to jako svobodný umělec, který byl v kontaktu zejména s nakladatelem Abrahamem Hogenbergem. Krátce Hollar pobýval i v nedalekém Dürenu, odkud se rovněž zachovaly půvabné pohledy v zábřežské sbírce. Roku 1634 cestoval grafik po Nizozemí, které silně ovlivnilo pojetí krajiny v jeho práci. Již v této době dospěl Hollar ke stylu, jenž je pro něj tak charakteristický. Klid vyzařující z jeho tisků v konfrontaci s vnitřním napětím je podle znalců Hollarova díla jedním z jeho nejvýznamnějších uměleckých vkladů. V jeho leptech nalezneme minimální využití dekorativních ornamentů či monumentálních kompozic. Pokud se takové vlivy objevují, jedná se o požadavek ze strany objednavatele. V Holandsku navštívil Hollar Brusel, Amsterdam, Haarlem, Naarden, Delfty a poprvé také spatřil moře, které ho očarovalo – kreslil pobřežní

krajiny, přístavy s loděmi na klidném moři i plachetnice v bouři. Z těchto skic čerpal po celý život – nejen ve volné tvorbě, ale také v tiscích určených pro knižní produkci.

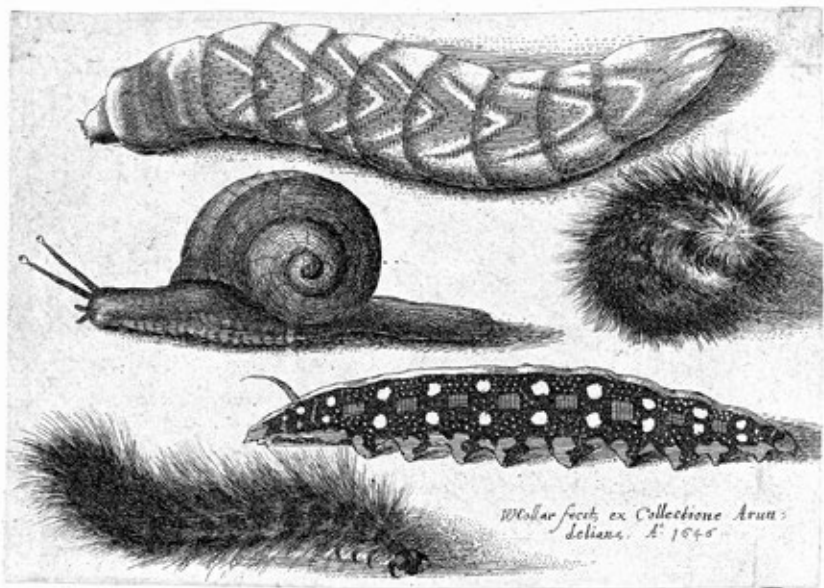
V roce 1635 byl vydán umělcův cyklus 24 leptů z cest pod názvem *Velmi pěkné obrazy několika míst* (Amoenissimae Aliquot Locorum in Diversis Provinciis Iacentium Effigies). V zábřežské kolekci je doložen jak vzácný titulní list s pohledem na Prahu, tak řada dalších pohledů na města, kterými Hollar v raném období své tvorby prošel. Osudovým se

stal Hollarovi rok 1636, kdy se setkal s anglickým velvyslancem Thomasem Howardem, hrabětem z Arundelu a Surrey, sběratelem a mecenášem umění z Londýna. S jeho výpravou se umělec zúčastnil diplomatické mise k císaři Ferdinandovi II., při které vytvářel řadu kresebných studií, později vydávaných jako lepty. Hollar pracoval pro hraběte i v Anglii, kde se po expedici usadil. Na Arundelovu žádost zpracovával grafický obrazový katalog jeho umělecké a přírodovědné sbírky. Tato tvůrčí fáze umělce je v zábřežské sbírce doložena řadou

Václav Hollar, *Titulní list s pohledem na Prahu*, lept, 1635. Zdroj: Vlastivědné muzeum v Šumperku.

Václav Hollar, *Hlemýžď a housenky*,
lept, 1646. Zdroj: Vlastivědné muzeum
v Šumperku.

leptů, například vynikajícími portréty vytvořenými podle podobizen Anthonise van Dycka. Václav Hollar se současně zabýval studiiem krojů a kostýmů žen všech společenských vrstev ze zemí, které doposud navštívil. Roku 1640 vydal sérii ženských krojů *Ornatus Mulieribus*, o rok později cyklus čtyř ročních období, kde užíval krojových studií jako alegorických postav, a v roce 1643 uveřejnil cyklus 36 ženských dobových kostýmů pod názvem *Theatrum Mulierum* (pozdější vydání *Aula Veneris* bylo rozšířeno na 100 listů).

Vedle těchto námětů neopomíjel ani oblíbené veduty, zveřejněné v sérii *Amoenissimae Aliquot Locorum* (...) *Prospectus* a v cyklu *Prospectus Aliquot Locorum* (...) *Iacentum*. Ukázky z těchto celků se podařilo plk. Karlu Lukasovi též získat. Šťastná léta v Anglii se začala kalit v roce 1642, kdy vypukla občanská válka, proto se Václav Hollar rozhodl

o dva roky později hledat štěstí v Antverpách. V Nizozemí se Hollarovi podařilo přizpůsobit místním podmínkám a zdejší pobyt je označován za zlatou éru jeho tvorby. Do tohoto období časově spadá mj. volná série pohledů na různá místa v Německu, Nizozemí a Švýcarsku, jejíž součástí je kupříkladu tisk *Katedrála v Antverpách* z roku 1649, považovaný za Hollarovu nejznamenitější architektonickou studii. V 2. polovině 40. let 17. století vznikají rovněž mistrovské lepty vycházející z uměleckých a hlavně přírodovědných sbírek hraběte z Arundelu, ke kterým měl Hollar ještě nějaký čas přístup. V zábřežské kolekci lze obdivovat cenné lepty z cyklu *Muscarum Scarabeorum*, například tisk *Hlemýžď a housenky* z roku 1646.

Hollarovy nabyté zkušenosti se projevují také v portrétní tvorbě, za kterou sklízel v Holandsku rovněž uznání. I z této etapy je v zábřežském

depozitáři uložena více než desítka portrétů. Přes veškeré úspěchy se v roce 1652 Hollar vrátil zpět do Londýna. Uplatnění našel především v knižní ilustraci, jež mu zajišťovala potřebné finanční prostředky. Ve spolupráci se skotským editorem a překladatelem Johnem Ogilbym vytvářel věhlasné ilustrace k Ezopovým bajkám, k překladům Homéra a Vergilia či do přepychového vydání Bible. Zakázky získával také od sira Williama Dugdalea, pro kterého vytvářel precizní dokumentaci stavebních památek do třísvazkového díla *Monasticon Anglicanum*. Tato ilustrátorská aktivita je v zábřežské sbírce zastoupena více než stovkou grafických listů.

Na konci 60. let 17. století Hollar naposledy vycestoval z anglické pevniny, a to do pevnosti Tanger v Maroku, kterou získal anglický král Karel II. sňatkem s portugalskou princeznou Kateřinou z Braganzy. Místo bylo nutné detailně poznat a za tímto účelem byly na severní cíp Afriky posílány výpravy. Jedné z těchto cest se zúčastnil i Václav Hollar jako kreslíř Jeho Veličenstva a kreslil pohledy na anglickou pevnost a na Gibralterskou úžinu. V roce 1673 vydal impozantní sérii tisků *Pohledy na Tanger*. Plk. Karlu Lukasovi se podařilo shromáždit do své sbírky až na dvě výjimky všechny lepty z tohoto celku. I přesto, že Hollar měl kontakty ve vysoce vzdělaných společenských kruzích, literární prameny uvádějí, že jeho existenční podmínky byly v pozdním období velmi těžké. Zemřel dne 25. března 1677.

Pro žánrovou rozsáhlost, detailní zachycení viděného a precizní grafické zpracování je Václav Hollar právem řazen mezi světovou grafickou špičku. Vedle vedut se intenzivně věnoval portrétní tvorbě, studiím krojů a oděvů duchovních řádů či náboženským, historickým a mytologickým námětům.

V jeho uměleckém repertoáru najdeme precizní práce s přírodní tematikou, detailně zachycené náhrobky či dopodrobna vyobrazené interiéry měst a významné stavební památky, zeměpisné plány a mapy. Všechny tyto zmíněné náměty jsou v bohatých souborech či jednotlivě shromážděny v kolekci, která vznikla díky sběratelské vášni plk. Karla Lukase jako výraz vlasteneckého cítění. Účastník odboje proti Rakousku-Uhersku za I. světové války a zahraničního československého protinacistického odboje za II. světové války našel stejně jako kdysi Hollar načas druhý domov v Anglii. Nejenže byl vynikajícím vojákem, ale díky svým jazykovým schopnostem se dokázal uplatnit i v diplomatických službách. Po válce byl jmenován vojenským a leteckým atašé v USA a v Kanadě. Když se vrátil, pracoval v generálním štábu v Praze. Za svou statečnost v bojích obdržel řadu vyznamenání, a to jak československých, tak zahraničních. V listopadu 1947, u příležitosti svého jmenování čestným občanem města Zábřehu, daroval svou sbírku včetně kolekce starých tisků zábřežskému muzeu. Po únoru 1948 byl jako nespolehlivý důstojník z armády propuštěn, později zatčen a v květnu 1949 zemřel na následky zranění způsobeného v pankrácké věznici příslušníky Státní bezpečnosti.

Hollarovy práce se těší velkému zájmu široké veřejnosti i v dnešní době, proto byl v zábřežském muzeu vytvořen komorní prostor – Grafický kabinet Václava Hollara, ve kterém je možné prohlédnout si vybranou část leptů z tohoto významného souboru, a to v rámci prohlídky stálých expozic s vypovídajícími názvy *Z historie města* a *okolí* a *Z pokladů zábřežského muzea*.

*Lenka Müllerová, kurátorka výtvarného umění
Vlastivědného muzea v Šumperku*

Festival Olmützer Kulturtag 2025 ve VKOL

Již 11. ročník oblíbeného festivalu *Olmützer Kulturtag* uspořádala v říjnu loňského roku Vědecká knihovna v Olomouci ve spolupráci s katedrou germanistiky FF UP, Rakouským centrem Univerzity Palackého a sekcí německého jazyka Ústavu cizích jazyků Pedagogické fakulty Univerzity Palackého. Záštitu nad celou akcí převzali rektor Univerzity Palackého v Olomouci Michael Kohajda, náměstkyně hejtmana Olomouckého kraje pro sport, kulturu a památkovou péči Monika Hryzbilová a náměstek primátora statutárního města Olomouce pro oblast školství, cestovního ruchu a kultury Viktor Tichák.

Stejně jako v loňském roce byly klíčovými tématy festivalu kultura, literatura, česko-německé vztahy i odhalování historických skutečností. Slavnostní zahájení proběhlo v Červeném kostele Vědecké knihovny v Olomouci spolu s představením knihy českého novináře a publicisty Pavla Šuby *Fárplán Krnov. Nepraktický průvodce městem a svědomím*. Během dalších dnů si pak návštěvníci festivalu mohli vybrat z nepřeberného množství kulturně-společenských akcí, navštívit besedy, prezentace, autorská čtení, filmy, divadlo, přednášky, prohlídky nebo si vyzkoušet tradiční hospodský kvíz v němčině.

Divadlo na cucky představilo česko-německý kabaret *Das Thema: Radio Lotar*, díky česko-německému turné FEINKOŠT byly zájemcům promítnuty ty nejlepší české a německé krátkometrážní dokumentární filmy. Divácky úspěšné bylo také autorské čtení Marie Hajdové z knihy *Sudety Ztracený ráj*, přednáška překladatelky Jitky Nešporové nebo bedlivě sledovaná beseda *Libavsko koncem války*

Památník masakru na Švédských šancích u Přerova. Foto: Hana Bouchalová.

Michal Urban a Kateřina Adamová prezentují knižní dar Franze Kubina VKOL. Foto: Hana Bouchalová.

s pamětníkem Jindřichem Machalou. Po stopách nejvýznamnějších událostí konce války v Olomouci se zájemci vydali s germanistou Vojtěchem Šimůnkem. A pro nejmenší návštěvníky byla nachystána Babydeutsch s Kinderklubem.

V Červeném kostele Vědecké knihovny v Olomouci byl široké odborné i laické veřejnosti prezentován rozsáhlý vzácný dar (ca 3 500 svazků) věnovaný naší knihovně od Franze Kubina z Bamberku. Jednalo se o jeho kompletní sbírku knih, včetně vzácných dokumentů o vysídlení sudetských Němců z českého pohraničí. Jde o vůbec

největší kompletní knižní dar v novodobých dějinách naší instituce.

V sobotu 25. října 2025 se v rámci akce *Spurensuche* zájemci o historii přesunuli mimo Olomouc, konkrétně na návrší Švédské šance u Přerova. Zde se během komentované procházky s historikem Pavlem Kreisingerem z UP Olomouc seznámili s jednou z nejtragičtějších kapitol našich poválečných dějin, masakrem civilistů na Švédských šancích. Komentované procházky se zúčastnil také Martin Šinkovský, spoluautor doprovodné publikace k tomuto tématu *Temné obilí* z produkce Vydavatelství UP. Právní a politické aspekty této historické kauzy doplnil historik VKOL Lubomír Novotný.

Pro školy byl také v rámci festivalu nachystán zajímavý program. Například přednášky *Ženy v armádě* a *Protinacistický odboj v Československu* nebo besedy s německými potomky pamětníků o odsunu z Libavska. Proběhl také seminář pro učitele němčiny a jazykové animace pro žáky ZŠ *Deutsch ist super*.

Multižánrový festival na podporu německého jazyka a kultury, *Olmützer Kulturtage* toho nabídl v loňském roce opravdu mnoho. Nezbyvá než pozvat všechny zájemce na nadcházející 12. ročník OKU, jenž zajisté přinese nové výzvy a inspirace, představí nové kulturní akce a třeba odhalí i nové zapomenuté příběhy.

Festival byl podpořen Česko-německým fondem budoucnosti, Olomouckým krajem, statutárním městem Olomouc, Eurocentrem Europe Direct Olomouc a Miele technika s. r. o.

Petra Kubíčková

Kulturní itinerář

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezručova 2

Výstavy

O víle Meluzíně. Ilustrovaná legenda v prvotisku Vědecké knihovny v Olomouci z roku 1476

19. 3. – 14. 4. 2026 / Červený kostel

Vernisáž výstavy 19. 3. 2026 v 17.00.

Výstava představuje jedinečný prvotisk z roku 1476 uložený ve fondu VKOL – německou verzi slavné středověké legendy *Von einer frowen genant Melusina* (O ženě zvané Meluzína). Basilejský tisk je opatřen 63 mimořádně dochovanými celostránkovými ručně kolorovanými dřevořezy, náležejícími k vrcholům knižní ilustrace pozdního středověku.

Plané rostliny v kuchyni

březen–duben 2026/ Galerie Biblio

Návštěvníci výstavy se dozvědí, z jakých druhů planých rostlin lze připravit náhražku špenátu či falešné kapary, co všechno je možné přidat do salátu nebo čím se v dobách nedostatku nastavovala mouka. Ve spolupráci s Vlastivědným muzeem v Šumperku.

Akce pro veřejnost

AFO kino: Eduard Štorch, lovec mamutů

2. 3. 2026 / 18.30 / Červený kostel

Dokument o pozoruhodném spisovateli odhalí divákovi některé úspěchy a pády na Štorchově životní cestě a představí mu tohoto renesančního muže i v jiných souvislostech než jen literárních. Režie: Josef Císařovský, 2022, 55 minut.

Pohledy do minulosti

Jan Žižka. Nové poznatky i otázky bez odpovědí

3. 3. 2026 / 17.00 / Červený kostel

Přední český historik prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc., představí aktuální pohledy na osobnost a působení Jana Žižky a zastaví se u některých dosud nevyřešených problémů (zranění obou očí, pravost takzvané čáslavské lebky). Rezervace předem na e-mailu recepce@vkol.cz. Vstup 100 Kč.

Mezi světy slov: Umělé jazyky v literárním překladu

11. 3. 2026 / 17.00 / Červený kostel

Beseda s překladateli Stanislavem Komárkem (*Zaklínač*) a Ladislavem Šenkýříkem (*Mechanický pomeranč*) nabídne poutavý pohled na umělé jazyky v literatuře, jejich smysl, úskalí překladu i otázku, zda jsou vlastně vůbec přeložitelné. Moderace PhDr. Ondřej Bláha, Ph.D. Rezervace na e-mailu recepce@vkol.cz. Vstup 70 Kč.

Přes Novou divočinu ke Stepi –Beseda s Jonášem Zbořilem

12. 3. 2026 / 18.00 / Červený kostel

„Pak si všimneme, že má tvář.“ Těmito slovy začíná prozaický knižní debut básníka, novináře a spisovatele Jonáše Zbořila, jenž právě knihou *Flora* rozvířil vody české kritické obce.

Univerzita v kostele

Rychlé šípy a ti další. Kluby, družiny a party v českém komiksu

17. 3. 2026 / 17.00 / Červený kostel

Přednáška se bude věnovat tzv. klubáckému

komiksu, který představuje pravděpodobně nejvýznamnější tradici a specifikum českého komiksu – jednu z klíčových kapitol jeho historie. Přednáší Mgr. Martin Foret, Ph.D.

Recitál Karla Plíhala

24. 3. 2026 / 19.30 / Červený kostel

Karel Plíhal se v doprovodu kytaristy Petra Fialy vrací do Olomouce. Texty s dětskou hravostí a dospělým humorem rozzáří vitráže Červeného kostela. Pořád není vhodný pro děti do 12 let. Rezervace na e-mailu recepce@vkol.cz. Vstup 550 Kč.

Komentovaná prohlídka výstavy O víle Meluzíně

25. 3. 2026 / 17.30 / Červený kostel

Historička VKOL Petra Kubíčková provede návštěvníky legendou o víle Meluzíně a představí vzácný prvotisk z roku 1476.

Meluzína ve středověké literatuře a společnosti

14. 4. 2026 / 17.00 / Červený kostel

V rámci doprovodného programu výstavy *O víle Meluzíně* vystoupí olomoucký vysokoškolský pedagog a medievista doc. Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D. z katedry historie FF UP.

Muzeum Komenského v Přerově

Horní náměstí 1

60. výročí pekárny Racek

5. 12. 2025 – 28. 2. 2026 / Nádvoří přerovského zámku

Panelová výstava k výročí přerovské pekárny, která mapuje šest desetiletí její historie – od prvních bochniků až po moderní výrobu. Vstup zdarma.

Kdo si hraje, nezlobí!

Československé hračky po roce 1945

20. 3. – 20. 9. 2026 / Velký výstavní sál v II. patře, Kruhový sál a předsálí

Víte, s čím si hráli vaši rodiče a prarodiče? Nebo sami rádi vzpomínáte? Právě pro vás máme výstavu mapující výrobní vývoj a edukační funkci československých hraček od poválečného období až do roku 1990.

Vernisáž výstavy se uskuteční 19. 3. 2026 v 17.00 hodin ve Slavnostní zámecké síni města Přerov. Vstup 80/40 Kč.

50 let kina Hvězda

15. 5. – 15. 11. 2026 / Historický sál, Chodba ve 2. patře

Výstava připomíná padesátiletou historii kina Hvězda – architektonického unikátu 70. let, který vznikl jako moderní městské kino i protiatomový kryt. Mapuje jeho roli v životě industriálního Přerova, proměny filmové techniky i význam kina jako místa setkávání napříč generacemi. Součástí oslav výročí je také prezentace historických projektorů a bohatý doprovodný program, který propojuje minulost s živou současností kina Hvězda. Vstup 40/20 Kč.

ORNIS – Ornitologická stanice Muzea Komenského v Přerově

Bezručova 10

Pod křídly černohlávka: 100letí ČSO

1. 4. – 1. 11. 2026 / Výstavní sál ORNIS

Výstava připomíná stoleté výročí nejvýznamnějšího českého spolku věnujícího se ochraně a výzkumu ptáků – České společnosti ornitologické. Vedle jejího vzniku a bohaté historie představí také širokou škálu činností, které organizace vykonává: od péče

o ptačí parky přes ekologickou výchovu a osvětové programy až po ochranu volně žijících ptáků a vědecký výzkum. Vernisáž výstavy se uskuteční 31. března 2026 ve foyer ORNIS. Vstup 60/30 Kč.

Hrad Helfštýn

Týn nad Bečvou 333

V březnu (od 7. 3. 2026) zve hrad návštěvníky o víkendech od 9 do 16 hodin, v dubnu je otevřen denně mimo pondělí od 9 do 17 hodin.

Muzeum a galerie v Prostějově

Náměstí T. G. Masaryka 2

O umění kuchařském

23. 1. – 26. 4. 2026 / hlavní budova MGP
Putovní výstava představuje výběr historických kuchařských knih, které dokumentují proměny kuchařského umění napříč staletími. Návštěvníci mohou nahlédnout do dobových receptů, postupů i kuchyňských rad, které formovaly každodenní život našich předků. Exponáty pocházejí ze sbírek Vědecké knihovny v Olomouci a z historického fondu Muzea a galerie v Prostějově. Výstava, kterou zapůjčila Vědecká knihovna v Olomouci, nabízí nejen poučný pohled na vývoj stravování, ale i inspiraci pro milovníky gastronomie, historie a knih.

RESTAUROVÁNÍ: Hanácké svatební stromy

29. 1. – 26. 4. 2026 / hlavní budova MGP
Selská svatba na Hané byla jednou z nejvýznamnějších a nejokázalejších událostí v životě Hanáků. Dovedné ruce venkovských kuchařek měly možnost uplatnit své kuchařské umění, jehož vrcholným dílem byl svatební koláč, rovněž nazývaný

jako strom. Na výstavě uvidíte, jak se díky pečlivé práci externích profesionálů, ale i konzervátorů koláče různé velikosti a z různých doplňkových materiálů proměnily.

Křehká krása Velikonoc

13. 2. – 19. 4. 2026 / hlavní budova MGP

Jedním z hlavních symbolů Velikonoc jsou kraslice. Prezentovány jsou tradiční techniky zdobení vajíček, ale také oblíbené novodobé způsoby zdobení kraslic. Součástí výstavy jsou interaktivní prvky pro děti a interaktivní počítačová prezentace.

Donucení odejít. Vysídlení českého obyvatelstva na Dražansku

22. 5. – 27. 9. 2026 / hlavní budova MGP

Dramatické osudy obyvatel Dražanské vrchoviny, kteří byli během druhé světové války nuceni opustit své domovy v důsledku zřízení rozsáhlého vojenského cvičikového prostoru. Mezi lety 1941 a 1945 postihlo vysídlení tisíce lidí z desítek obcí, jejichž životy byly nenávratně změněny. Pomocí dobových fotografií, archivních dokumentů a osobních svědectví výstava mapuje nejen samotný proces vystěhování, ale i jeho dlouhodobé dopady na místní komunitu.

Jaru Kalvodová, Z jizev květy

20. 2. – 19. 4. 2026 / Galerie Špalíček

Prostějovské výtvarnici a pedagožce Jarmile Kalvodové do života vstoupila nemoc. Čas potřebný k léčbě pojala jako příležitost k tvorbě a poznávání sama sebe skrze malbu, automatickou kresbu a deníkové zápisy. Štětcem, psaním a pohybem k uzdravení je výtvarně-literární projekt mapující každodennost onkologické léčby karcinomu prsu.

Krojované panenky

8. 5. – 20. 9. 2026 / Galerie Špalíček

Zmenšené krojové součástky, které zdobí modely panenek, jsou věrnými a detailními kopiemi historického lidového oděvu především z oblasti Horácka a Podhorácka, ale nechybí ani ukázky z dalších etnografických regionů České republiky. Každý model vzniká na základě důkladného studia dochovaných originálů a tradičních postupů. Autorky se striktně drží historických technik, a to od zpracování materiálu, střihů, ručního šití až po techniky jako škrobení či vázání šátků.

Vlastivědné muzeum v Olomouci

náměstí Republiky 5

Mýtus Velké Bohyně – komentovaná prohlídka

21. 2. 2026 / 11.00

Archeologická komentovaná prohlídka výstavy v Moravském zemském muzeu v Brně nabídne hlubší vhled do symboliky a interpretací fenoménu Velké Bohyně. Pořádá Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci.

Lidový oděv na Hané: mužský kroj

24. 2. 2026 / 17.00

Přednáška Dr. Martina Šimši, etnologa a ředitele Národního ústavu lidové kultury, představí krásu a proměny hanáckého mužského kroje. Vstup zdarma. Pořádá Regionální pracoviště pro tradiční lidovou kulturu VMO.

Nakladatelství CULTUM a jeho básníci

25. 2. 2026 / 17.00

Beseda věnovaná současné básnické tvorbě a činnosti nakladatelství CULTUM. Přednáší

RNDr. Hana Dziková. Pořádá Vlastivědná společnost muzejní v Olomouci.

Fenomén: Obrana – panelová diskuse

25. 2. 2026 / čas bude upřesněn

Diskuse nabídne otevřený a věcný pohled na otázky bezpečnosti v současné společnosti. Společně se zaměříme na držení zbraní, roli státu v zajišťování bezpečí i na tenkou hranici mezi ochranou svobody a rizikem totalitních tendencí. Setkání je závěrečným panelem výstavně-vzdělávacího cyklu *Fenomén: Obrana*. Host: plk. Mgr. Tomáš Landsfeld, velitel Policie ČR Krajského ředitelství Olomouckého kraje, moderuje: Jakub Ráliš, ředitel VMO.

Vernisáž výstavy Keramika/ceramika

5. 3. 2026 / 17.00

Zahájení výstavně-vzdělávacího cyklu CIVILIZACE ve Vlastivědném muzeu v Olomouci.

Vernisáž výstavy Proměny

2. 4. 2026 / 17.00

Životní cykly hmyzu v perokresbách Magdy Bábkové Hrochové. Série kreseb pro devět vybraných druhů dokumentující celý životní cyklus tak, aby vyprávěly příběh bez nutnosti čtení dlouhých textů plných odborných termínů. Fascinující příklady proměny larev v dospělce i detailů ze života hmyzu.

Zahájení sezóny na Zámku Čechy pod Kosířem

1. 3. 2026 / 9.00

S novou sezónou jsme pro malé návštěvníky připravili novou interaktivní hru pro děti v expozici Filmový svět Svěráků, plnou zábavy a objevování. Klasicistní zámek obklopený anglickým parkem o rozloze 21,5 hektaru je spjat

se šlechtickým rodem Silva Tarrouca. Přítelem uměnímilovné hraběcí rodiny byl slavný český malíř Josef Mánes, v zámeckých interiérech je organicky zakomponována největší sbírka jeho obrazů prezentovaná veřejnosti v ČR.

Dřeviny zámeckého parku v Čechách pod Kosířem

Od 1. 4. 2026

Výstava představí významné cizokrajné stromy a zajímavé kultivary dřevin, které jsou v parku vysazeny. Bude doplněna o modely zámku, oranžerie, saletu i červené věže a dále žánrové fotografie parku.

Zahájení sezóny v Arboretu Bílá Lhota

1. dubnová sobota / 9.00

Národní přírodní památka se rozkládá se na jižně orientovaném svahu na ploše necelých tří hektarů a nachází se zde asi 300 různých druhů a kultivarů dřevin z jižní Evropy (hlavně z Balkánu) a z Asie (Číny, Koreje, Mandžuska, Japonska a Sibiře), mnoho pochází i z různých oblastí Severní Ameriky.

Muzeum Šumperk

Hlavní třída 342/222

Staň se olympionikem!

27. 1. – září 2026 / Muzejíčko

Zábavná výstava plná sportu a her se koncem ledna otevře v šumperském Muzejíčku. Je inspirována letošními olympijskými hrami, a tak na malé návštěvníky čekají různé pohybové výzvy, úkoly a stanoviště, kde si vyzkouší dovednosti skutečných sportovců. Seznámí se rovněž se slavnými šumperskými sportovními hrdiny, mezi nimiž jsou i známí olympionici.

K čistotě i půvabu

3. 2. – 26. 4. 2026 / Rytířský sál

Dodržování osobní hygieny a pravidelná péče o tělo se týká každého, je nedílnou součástí naší každodennosti. Naši předkové se také snažili o svůj zevnějšek pečovat, ačkoli k tomu neměli takové podmínky, jaké máme dnes. Výstava tak připomene, jakými pomůckami či prostředky lidé pečovali v minulosti o svá těla, vlasy, zuby, nehty, vousy atd. Nechybí ani to, o čem se možná zdráháme mluvit, ale potřebujeme to denně všichni – záchod. Vystavené exponáty doplní i ukázky dobových reklam.

Michal Navrátil: Pomalá exprese

10. 2. – 22. 3. 2026 / Výstavní síň

Jméno Michala Navrátila je na šumperské kulturní scéně známé. Vystudoval katedru výtvarné výchovy Univerzity Palackého. Se spolužáky v roce 1994 založil Romantické sdružení ROMAN. Vystavuje od roku 1993. Souběžně s vlastní tvorbou se věnuje pedagogické a okrajově též kurátorské činnosti.

Les dřívě a dnes

12. 2. – 17. 5. 2026 / Hollarova galerie

Výstava o lese a lesních dřevinách představí různorodé exponáty ze sbírky Lovecko-lesnického muzea v Úsově a ze sbírky šumperského muzea, které mají souvislost s lesy – ať už to jsou nástroje používané při zpracování dřeva, herbářové položky dřevin a lesních bylin, vzorky dřeva, dřevokazné houby, dermoplastické preparáty živočichů, lovecké potřeby, výrobky ze dřeva, nebo staré lesnické mapy. Návštěvníci se dozvědí, jakými proměnami procházely lesy v minulosti a jakými dnes.

Muzeum Zábřeh

Žižkova 1

Příběhy vyšívání

29. 1. – 29. 3. 2026

Výstava představí dva jedinečné příběhy uměleckého ručního vyšívání. První z nich se odehrává v našem regionu a je spojen s rodinnou firmou L & L Strachotovy, jejíž vyšivačské trio tvoří pro spolky, města i prezidentskou kancelář. Na výstavě uvidíte vyšívané prapory, vlajky, znaky a stuhy a dozvíte se více o řemesle i historii postřelmovské firmy, oceněné titulem Firma a Živnostník roku 2023. Interaktivní prvky přiblíží techniku vyšívání také dětem. Výstavu doplní tvorba romské umělkyně Markéty Šestákové z jižních Čech – vyšívané obrazy inspirované jejím životem, zapůjčené z Muzea romské kultury.

Vlastivědné muzeum Jesenicka

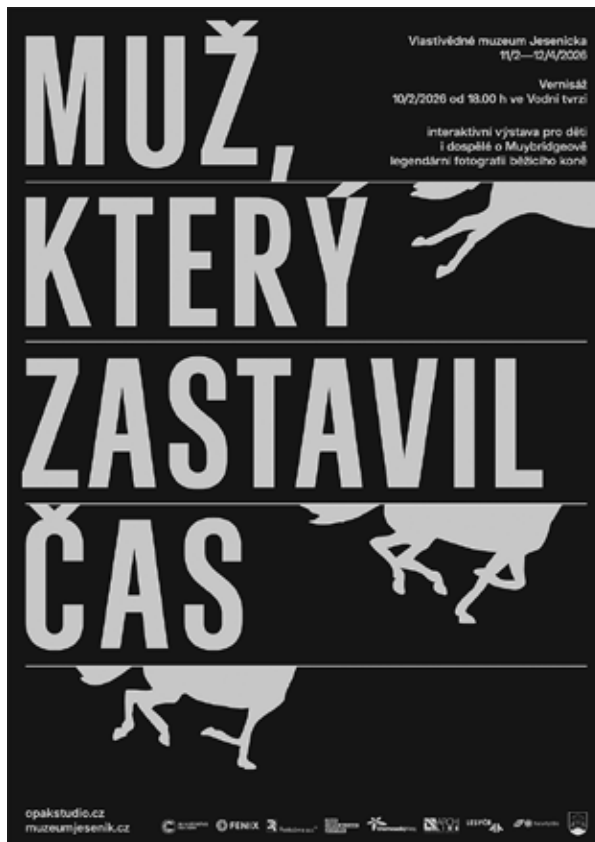
Zámecké náměstí 1

Muž, který zastavil čas

10. 2. – 12. 4. 2026 / Hlavní výstavní sál a Galerie Vodní tvrze

Interaktivní výstava pro děti i dospělé o legendární Muybridgeově fotografii běžícího koně hravou formou vysvětluje principy animačních strojů před nástupem filmu. Součástí bude i samoobslužné animační stanoviště, ve kterém si každý může vytvořit krátkou animaci pomocí stop-motion

techniky a poslat si ji na email. K vyzkoušení budou také další animační stroje, například flip-booky, do kterých si lze vytvořit dvanáctifázovou animaci. Výstavu vytvořilo studio OPAK, umělecká dvojice Pavla Šnajdarová a Ondřej Mladý. Vstup 60/30 Kč.

Muzeum Komenského v Přerově vás zve na výstavu:

KDO SI HRAJE, NEZLOBÍ!

Československé hračky po roce 1945

20. 3. – 20. 9. 2026

přerovský zámek
Horní náměstí 1, Přerov

Vstupné:
80/40 Kč

Víte, s čím si hráli vaši rodiče a prarodiče? Nebo sami rádi vzpomínáte? Právě pro vás máme výstavu mapující výrobní vývoj a výchovné funkce československých hraček od poválečného období až do roku 1990.

Stovky hraček zapůjčených soukromým sběratelem, doplněné o předměty ze sbírek muzeí můžete obdivovat ve vitrínách i v jejich přirozeném prostředí: na pískovišti, nebo v dětském pokojíčku, herně školní družiny či na pultu dětmi tolik milovaného hračkářství.

Muzeum Komenského v Přerově je příspěvkovou organizací zřízenou a financovanou Olomouckým krajem.

MGP

RESTAUROVÁNÍ Hanácké svatební stromy

vernisáž: čtvrtek 29. 1. 2026 v 17:00
Muzeum a galerie v Prostějově, nám. T. G. Masaryka 2

30. 1. ————— 26. 4. 2026

Prostějov

